سنڌو سڀيتا:
آرين □ دراوڙن وارو مفروضو

مصنف: رک سنڌي

Indus Civilization:
Aryan and Dravidian Hypothesis

Author: Ruk Sindhi

ترتيب

1. مهاڳ
2. سنڌو ماٿري تي آرين جي حملي واري ٿيوري

3. ٻولين وچ ۾ هڪ جهڙائي
4. آريائي حملي، لڏپلاڻ وارو مفروضو، هڪ سازش
5. آريائي نسل پرستي واري ٿيوري بابت رٿابندي
6. آرين جي اصل وطن بابت ماهرن ۾ اختلاف
7. انگريزن جو غلامن لاءِ تعليمي سرشتو
8. يورپ کي پنهنجي ئي ٿيوري ڳچي ۾ پئجي وئي
9. آرين جو حملو ۽ رگ ويد
10. ويدن ۾ سنڌوندي جي ساراهه
11. آرين ۽ اڻ آرين ۾ ويڙهه جا سبب
12. آريائي ٿيوري ماهرن طرفان رد
13. سنڌو سڀيتا کي دراوڙي قرار ڏيڻ وارو مفروضو
14. براهوي ۽ دراوڙي تهذيب وارو مفروضو
15. ايران ۾ آريائي نسلي مفروضو
16. آريا ٿيوري ۽ برصغير ۾ گهوڙي جو وجود
17. جينياتي بنيادن تي آريائي حملي وارو مفروضو رد
18. تهذيب جو تسلسل برقرار
19. سنڌو ماتري مان پرڏيهه ڏانهن لڏپلاڻ
20. نتيجا
21. سنڌو سڀيتا جي سچاٽپ سان هٿ چراند
22. ماخذات

مهاڳ

اڄ جي جديد سائنسي دور ۾ ڪنهن به ملڪ، قوم، خطي يا ڪابه ٻولي ڳالهائيندڙن بابت ڪوبه ڪوڙ، لپاڙبازي يا غير حقيقي دعوى ڦٻي نه ٿي سگهي. ڇاڪاڻ ته جيستائين هر دعوى جا نوس سائنسي

بنياد ثابت نه ٿيندا، ان کي فقط پنهنجي خواهش تي سچ قرار ڏئي نه ٿو سگھجي. سائنس اسان جي عقيدن، نظرين، نسل پرستاڻي سوچ ۽ غير حقيقي دعوائن کي رد ڏيڻ لاءِ موجود آهي، ان ڪري قديم دور جي تهذيب، ثقافت، ماڳن، مڪانن، موسم، درياهي وهڪرن بابت ڪابه ڪوڙي دعوى پير ڪوڙي بيهي نه ٿي سگھي.

اڄ قديم دور جي تهذيبن، نسلن، ماڻهن جي رهڻي ڪهڻي، طور طريقن ۽ ثقافتي قدرن جي جاچ لاءِ سائنس ڪيئي بنياد فراهم ڪيا آهن. ڪنهن به خطي جي ماڻهن جي جينيٽڪس جا بنياد معلوم ڪرڻ لاءِ پاپوليشن جينيٽڪ، ڪمپريٽو جينيٽڪ، آرڪيو جينيٽڪ، جينومڪس ۽ جينوٽائپنگ هڪ ٻئي سان سلهاڙيل سائنسي فيلڊ آهن. انهن سائنسي طور طريقن جي بنياد تي اسان هزارين سال اڳ جي ماڻهن بابت اها ڄاڻ حاصل ڪري سگھون ٿا ته انهن پنهنجي ارتقا جون منزلون ڪيئن ۽ ڪٿي طئه ڪيون. اسان کي سنڌو سڀيتا بابت به ڇوڪ ڇڪاس لاءِ اهي سائنسي طريقا استعمال ڪرڻا پوندا.

برصغير تي انگريزن جي قبضي واري دور ۾ قبضي هيٺ آيل خطي جو هر ماڻهو پاڻ کي انگريز جي ويجهو ڏسڻ يا ٻاهرين حملي آورن سان پنهنجو حسب نسب ملائڻ جي ڪوشش ڪندو هو. خاص ڪري مٿيون طبقو هندو برهمڻ، مسلمان جاگيردار ۽ قبائلي سردار انگريزن کان رعايتون حاصل ڪرڻ ۽ سندن خوشنودي حاصل ڪرڻ لاءِ سندن هر ڳالهه، قول ۽ فعل تي عمل ڪرڻ پنهنجي ايمان جو حصو سمجهندا هئا. اها غلامانه ذهنيت فقط انگريزن جي قبضي واري دور ۾ پئدا نه ٿي

هئي، پر ان کان اڳ به جڏهن عربن سنڌ تي حملو
ڪيو ته هتان جي مقبوضا ماڻهن ۽ خاص ڪري
مٿئين طبقي رعايتون حاصل ڪرڻ ۽ اقتدار جي
اڇليل هڏي حاصل ڪرڻ لاءِ پاڻ کي عربن جي
تابعدار قرار ڏيڻ لاءِ مختلف قسم جا حربا استعمال
ڪرڻ شروع ڪيا. مٿئين طبقي جا خاندان رات پيٺ
۽ پنهنجو حسب نسب عربن سان ملائڻ لاءِ پنهنجي
اصلوڪي سڃاڻپ ختم ڪري پاڻ کي سيد،
قريشي، دائود پوٽا، عباسي وغيره سڏائڻ لڳا. ان
ڪري انگريزن جڏهن هن خطي جي ماڻهن کي
ذهني طور غلام بڻائڻ لاءِ يورپي نسل جي سفيد
فام آرين جي حملي واري ٿيوري گهڙي ته کين اها
ٿيوري هتان جي غلام ماڻهن کان تسليم ڪرائڻ ۾
ڪابه تڪليف درپيش نه آئي. اسڪولن ۾ جوڙيل
نصاب ذريعي ان ٿيوري کي معصوم ٻارن جي
ڪچڙن ذهنن ۾ داخل ڪري، هڪ اهڙو نسل تيار
ڪيو ويو، جيڪو مالڪ کان وڌيڪ مالڪ جو وفادار
ٿي بيٺو. ان نسل جي ذهني طور اهڙي پرورش
ڪئي وئي، جو هنن جي ذهن ۾ اها ڳالهه پختي ٿي
ويٺي ته انگريز برصغير جي مقامي ماڻهن کان
وڌيڪ ڏاهو، تعليم يافته، هوشيار ۽ جديد علمن
هجڻ سبب سڀ هر شيءَ جي ڄاڻ رکندڙ آهي. ان
ڪري سندن ڪوبه خيال، نظريو يا راءِ غلط ٿي نه
ٿي سگهي.

بيٺڪي دور جي حڪمرانن سنڌو ماٿري جي
سڀيتا تي يورپ کان آيل آرين جي حملي ۽ قبضي
وارو مفروضو جوڙي هڪ طرف اتر هندستان جي
ماڻهن کي اهو باور ڪرايو ته اوهان ڪي الڳ نه پر
اسان جي ئي اعلى نسل آرين مان آهيو، ان ڪري

اوهان اسان جا غلام نه پر ماضيءَ جا عزيز
رشتيدار آهيو. جڏهن ته ڏکڻ هندستان جي دراوڙي
ٻوليون ڳالهائيندڙ ماڻهن کي سنڌو تهذيب جو وارث
قرار ڏئي، ان خوش فهمي مبتلا ڪيو ويو ته
اوهان اتر هندستان وارن کان الڳ نسل جا هن
ديس جا اصل ڌڻي سنڌو سڀيتا جا وارث آهيو.

برطانوي تاريخدانن آرڪيالاجي جي ماهرن هڪ گهري سازش حڪمت عملي هيٺ برصغير تي آرين جي حملي جو تصور آڏو آندو. جيئن هن خطي سندن بيٺڪي مفاد سلامت رهي سگهن. سندن ان ٿيوري جو ڪيتو اچ تائين برصغير سنڌ هند جا ماڻهو ڀوڳي رهيا آهن. اڄ به برصغير جا ماڻهو انگريزن جي ان سازشي ڪوڙي ٿيوري يقين رکن ٿا.

آرين جي حملي واري بي بنياد ٿيوري اڄ به برصغير جي ماڻهن وچ سياسي، ثقافتي ٻولي جي بنياد تي تضادن جو سبب بڻيل آهي. ان ئي ٿيوري جي بنياد تي انگريزن اتر ڏکڻ هندستان جي ماڻهن وچ دراوڙ آريا جي نسلي بنيادن تي تضاد کي هٿي ڏني کين هڪ ٻئي جي سامهون آڻي بيهاريو. هن ڪتاب برصغير تي برطانوي قبضي دوران سنڌو ماٿري تي نام نهاد آرين جي حملي واري مفروضي کي سائنسي دليلن سان رد ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي. موجوده دور آرڪيالاجي، اينٿروپلاجي جينيٽڪس بنيادن تي ٿيل تحقيق دوران نتيجن کي آڏو رکي تجزيو ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي. آئون هن ڪتاب ڏنل نتيجن کي حرف آخر نه ٿو سمجهان. جيڪڏهن ايندڙ وقت جديد سائنسي تحقيق جي روشني نيون ثابتيون ملن ٿيون ته هن ڪتاب ڏنل نتيجا

ڪي حرف آخر نه سمجهڻ گهرجن. چاڪاڻ ته سائنس جو اسان جي عقيدن، نظرين، سوچ دعوائن سان ڪو به تعلق ناهي.

رڪ سنڌي

حيدرآباد

سنڌو ماٿري تي آرين جي حملي واري ٿيوري

آرين جي وچ ايشيا جي هڪ نسلي گروپ وارو تصور پهريون پيرو جرمن ٻولي ماهر ميڪس مولر 1850ع پيش ڪيو. آريا نسل واري ٿيوري گهڙيندڙ جرمن ماهر فريڊرڪ ميڪس مولر (جنم: 1823ع، وفات: 1900ع) 1848ع آڪسفورڊ رهائش اختيار ڪئي. هن 1850ع ڌاري پهريون پيرو انگريزي ٻولي ”آريا“ لفظ ٻولين جي هڪ وڏي

گـروپ طـور متعـارف ڪرايـو. هن نـه فقـط آرين
ٻولين جي گروپ وارو نظريـو ڏنـو پـر ان سـان گـڏ
آرين نسل جو به مفروضو متعارف ڪرايـو. ميڪس
مولر آرين نسل جي ماڻهن جو اولهه ايشيا ڪـان ٻن
گروپن ۾ لڏپلاڻ جو تصور پيش ڪيو. جنهن مــوجب
سـينٽرل ايشـيا مــان آرين جي هڪ گــروپ اولهــه
طرف يورپ ۽ ٻئي گروپ اوپر يعـني ايـران طـرف
لڏپلاڻ ڪئي.(1) ايـران طـرف لـڏپلاڻ ڪنـدڙن جي
آخري منزل انڊيا (سنڌ ماٿري) هئي. آرين بابت اهو
خيال پيش ڪيو ويو ته هو سـينٽرل ايشـيا جـا خانـه
بدوش قبيلا هئا. جن 1500 ق م ڌاري پنهنجي اصل
وطن وچ ايشيا مان نڪري اوپر طرف ايران رستي
انڊيا ڏانهن لـڏپلاڻ ڪـئي. جن آريـائي خانـه بـدوش
قبيلن ايران مـان انـڊيا طـرف لـڏپلاڻ ڪـئي. سـي
پهريان سنڌو ماٿري يعـني موجـوده پنجـاب ۽ سـنڌ
جي ميــداني علائقن ۾ داخــل ٿيــا. ڪجهــه يــورپي
ماهرن موجب آريا سنڌو ماٿري ۾ ايران رسـتي نـه
پر هندوڪش جبـل واري واٽ وٺي افغانسـتان ڪـان
داخل ٿيا.(2) جڏهن پروفيسر ميڪس مـولر آريـائي
نسل جي وچ ايشِائي هجڻ جو تصور پيش ڪيــو تــه
1880ع ڌاري يورپ جي ڪجهه مـاهرن آرين نسـل
واري مفروضـي تي پنهنجي اجـاره داري قـائم رکڻ
لاءِ آرين ڪي وچ ايشيا بدران يورپ جــو نسـل قـرار
ڏنو. هنن اهو تصور پيش ڪيو ته آريـا وچ ايشـيا جـا
نه پر يورپ جي هنگري ۽ آسٽريا جا اصل رهواسي
هيا. يورپي ماهرن يورپ، ايـران ۽ انـڊيا جي ٻـولين
وچ ۾ هڪ جهڙائي کي بنياد بڻائي انڊو يورپين ٻولين
واري تصور پيش ڪيو. (3) سندن مـوجب يـورپ ۽
انڊيا توڙي ايران جي ٻولين وچ ۾ هڪ جهـڙائي جــو
بنياد يورپ مان ايران ۽ انڊيا طرف لڏپلاڻ يا حملــو
ڪري آيل آرين جي ٻولي هـئي. انهن ان مفروضـي

تحت يـورپ جي آرين جي ٻـولي کي ايـران ۽ اتـر انڊيا جي ٻولين جي ماءُ قرار ڏنو.

يورپي ماهرن طرفان انـڊيا ۽ يـورپين ٻـولين وچ ۾ هڪجهڙائي جي بنياد تي جوڙيل انـڊو يـورپين ٻـولين واري تصـور کي ان وقت وڏو ڌچڪــو لڳــو، جـــڏهن 1920ع ۾ هڙاپـــا ۽ مـــوهن جي دڙي جي کوٽاين مان هزارين سال آڳاٽي تـرقي يافتـه سـنڌو سڀيتا دريـافت ٿي. آرڪيالاجيڪـل سـروي آف انـڊيا جي ان وقت جي ڊائريڪٽر جنرل ۽ هڙاپـا ۽ مـوهن جي دڙي جي کوٽـائي ڪرائينــدڙ مــاهر سـر جــان مارشل اهـو انڪشـاف ڪيـو تـه جنهن وقت يـورپ کان اچي برصغير فتح ڪندڙ آرين اچا سنڌ ۽ پنجاب سميت انڊيا جي ٻين خطن بابت ٻڌو بـه نـه هـو، ان وقت هـتي 5 هـزار سـال آڳـاٽي هڪ تـرقي يافتـه شـهري تهـذيب موجـود هـئي، جيڪـا ڪن حـالتن ۾ مصر ۽ عراق جي تهـذيبن کـان بـه کـافي سـڌريل هئي.(4)۔ (5) موهن جي دڙي ۽ هڙاپا جي دريـافت بعد لڳ ڀڳ 2 صديون اڳ يـورپ جي سـڌريل هجڻ جي دعوى وڃي پٽ پئي.

ميڪس مـولر آريـا نسـل جي مفروضـي جـو بنياد ويدن تي رکيـو. جـڏهن هن ويـدن جـو ترجمـو ڪيو ته هن رگ ويد ۾ ڪجهـه هنـڌن تي ڪتب آيـل لفـظ آريـا کي بنيـاد بنـائي آرين کي ٻـاهر کـان آيـل قرار ڏئي سندن 1500 ق م ۾ سنڌو ماتري طـرف لڏپلاڻ جو تصور پيش ڪيـو. هن مـوجب رگ ويـد ۾ ذڪر ڪيل آريا يـورپ جـا هئـا ۽ هنن سـنڌو مـاتري (انڊيا) طرف لڏپلاڻ ڪري پنهنجي تهـذيب جـا بنيـاد رکيا. برصغير ۾ ڪين آرين جي حملي وارو مفروضو ان وقت جـــوڙڻ جي ضـــرورت پيش آئي. جـــڏهن سنڌو ماتري ۾ 5 هزار سال کان بـه آڳـاٽي تهـذيب

دريافت ٿي. آرين جي سنڌو ماٿري تي حملي واري ٿيوري سر مرٽيمير وهيلر طرفان پيش ڪئي وئي. آريائي حملي واري ٿيوري موجب آرين سنڌو ماٿري تي حملو ڪري ان جي سپيتا جو خاتمو آندو. مارٽيمير وهيلر 1946ع ۾ جڏهن هڙاپا جي کوٽائي دوران هڪ دڙي جي چوڌاري هڪ قلعي نما پٽ دريافت ڪئي ته هن بنا ڪنهن سوچ ويچار ۾ ٺائيم وچائڻ جي ان کي آرين جو حملو قرار ڏئي، اهو نتيجو ڪڍيو ته آرين سپتا سنڌو يعني ستن درياهن جي ديس کي حملو ڪري فتح ڪيو ۾ هنن اتان جي رهواسين جي شهرن جي چوڌاري قائم ڪيل قلعا تباهه ڪيا. (6) مارٽيمير وهيلر موجب ويدن ۾ آرين جي جنگجو ديوتا اندرا سنڌو سپيتا جي ماڻن کي تباهه ڪيو. ديوتا اندرا کي ان ويڙهه ۾ 90 کن قلعا تباهه ڪندڙ قرار ڏنو پيو وڃي. اهي قلعا ڪٿي هئا، جن کي اندرا تباهه ڪيو انهن جو مارٽيمر وهيلر وٽ ڪوبه ثبوت موجود نه هيو. مارٽيمير وهيلر هڙاپا جي کوٽاين مان هڪ ڊٺل قلعي کي بنياد بڻائي آريائي حملي جو جواز فراهم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. (7)

سنڌو ماٿري تي آريائي حملي واري ٿيوري جا يورپي ماهرن طرفان 3 مکيه نقطا پيش ڪيا ويا: پهرين نقطي موجب سنڌو ماٿري (انڊيا) جا اصلوڪا رهواسي ڪاري رنگ جا دراوڙ هئا، جن سنڌو ماٿري ۾ هڪ انتهائي پرامن ۾ ترقي يافت شهري تهذيب جو بنياد وڌو. ٻئي نقطي موجب سنڌو ماٿري تي 1500 ق م ۾ سفيد رنگ جي آرين نالي هڪ رولو نسلي گروپ حملو ڪري قبضو ڪري ورتو. اهي آريا نسل جا ماڻهو يورپ جا هئا. آريا نسل جا اهي ماڻهو سنسڪرت ڳالهائيندڙ هئا. انهن ماڻهن مقامي دراوڙي تهذيب کي تباهه ۾

برباد ڪري ڇڏيو. آريا نسل جي حملي آورن سنڌو ماتري □ رهندڙ دراوڙن کي ڏکڻ هندستان طرف لڏپلاڻ تي مجبور ڪيو. ٽين نقطي موجب سنڌو ماتري تي قبضو ڪندڙ ان آريائي نسل جي ماڻهن ويد تخليق ڪيا □ هن خطي □ هندو ڌرم نافذ ڪيو □ هتان جي مقامي ماڻهن □ ذات پات جي بنياد تي ويڇا پئدا ڪيا. (8)

يورپ جي ٻولي ماهرن سميت آرڪيالاجسٽن آريائي حملي واري ٿيوري کي ڏکڻ ايشيا سميت يورپ □ ڦهلايو. بعد □ 20 صديءَ جي آخر □ سنڌو ماتري تي حملي واري ٿيوري جا بنياد نه ملڻ بعد ان کي حملي بدران آرين جي لڏپلاڻ واري ٿيوري (Indo Aryan Migration Theory) (IAMT) جو نئون ويس پهرايو ويو. ان نئين ٽرڪسات موجب آرين سنڌو ماتري تي حملو نه ڪيو هو، پر هن خطي ڏانهن لڏپلاڻ ڪري اچي آباد ٿيا هئا. انهن لڏپلاڻ ڪري آيل رولو قبيلن جي ماڻهن ويد لکيا □ هندو ڌرم جو بنياد وڌو. آرين حملي واري ٿيوري جي هڪ ٻي حامي تاريخدان روميلا ٿاپر به اڳتي هلي حملي واري ٿيوري تان هٿ ڪڻي وئي □ هن اهو موقف اختيار ڪيو ته انڊيا تي آرين جي ڪنهن وڏي حملي جا ثبوت نه مليا آهن، پر آرين جي هن خطي طرف لڏپلاڻ ٿي، جن پنهنجي زبان □ ڪلچر هن خطي □ آندو.

حوالا:

(1) Muller, Max (1988), Biographies of words and the home of the Aryas, Longmans
(2) Bryant, Edwin (2001), The Quest for the Origins of Vedic Culture: The Indo-Aryan Migration Debate, Published to Oxford Scholarship Online: November 2003, DOI: 10.1093/0195137779.001.0001
(3) Auroux, Sylvain (2000). History of the Language Sciences. Berlin, New York: Walter de Gruyter. p. 1156.

See Also:

Anthony, David; Ringe, Don (2015), "The Indo-European Homeland from Linguistic and Archaeological Perspectives", Annual Review of Linguistics, 1: 199–219

(4) Danino, Michel, Aryans and the Indus Civilization: Archaeological, Skeletal and Molecular Evidence, Book: A Companion to South Asia in the Past, Pp.206, April, 2016.
(5) Marshall, 1931: v
(6) Wheeler, R. E. M., “Harappa 1946: The Defences and Cemetery R 37”, Ancient India, 3 (1947), p. 82.
(7) Possehl, Gregory L. (2002), The Indus Civilization: A Contemporary Perspective, Rowman Altamira, p. 238

(8) Knapp, Stephen, The Aryan Invasion Theory: The Final Nail in its Coffin, www.stephen-knapp.com

ٻولين وچ ۾ هڪ جهڙائي

جڏهن ٻولي ماهرن 18 ۽ 19 صديءُ ۾ مختلف ٻولين تي تحقيق جي شروعات ڪئي ته ڪين سنسڪرت ۽ فارسي سميت يورپ جي ڪيترين ئي زبانن ۾ تمام گهڻي هڪ جهڙائي نظر آئي. جنهن مان هنن اندازو لڳايو ته انهن ٻولين جو بنياد ڪا هڪ ئي ٻولي هوندي. جنهن بعد ٻولي جي ماهرن سنسڪرت سان هڪجهڙائي رکندڙ ٻولين جي گروپ کي انڊو يورپين ٻولين جو ڪٽنب قرار ڏنو. ٻولين جا گروپ جوڙڻ جو خيال ڪيئن آيو؟ جڏهن 16 صديءَ ۾ ڪجهه يورپي سياح برصغير ۾ آيا ته هنن انڊيا جي زبانن ۾ يورپي ۽ ايراني زبانن

□ ڪيترائي هڪ جهڙا لفظ ڏٺا. عيسوي پندرهينءَ □ سورهينءَ صديءَ □ پورچوگيزن، ڊچن، فرينچن □ انگريزن، هڪ ٻئي جي پٺيان، واپار سانگي هندستان □ اچي ڪوٺيون قائم ڪيون، ته هنن سنسڪرت سميت هتان جي ٻين مقامي زبانن جو مطالعو ڪيو. هنن ڏٺو ته سنسڪرت □ گهڻا ئي اهڙا لفظ موجود آهن، جيڪي ساڳيا ڪيترين ئي يوروپي ٻولين □ پارسيءَ □ آهن. مثلاً سنسڪرت ”ماتر“ (ماتا، ماءُ) □ ”ڀراتر“ (ڀاءُ) جا اُچار پارسيءَ □ ”مادر“ □ ”برادر“ □ انگريزيءَ □ ”مدر“ (Mother) □ ”بردر“ (Brother) آهن. اهڙا ٻيا ڪئين ساڳيا لفظ ڏسي حيران ٿيا؛ پر سمجهي نٿي سگهيا، ته اهي لفظ يورپ، ايران □ هندستان □ ڪيئن عام ٿيا. (1)ـ 1583ع □ انڊيا □ آيل هڪ مسيحي پادري □ محقق ٿامس اسٽيفن انڊيا □ يورپ جي زبانن □ ان هڪ جهڙائي کي محسوس ڪندي، گوا مان پنهنجي پاءُ کي خط رستي اطلاع ڏنو ته انڊيا جون زبانون يوناني □ لاطيني زبانن سان هڪ جهڙائي رکن ٿيون. جنهن بعد فلورينس جي هڪ واپاري فيلپو ساسيٽي به 1585ع □ لاطيني زبان □ انڊيا جي ٻولين □ هڪ جهڙائي جو انڪشاف ڪيو. ان وقت سندن ان دعوى کي سنجيدگيءَ سان نه ورتو ويو. (2) ان بعد هڪ ڊچ ٻولي ماهر مارڪوس زيورس وين باڪسهورن (Marcus Zuerius van Boxhorn) ايشيا □ يوروپي ملڪن جي ٻولين وچ □ هڪ جهڙائي کي محسوس ڪندي اهو نتيجو ڪڍيو ته اهي سڀ ٻوليون ڪنهن هڪ قديم زبان جو اولاد هونديون. ان قديم زبان کي هن يورپي لوڪن جي زبان سٿين (

Scythian) قرار ڏنو. اهڙي طـرح مختلـف يـورپي پولي ماهر مختلف ٻولين موجـود هڪجهـڙائي تي مختلـف قسـم جـا نظريـا پيش ڪنـدا رهيـا. سـن 1783ع سر وليم جونس (1746-1794ع) بنگال جو چيف جسـٽس مقـرر ٿي آيـو، تنهن سنسـڪرت جو اونهو اڀياس ڪري ظاهر ڪيـو، تـه سنسـڪرت، ايراني ڪيترين ئي يوروپي ٻوليون سـاڳئي بنيـاد مان آهن، تنهنڪري ڪيترا لفظ سـاڳيا اٿن نحـوي بناوت به ڪيتري قدر هڪجهڙي اٿن. (3). سر وليم جونس (Sir William Jones) 1786ع ايشيائٽڪ سوسائٽي آف بينگال جي گڏجاڻي ليڪچر ڏينــدي سنسڪرت، لاطيني يوناني ٻولين هڪ جهـڙائي بابت اها راءِ ڏني ته انهن ٻولين جو بڻ بڻياد ڪا هڪ ئي ٻولي آهي. سندس ان بيـان تـائين انـڊو يـورپين ٻولين جي خاندان بابت اڃا سوڌو ڪا حتمي راءِ نــه جوڙي وئي هئي نه وري اهڙو ٻولي خاندان بــابت ڪو باضـابطا اعلان ڪيـو ويـو هـو. برطـانوي پـولي مـاهر ٿـامس ينـگ (Thomas Young) پهريــون ماڻهو هو، جنهن 1813ع پهريون ڀيرو انڊو يورپين ٻولين جو ٽرم استعمال ڪيو. هن اولهه يـورپ کـان اتر انڊيا تائين انـڊو يـورپين ٻـولين جي جاگرافيـائي ايراضي ظاهر ڪئي. (4) ساڳي طرح ٻين ٻــولين به هڪجهڙائي جي بنيـاد تي سـندن لينگـويج فيملي گروپ جوڙيا ويا. جن سينو- تبتين، نائيجر-ڪانگو، آسٽرونيشـين، ايٽلانٽڪ-ڪـانگو، ايفروشـيٽڪ ٻيـا گروپ شـامل آهن. انهن گـروپن جـا وري ننـڍا ننـڍا گروپ به جوڙيا ويا، جـيئن انـڊو يـورپين ٻـولين جي گروپ جا سب گروپ انڊو ايرانين انـڊو آرين جي نالي سان جوڙيا ويا. يـورپي مـاهرن انـڊيا يـورپ

جي ٻولين وچ ۾ هڪجهڙائي جي بنياد تي اهو مفروضو قائم ڪيو ته انهن زبانن جو بڻ بڻياد يورپ ۾ موجود هو. جتان اهي زبانون ماڻهن جي لڏپلاڻ يا حملن سبب انڊيا ۾ ايران سميت ٻين ملڪن ۾ پهتيون. يعني انڊو يورپين ٻولين جي ماءَ ٻولي ڪا يورپي خطي جي زبان هئي. ان مفروضي جي بنياد تي ٻولين جا گروپ قائم ڪري ٻولين جي فيملي ٽري جوڙيو ويو.

انڊو يورپي ٻولين جي انڊو آرين گروپ ۾ اهي ٻوليون شامل ڪيون ويون، جيڪي اڪثر برصغير ۾ ڳالهايون وڃن ٿيون. انهن ٻولين کي قديم سنسڪرت جون شاخون قرار ڏئي، وري ٽن وڏيڪ شاخن ۾ ورهايو ويو. جن ۾ هڪ اولهه واري شاخ سورشيني (Shaurasene) ۾ سنڌي، هندي، پنجابي، گجراتي، راجستاني ۾ نيپالي کي شامل ڪيو ويو. جڏهن ته ٻي ڏکڻ واري شاخ مهاراشتري (Maharashtri) ۾ سنهالي، ميراٺي، مالديوي ۾ ڪونڪاني کي شامل ڪيو. جڏهن ته اوڀر واري شاخ (Magadhi) ۾ آسامي، بنگالي، بهاري، ڀوجپوري وغيره کي شامل ڪيو ويو.

جڏهن ته انڊيا جي خطي ۾ ڳالهائجندڙ ٻين ٻوليون خاص ڪري دراوڙي ٻولين کي الڳ گروپ جو نالو ڏنو ويو. دراوڙي ٻولين واري خاندان ۾ عام طور ڏکڻ هندستان جون ٻوليون شامل ڪيون ويون. جن ۾ ڪنڙ، تامل، تيلگو ۾ ملايالم ۾ بلوچستان جي قلات واري علائقي ۾ ڳالهائجندڙ بروهي ٻولي کي شامل ڪيو ويو. يورپي محققن جي انڊو يورپين ٻولين جي خاندان سميت انڊو

آرين ٻولين جي گروپ بندي سان انڊيا سميت دنيا جا ڪيترائي ٻولي ماهر متفق نه آهن.

يورپي ماهرن طرفان انڊو يورپين ٻولين جو بڻ بنياد يورپ جي ڪنهن هڪ ٻولي کي قرار ڏيڻ واري مفروضي جي برصغير سميت مختلف ملڪن جي ٻولي ماهرن سخت مخالفت ڪئي ۽ ان جي رد ۾ دليل ڏئي ثابت ڪيو ته ٻولين ۾ هڪ جهڙائي جو بنياد ڪا هڪ ٻولي نه هئي، پر قديم دور ۾ مختلف خطن جي ماڻهن طرفان هڪ هنڌ کان ٻئي هنڌ لڏپلاڻ ڪري رهائش اختيار ڪرڻ سبب ٻولين ۾ هڪ جهڙائي پئدا ٿي. يورپي ٻولين کي مڙني ٻولين جو بنياد قرار ڏيڻ واري مفروضي جي مخالفت ڪندڙ ماهرن موجب آخري برفاني دور 20 هزار ق م کان 16 هزار ق م تائين انساني زندگي سخت سردي سبب پنهنجن پنهنجن خطن تائين محدود يعني قيد ٿي رهجي وئي. برصغير، ڏکڻ اوڀر ايشيا ۽ آفريڪا مان انسان جي دنيا جي ٻين خطن ڏانهن لڏپلاڻ رڪجي وئي. سخت ٿڌ سبب وڏي پئماني تي ماڻهن جو موت واقع ٿيو ۽ ڪجهه ماڻهن جابلو علائقن ۾ غارن اندر پناهه وٺڻ تي مجبور ٿيا، ان برفاني دور سبب ايشيا ۽ يورپ جا ڪيترائي علائقا انساني آبادين کان خالي ٿي ويا. جڏهن 16 هزار ق م کان 14 هزار ق م جي وچ ۾ موسم ڪجهه بهتر ٿيڻ لڳي ته انساني زندگي لاءِ موافق حالتون پئدا ٿيون ۽ انساني آبادي ۾ ٻيهر واڌ ٿيڻ لڳي. ان ئي دور ۾ برصغير ۾ به نه فقط انساني آبادي ۾ واڌ ٿي پر ماڻهن پنهنجي گذر سفر لاءِ نوان گس ڳولڻ شروع ڪيا. ماڻهو پنهنجي جياپي لاءِ پوکي راهي ۽ شڪار طرف ڌيان ڏيڻ لڳا. اهڙي طرح ماڻهن نه فقط جانورن جو شڪار

ڪيو پر انهن کي زندهه پڪـڙي ذارڻ شـروع ڪيـو، جــيئن اڳــتي هلي ســندن کــاڌي خــوراڪ جــون ضرورتون پوريون ٿي سگهن. ان ئي دور ۾ برصغير ۾ ماڻهن ڳـائو مـال، رڍون ۾ ٻڪريـون ذارڻ شـروع ڪيون. آخري برفاني دور جي پڄـاڻي بعـد آبـادي ۾ بي انتها واڌ ڪان پـوءِ برصـغير مـان مـاڻهن جي ٻين خطن طرف لڏپلاڻ شروع ٿي. برصغير مان ان دور ۾ ماڻهن جي ٻين خطن طرف لڏپلاڻ جـا ثبـوت ڊي اين اي تحقيــق ذريعي ثــابت ٿيــا آهن. ڊي اين اي تحقيق ذريعي اها ثابتي ملي آهي ته هن خطي مان ماڻهن جي لڏپلاڻ ڏاکڻي روٽ گجـرات ريجن ذريعي ٿي ۾ هو اناطوليا (موجوده ترڪي) پهتـا. جنهن بعـد يـورپ طـرف لـڏپلاڻ ڪـئي. برصـغير مـان يـورپ طرف لڏپلاڻ ڪري ويندڙ ماڻهن نه فقط اتي پـوڪي راهي کي متعارف ڪرايو پر پنهنجي ٻولي جا به اثر ڇــڏيا. (5) يــورپي ٻــولين ۾ برصــغير جي ٻــولين ۾ ويجهڙائپ جو سبب آريا نسل جي ماڻهن جو حملــو نه پر هتان يورپ طرف ٿيل اها لڏپلاڻ ئي هئي.

يورپي محققن طرفان انڊو يورپين ٻولين جي خاندان سـميت انـڊو آرين ٻـولين جي گـروپ بنـدي وارو تصـور يـورپ مـان سـنڌو مـاتري (انـڊيا) تي حملي يا بعد ۾ سندن چوڻ مطابق لڏپلاڻ تي قــائم ڪيو ويو. جنهن کي بعد ۾ انڊيا سـميت خـود يـورپ جي ئي ڪيئي ماهرن رد ڪري ڇــڏيو. آمريڪــا جي اوڪلوهوما اسٽيٽ يونورسٽي جي پروفيسر سڀاش ڪاڪ انڊيا (سـنڌو مـاتري) تي آريـائي حملي واري ٿيـوري کي رد ڪنـدي چيـو آهي تـه نـئين کوجنـائن ذريعي 4 کان 5 هـزار سـال اڳ آرين جي هن ديس تي حملي واري ٿيــــــــــوري رد ٿي چڪي آهي. يونيورسٽي آف ويسٽ فلوريڊا جي پروفيسر ڊاڪٽر

مـدن لال گوئيـل جـو چـوڻ آهي تـه جديـد تحقيـق مـوجب انـڊيا مـان ئي مـاڻهن جي يـورپ، جاپـان ۽ چين طــرف لــڏپلاڻ ٿي. ان كــري هن خطي جي ٻولين يورپ جي ٻولين تي پنهنجا اثر ڇـڏيا. هن جـو چوڻ آهي ته تـازي تحقيـق ان ڳالهـه كي رد نـه ٿي كري ته انڊيا جي ماڻهن جا يورپ ۽ وچ ايشــيا جي انڊو يورپين ماڻهن سان لاڳاپا قـائم هئـا. انـڊيا كـان ميـڊيٽرين سـمنڊ (بحـر روم) تـائين هڪ بيلٽ قـائم هيو، جنهن جا ماڻهو هڪ ٻئي سـان لاڳاپيـل زبـانون ڳالهائيندا هئا. جن كي انڊو يورپين زبانون قرار ڏنــو پيــو وڃي. ڊاكــٽر مــدن لال گوئيل مــوجب انــڊو يورپين زبانن واري خاندان ۾ سنسكرت سڀ كــان وڏيڪ قديم زبان آهي. ان كري ان كي انڊو يورپين زبانن جي ماءُ قرار ڏئي سگهجي ٿو. (6)

يورپي ماهرن طرفان انـڊيا ۽ يـورپين ٻـولين وچ ۾ هڪجهڙائي جي بنيـاد تي جوڙيـل انـڊو يـوپين ٻــولين واري تصــور كي ان وقت وڏو ڌچكــو لڳــو، جـــڏهن 1920ع ۾ هڙاپـــا ۽ مـــوهن جي دڙي جي كوٽاين مان هزارين سال آڳاٽي تـرقي يافتـه سـنڌو سڀيتا دريـافت ٿي. آركيالاجيكـل سـروي آف انـڊيا جي ان وقت جي ڊائريكٽر جنرل ۽ هڙاپـا ۽ مـوهن جي دڙي جي كوٽـائي كرائينــدڙ مــاهر سـر جــان مارشل اهـو انكشـاف كيـو تـه جنهن وقت يـورپ كان اچي برصغير فتح كندڙ آرين اچا سنڌ ۽ پنجاب سميت انڊيا جي ٻين خطن بابت ٻڌو بـه نـه هـو، ان وقت هـتي 5 هـزار سـال آڳــاٽي هڪ تـرقي يافتـه شـهري تهـذيب موجـود هـئي، جيكـا كـن حـالتن ۾ مصر ۽ عراق جي تهـذيبن كـان بـه كـافي سـڌريل

هئي. (7) (Marshall, 1931: v) موهن جي دڙي ۾ هڙاپـا جي دريـافت بعـد لـڳ ڀـڳ 2 صـديون اڳ يورپ جي سڌريل هجڻ جي دعوى وجي پٺ پئي.

مائيڪــل ڊانينــو مــوجب بيٺڪي دور ۾ ڪن يورپي ٻولي مـاهرن طرفـان سنسـڪرت ۾ يـورپي ٻولين ۾ هڪ جهڙائي ڪي برصغير تي آريا نسل جي ماڻهن جو حملي سان جوڙڻ جي خود ڪجهه يورپي مــاهرن بــه مخــالفت ڪــئي. جن ۾ برطــانوي آرڪيالاجسٽ ائزڪ ٽائلر (جنم مـئي 1829- وفـات آڪٽوبر 1901ع) به شامل هو. ٽائلر ٻولي ۾ نسـلي گـروپ ۾ هڪجهـڙائي ڪي سـختي سـان رد ڪيـو. جڏهن ته فرينچ آرڪيالاجسٽ سيلومون رينيچ (جنم آگسٽ 1858- وفات نومبر 1932ع) آريـائي نسـل جي تصور ڪي ئي رد ڪيـو. هن آريـائي نسـل واري تصور ڪي رد ڪندي چيو ته اهو هڪ مفروضـو ۾ ان تي ڳالهائڻ بي وقوفي آهي. ساڳي طرح برطــانوي بائيولاجسـٽ جـولين هڪسـلي (جنم جـون 1887- وفات فيبروري 1975ع) به حياتياتي بنيادن تي انڊو يـورپين ٻـولين واري خانـدان ۾ آريـائي نسـل واري تصور وچ ۾ ڳانڍاپي ڪي رد ڪري ڇڏيو. (8)

انــڊيا تي برطــانوي بيٺڪي دور ۾ سـندن ئي هڪ آفيســر ســر جــارج ابــراهم گريئرســن (Sir George Abraham Grierson) انڊيا جي ٻولين تي تحقيق ڪري "انڊيا جو ٻولين جو جـائزو" (The linguistic Survey of India) نالي ڪتاب تيـار ڪيو. برطانوي حڪـومت گريئرسـن ڪي 1898ع ۾ انڊيا جي ٻولين بابت سروي وارو ڪـاتو قـائم ڪـري ان جو سپرينٽينڊنٽ مقـرر ڪيـو. هن ان وقت ڪـان

1928ع تـائين انـڊيا جي 179 ٻـولين جي سـروي ڪري ان جا نتيجا 11 جلدن ۾ شايع ڪيـا. (9) انـڊو آرين ٻـولين واري خانـدان ۾ سـنڌي ٻـولي ڪي ٻـه شامل ڪيو ويو. گرئرسن جي رپورٽ جو جلد 8 جو پهريون حصو 1919ع ۾ شـايع ٿيـو. جنهن ۾ سـنڌي ٻولي جي گرامر ۾ ٻين ٻولين سان ڀيٽ بابت جـائزو شامل هو. (10)۽ (11) جـڏهن تـه ڊاڪـٽر ارنيسـٽ ٽرمپ سنڌي ٻولي بابت خيال پيش ڪيو تـه سـنڌي زبان سنسـڪرت مـان پراڪـرت، پـالي، اپـڀرنش ۾ پــوءِ وراچڊ اپــڀرنش جي معــرفت يــارهين صــدي عيسويءَ ڌاري هاڻوڪي صورت اختيار ڪـئي. (12) ارنيسٽ ٽرمپ جي ان راءِ سان ٻــولي جي مــاهرن سخت اختلاف ڪيو ته سنڌي ٻولي سنسڪرت مان نڪتل آهي. (13)

يــورپ جــا محقــق ۽ لســاني مــاهر جــڏهن هندستان آيا ته هنن پهريان سنسڪرت جو مطـالعو ڪيـو، بعـد ۾ پنهنجي محـدود مطـالعي جي آڌار تي هتـان جي ٻين ٻـولين کي سنسـڪرت ٻـوليءَ جـون شاخون ظاهر ڪيـو. هنن کي جنهن ٻـه ٻـوليءَ جي سنسڪرت سان ٿوري به مشابهت نظر ٿي آئي تــه تڪـڙ ۾ اهـا راءِ ڏيـئي قـائم ڪـئي تـه اهـا ٻـولي پڻ سنسـڪرت جي ڌيءُ آهي. تامـل، تيلگـو ۾ ڪناڙي ۾ سنڌي ٻوليءَ جون ڪجهه خاصيتون ڏسي ڏڪو هنيو تـه سـنڌي ٻـولي انهن ٻـولين جي گـروپ مان جڙي راس ٿي ۽ اهي دراوڙي ٻوليـون آهن. يـا وري سنســـڪرت ۽ ســـنڌي ٻـــوليءَ ۾ ڪـــافي هڪجهڙائي ڏسي سنڌي زبان کي سنسڪرت جائي ٿي سـمجهين. پـر اصـل ۾ ائين ڪونـه هـو. ان جـو

ڪوبه ثبوت موجود نه هو. تامل تيلگو ۽ ڪناڙي ٻولين جي وارثن جون تهذيبون ايتريون قديم نه آهن، سندن تهذيبون سنڌو سڀيتا جي پيٽ ۾ پارڙيون لڳن ٿيون. (14)

سنڌي زبان جي آريائي ٻولي هجڻ واري يورپي مفروضي کي سنڌ جي ٻولي ماهرن ۽ محققن دليلن سان رد ڪيو آهي. سنڌ جي محققن سنڌي کي سنڌو ماٿري جي اصلوڪي زبان قرار ڏنو آهي. سنڌي ٻولي جي ماهرن موجب سنڌي ٻولي جون پاڙون 5 هزار سال آڳاٽي سنڌو ماٿري جي سڀيتا ۾ کتل آهن. موجوده سنڌي ٻوليءَ جو بڻ بٺياد به سنڌو سڀيتا جي دور واري اها قديم ٻولي آهي، جيڪا قديم زماني کان هتي رهندڙ ماڻهو ڳالهائيندا هئا. سنڌي محققن انڊو يورپين ۽ انڊو آرين ٻولين جي خاندانن واري ٿيوري کي به سخت تنقيد جو نشانو بڻائيندي اها راءِ قائم ڪئي ته سنڌو ماٿري جي زبان نه فقط آڳاٽي سنڌي زبان هئي، پر اها هتان ئي يورپ سميت اوڀر وارن ملڪن ۾ پکڙي. اولهه ۽ اوڀر وارن ملڪن جي ٻولين تي پروٽو سنڌي ٻولي پنهنجا اثر ڇڏيا. اهي ئي اثر يورپ، ايران ۽ انڊيا جي ٻولين وچ ۾ هڪ جهڙائي جو سبب آهن.(15)

ميلوها ٻولي (Meluhhan Language)

سنڌو سڀيتا جي وارثن جا پنهنجي تهذيبي عروج واري دور ۾ مصر ۽ عراق جي تهذيبن سان واپاري لاڳاپا موجود هئا.عراق جي قديم ماڳن جي کوٽائي دوران هڪ اهڙي ٻولي جا لفظ مليا آهن،

جيڪي ان وقت سنڌو ماٿري مان اينڌڙ واپاري استعمال ڪندا هئا. ان ٻولي جا لفظ دراوڙين ٻولين جي گروپ جا نه آهن، پر اهي هڪ اهڙي ٻولي جا آهن، جنهن کي عراق جي ميسوپوٽيمن تهذيبن جا شهري ميلوها نالي ٻولي سان سڏيندا هئا. نامياري آرڪيالاجسٽ ۽ انٿروپالاجسٽ گريگوري لوئيس پوشيل جي تحقيق موجب ميسوپٽين سان واپار ڪندڙ ميلوهن زبان ڳالهائيندڙ هئا ۽ ميلوهن زبان جي بنياد تي سميرين سندن ملڪ کي ميلوها جو نالو ڏنو. ميلوهن زبان سميرين جي زبان کان الڳ زبان هئي، جنهن ڪري هنن اها زبان ترجمو ڪرائڻ لاءِ ميلوها مان هڪ ترجمو ڪندڙ گهرايو. (16) آسڪو پرپولا موجب ميلوها مان گهرايل ان ترجميڪار جو نالو سوئلسو (Suilisu) هيو. (17) جنهن ٻولي کي سميرين ميلوها زبان جي نالي سان سڃاڻندا هئا، اها زبان اصل ۾ سنڌو ماٿري جي زبان هئي. جنهن کي سنڌ جا ٻولي ماهر سنڌوئن يا پروٽو سنڌي قرار ڏين ٿا. پوشيل موجب ميلوها هڪ فرد جو نالو هيو. ميلوها نالي شخص يا قبيلي جي ٻولي کي سندس ئي نالي پويان ميلوهن زبان سڏيو ويو هوندو. اهو فرد پنهنجي قبيلي جي نالي ميلوها (مهاٽو) پويان سڏيو ويندو هوندو ۽ سندس زبان کي به ان ئي نالي سان سان ميلوهن زبان ڪوٺيو ويو. ميلوها نالي قبيلي، برادري يا جاتي جا ماڻهو جيڪي عراق ۽ مصر جي قديم تهذيبن سان واپار ڪندڙ هئا، سي اصل ۾ سنڌو ماٿري جا مهاٽا هئا. جن کي سميرين جي قديم لکتن ۾ ميلوهه (مهاٽا، ميربحر) سڏيو ويو آهي. چاڪاڻ ته مهاٽا سمنڊ رستي پر وارين رياستن

سان واپار ڪندڙ هئا. ملاحن کي سنڌي ٻولي ڪيترن ئي مختلف نالن سان سڏيو ويندو آهي. هو هزارين سالن کان ٻيڙين ذريعي ڏيهه پرڏيهه سان واپار مڇيءَ جي شڪار سان لاڳاپيل رهيا آهن.

سنڌ جو ٻولي ماهر ڊاڪٽر غلام علي الانا سنڌو سڀيتا کي هن خطي جي اصلوڪي تهذيب قرار ڏيندي، ان جي زبان کي به هتان جي مقامي اصلوڪي ٻولي “سنڌو زبان“ (Sindhu language) قرار ڏئي ٿو. ڊاڪٽر الانا موجب سنڌو زبان ڪيترين ئي مقامي ٻولين جي شاخن ورهايل هئي. سنڌو زبان جون اهي ٻوليون انهن خطن ڳالهايون وينديون هيون، جتي هو رهائش پذير هئا. (18) موجوده سنڌي ٻولي قديم سنڌو زبان جي هڪ شاخ هئي، جيڪا سنڌو ماٿري جي ڏاکڻي حصي ڳالهائي ويندي هئي. جڏهن ته سنڌو زبان جي سينٽرل برانچ سنڌو ماٿري جي مرڪزي علائقي (موجوده اوڀر اولهه پنجاب) ڳالهائي ويندي هئي. انڊو آريائي زبانن تي تحقيق ڪندڙ ماهر ڊاڪٽر ڪولن پي ماسيڪا (Dr. Collin P. Masica)، ڊاڪٽر ارنيسٽ ٽرمپ سميت سر گريئرسن جي سنڌي ٻولي سميت سنڌو ماٿري جي ٻين ٻولين جي اصليت بابت ٿيوري سان اتفاق نه ٿو ڪري. ڊاڪٽر ڪولن پي ماسيڪا شڪاگو يونيورسٽي جي ڏکڻ ايشيا جي تهذيبن ٻولين تي تحقيق ڪندڙ شعبي جو پرفيسر آهي ڪيس انڊو آرين ٻولين تي تحقيق ڪندڙ ماهرن اهم مقام حاصل آهي. سنڌ انڊيا جي سنڌي محققن ٻولي ماهرن ڊاڪٽر اين اي بلوچ، سراج الحق

ميمڻ، ڊاڪٽر پرسو گدواڻي به ڊاڪٽر ارنيسٽ ٽرمپ ۽ سر گريئرسن جي سنڌي ٻولي جي اصل نسل بابت راءِ سان متفق نه آهن. سنڌ جي عالم ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ سنڌي ٻولي کي سنڌو ماٿري جي قديم انڊو آرين پري سنسڪرت زبان قرار ڏنو. جڏهن ته ڀارت جي سنڌي ٻولي جي ماهر ايم ڪي جيٽلي موجب سنڌي ٻولي ڪنهن پراڻي انڊو آرين ٻولين جي نسل مان آهي. جڏهن ته سنڌي ٻولي جي ماهر سراج الحق ميمڻ سنڌي ٻولي کي سنڌو ماٿري جي اصلوڪي زبان قرار ڏنو ۽ سنسڪرت کي سنڌي ٻولي مان ڦٽل ڏيکاري، ان کي سنڌي ٻولي جي ڌيءُ قرار ڏنو آهي. (19)

سنڌي محققن جي راءِ آهي ته سنڌي سميت سنڌو ماٿري جون ٻيون ٻوليون آرين جي سنڌو ماٿري ۾ اچڻ (نام نهاد حملي) کان اڳ جون ۽ هتان جون مقامي ۽ اصلوڪيون زبانون آهن. اهي ٻوليون قديم سنڌو زبان جون شاخون آهن. (20)

هن وقت دنيا جي ڪيئي ٻولي ماهر، آرڪيالاجسٽ ۽ اينٿروپلاجسٽ ان ڳالهه تي متفق آهن ته سنڌو ماٿري سميت گنگا جمنا ماٿرين ۾ آريا نالي ڪو نسل، قبيلو يا قوم موجود نه هئي. پر آريا لفظ هارپو ڪندڙ ۽ ٻين ماڻهن جي پيٽ ۾ وڏيڪ سڏريل ۽ سڪين ستابن ماڻهن جي لاءِ استعمال ٿيندو هو. آرين جي ڪنهن پرڏيهي حملي آورن يا لڏپلاڻ ڪري ايندڙ ماڻهن بدران مقامي هجڻ واري ٿيوري کي ماهرن ڌرتي ڌڻي آريا ٿيوري (Indigenous Aryans theory) جو نالو ڏنو آهي. جنهن کي آئوٽ آف انڊيا ٿيوري (Out of

(India theory (OIT به چيو ويندو آهي. ان آئوٽ
آف انڊيا ٿيوري مـوجب سـنڌو مـاتري مـان يـورپ،
سـينٽرل ايشـيا ۽ ٻين ملڪن طـرف لـڏپلاڻ ڪـري
ويل ماڻهن انـڊو يـورپين ٻـولين (Indo-European
languages) يـا انــڊو آرين ٻــولين (Indo-Aryan
languages) جو بنيـاد وڌو. سـنڌ مـاتري مـان ٻين
ملڪن ڏانهن لڏپلاڻ سـبب سـنڌو سـڀيتا جي آڳـاٽي
سنڌي ٻولي (Proto Sindhi Language) يورپي
۽ سينٽرل ايشيائي ٻـولين تي نـه فقـط پنهنجـو اثـر
چڙهيو پر انهن ٻولين جو بـه اثـر قبـول ڪيـو. آڳـاٽي
سنڌو ٻولي جا ڪيئي لفظ يورپين ٻــولين ۾ رائج ٿي
ويا. ساڳي طرح انهن ٻولين جي لفظن به هڪ ٻئي
سـان رابطن ۽ واپـار سـبب سـنڌو مـاتري سـميت
موجــوده انــڊيا جي ٻــولين ۾ پنهنجي جــاءَ جــوڙي
ورتي. هن خطي جي ٻـولين وچ ۾ هڪجهـڙائي جــو
سبب اهي ئي گـڏيل رابطـا ۽ واپـار هـو. جنهن کي
بنياد بڻائي يورپين انـڊو آرين ٻـولين يـا انـڊو يـورپين
ٻولين جي گروپ جو نظريو قائم ڪيـو پـر ان ۾ بـه
يــورپين وڏي چــالاڪي ســان پنهنجي مٿــڀرائپ کي
برقرار رکيو ۽ آريائي حملي يا لـڏپلاڻ واري ٿيـوري
ذريعي گهوڙي کي گاڏي پويان جوٽڻ جي ڪوشــش
ڪئي. يعني انڊو يورپين يا انڊو آرين ٻولين جو اصل
وطن يعني بنياد سنڌو ماتري يـا برصـغير کي قـرار
ڏيڻ بدران يـورپ ۽ سـينٽرل ايشـيا کي قـرار ڏنـو.
يعني برصـغير جـون ٻـولين جـو اصـل وطن سـندن
پنهنجو خطو نه پر يورپ کي قرار ڏنـو ويـو. آريـائي
حملي يـا لـڏپلاڻ واري ٿيـوري کي بنيـاد بنـائي اهـو
مفروضو قائم ڪيو ويو ته سنسڪرت ٻولي برصغير
جي مقامي ٻولي نه پر ٻاهران آيـل آرين جي ٻـولي

هئي، جنهن ۾ ويد لکيا ويا ۽ ويـدن جـا خـالق ننـڍي
کنڊ جا باشندا نه پر ٻاهران آيل سينٽرل ايشــيائي ۽
يورپي يعني آريا هئا. انڊو آرين يا انڊو يورپين ٻــولين
واري ٿيــوري مــان هن خطي ۾ آرين جي نــام نهــاد
حملي يا لڏپلاڻ کان اڳ موجود هڪ ســڌريل ســنڌو
سڀيتا جي ٻولي کي وڏي چـالاکي ۽ مکـاري سـان
نيڪالي ڏني وئي. جنهن ان وقت لکت جي صــورت
به اختيار ڪري ورتي هئي. ان آڳـاٽي سـنڌو مـاٽري
جي ٻولي جي لکت جا نمونا آرڪيالاجي ماهرن کي
کوٽاين دوران مختلف ماڳن تان هٿ آيا آهن. ويــدن
جي زبان سنسڪرت به ان آڳاٽي سنڌو ٻــولي مــان
ئي اسري هئي. يورپي ماهرن طرفان انـڊو آرين يـا
انــڊو يــورپين ٻــولين واري ٿيــوري ۾ تــه ايئن ثـابت
ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي تــه هن خطي ۾
ان وقت ڪابه سڌريل ٻولي ۽ ان جي لکت موجــود
نه هئي. ان ٻولي واري خال کي ٻاهران آيــل مــاڻهن
پري هن خطي جي ماڻهن تي احسان ڪيــو. مــوهن
جي دڙي ســميت ســنڌو ســڀيتا جي هــزارين مــاڳن
مان ساڍا 5 هزار سال اڳ ٻولي ۽ لکت جي ثبــوت
ملڻ بعــد يــورپي مــاهرن جي ان دعــوی جي پٽ
وائکي ٿي وجي ٿي ۽ ســندن انــڊو آرين يــا انــڊو
يورپين ٻولين واري ٿيـوري جـو جوڙيـل ڪـوٽ ڊهي
اچي پٽ پوي ٿو.

سنڌو سڀيتا جي ماڳن مــان مليـل ٻــولي جي
لکت جا نمونا ساڍا 5 هزار سال پراڻا آهن. مــاهرن
طرفان سنڌو لکت کي دنيـا جي آڳـاٽي 3500 ق م
جي لکت قرار ڏنو پيو وڃي. يعني سنڌو ســڀيتا جي
وارث ٻولي دنيا جي آڳـاٽي ٻــولي هــئي. جــڏهن تــه

قديم مصر (ايجپٽ) جي ٻولي 2690 ق م، عراق جي سميري ٻولي 2600 ق م، سنسڪرت 2000 ق م، تامل 300 ق م، يوناني 1500 ق م جون ٻوليون آهن. ان ڪري سنڌو ٻولي کي دنيا جي ٻولين جي ماءُ قرار ڏيڻ ۾ ڪوبه حرج ناهي. جڏهن ننڍي ڪنڊ ۾ سادا 5 هزار سال اڳ هڪ سڌريل ٻولي پنهنجي لپي (Script) سان وجود رکندڙ هئي ته پوءِ هتان جي ٻولين جو بڻ بنياد وچ ايشيائي يا يورپي ٻولين کي ڪيئن ٿو قرار ڏئي سگهجي. يا انڊو آريائي ٻولين جو اصل وطن برصغير کي ٻاهر هجڻ جي دعوى کي ڪيئن ٿو سچو ثابت ڪري سگهجي.

حوالا:

(1) پيرو مل، مهرچند آڏواڻي، قديم سنڌ، سنڌي ادبي بورڊ، ڄامشورو، 2004ع

(2) Auroux, Sylvain (2000). History of the Language Sciences. Berlin, New York: Walter de Gruyter. p. 1156.

(3) پيرو مل، مهرچند آڏواڻي، قديم سنڌ، سنڌي ادبي بورڊ، ڄامشورو، 2004

(4) Robinson, Andrew (2007). The Last Man Who Knew Everything: Thomas Young, the Anonymous Genius who Proved Newton Wrong and Deciphered the Rosetta stone, among Other Surprising Feats. Penguin. ISBN 978-0-13-134304-7.

(5) Priyadarshi, P., Evidence of Indo-European origins from the Early Holocene pollen

studies, linguistics and climatology, Dialogue, July-Sept 2013, Vol 15, No. 1.

https://aryaninvasionmyth.wordpress.com/page/2/

(6) Goel, Madan Lal, THE MYTH OF ARYAN INVASIONS OF INDIA, www.uwf.edu/lgoel
(7) Danino, Michel, Aryans and the Indus Civilization: Archaeological, Skeletal and Molecular Evidence, Book: A Companion to South Asia in the Past, Pp.206, April, 2016.
(8) Danino, Michel, Aryans and the Indus Civilization: Archaeological, Skeletal and Molecular Evidence, Book: A Companion to South Asia in the Past, Pp.205-224, April, 2016. (https://www.researchgate.net/publication/301336677_Aryans_and_the_Indus_Civilization_Archaeological_Skeletal_and_Molecular_Evidence)
(9) Grierson, George Abraham, Linguistic Survey of India, 11 Vols. In 19 Parts. Delhi, Low Price Publ. (2005)
(10) Grierson, George Abraham, Linguistic Survey of India, volume: VIII Indo-Aryan Languages, North-Western Group, Part I Sindhi & Lahnda
(11) Pirzado, Anwar, Sindhi Language and Literature, Sindhi Language Authority, Hyderabad, ISBN: 978-969-9098-14-7
(12) Mukherjee, Sibasis, Sindhi language and its history,

https://www.academia.edu/800843/Sindhi_language_and_its_history
(13) http://encyclopediasindhiana.org/article.php?Dflt=%D8%A7%D8%B1%D9%86%D9%8A%D8%B3%D9%BD%20%D9%BD%D8%B1%D9%85%D9%BE
(14) رڪ سنڌي، سنڌو سپيتا جي اوسر،
(15) http://encyclopediasindhiana.org/article.php?Dflt=%D8%B3%D9%86%DA%8C%D9%8A%20%D9%BB%D9%88%D9%84%D9%8A
(16) Possehl, Gregory L., 1996. Meluhha. Reade, Julian (ed.), The Indian Ocean in antiquity. London: Kegan Paul International in association with the British Museum.
(17) Parpola, Asko (1994), Deciphering the Indus script, Cambridge University Press,
(18) Allana, G.A, (2002) Origin and growth of Sindhi language, p: 301, Institute of Sindhology. Jamshoro
(19) رڪ سنڌي، سنڌو سپيتا جي اوسر
(20) Allana, G.A, Linguistic and Cultural Study of Brahui Language, Pp: 42-50, BRAHUI LANGUAGE Past, Present and Future, Edited by: Sikander Brohi, Brahui Academy, Pakistan, Quetta, 2018

آريائي حملي، لڏپلاڻ وارو مفروضو، هڪ سازش

دنيا جي وڏي جاگرافيائي ايراضي تي قبضو ڪندڙ انگريز انتهائي چالاڪ، مڪار ۽ پنهنجي مفادن جي تحفظ خاطر مستقبل لاءِ ڊگهي رٿابندي ڪندڙ قوم هئي. هنن دنيا جي وڏي آبادي ڪي هٿيارن بدران عقل، ڏاهپ ۽ مڪاري سان پنهنجي بيٺڪيت بڻايو. جنهن وقت هڙاپا ۽ موهن جي دڙي جي کوٽائي بعد سنڌو سڀيتا دنيا آڏو نروار ٿي، ان وقت يعني 1922ع ۾ برطانوي انگريز سڄي برصغير، آسٽريليا، نيوزيلينڊ، ڏکڻ آفريقا، مصر، آئرلينڊ، ڪئناڊا سميت ٻين ملڪن تي قابض هيا. سنڌن پيٺ ۾ بيٺڪي رياستن جا حڪمران، مذهبي پيشوا ۽ عوام انتهائي سادو، هر ڳالهه تي بنا ڪنهن سوچ جي ويساهه ۽ بنا جاچ جوچ جي اعتبار ڪندڙ

هيو. انگريـزن برصـغير سـميت جن بـه رياسـتن تي قبضــو ڪيــو، اتــان جي عــوام □ موجــود مــذهبي، طبقــاتي □ بــرادري تڪــرارن □ تضــادن جــو گهــرو مطالعو ڪـري، انهن تضادن □ تڪــرارن ڪي پنهنجي بيٺڪي مفـادن لاءِ اسـتعمال ڪيـو □ اهـڙا نظريـا □ تصور ايجاد ڪيا، جيئن انهن تضادن ڪي وڌيڪ گهرو ڪــري ٽڪــراءَ جي شــڪل □ آڻي ســگهجي، جــيئن سندن بيٺڪي مفاد سـلامت رهن. انگريـزن انتهـائي چالاڪي □ مڪاري سان برصغير □ به انهن تضــادن کي وڌيڪ گهرو ڪرڻ لاءِ هٿ ٺوڪيا نظريا گهڙيـا □ انهن جي ايڏي ته تشهير ڪئي، جـو هتـان جـا اصـل رهواســي ســندن ســامراجي □ بيٺڪي نظــرين جــا سندن ڪان وڌيڪ وڪيل □ حامي بڻجي ويا. اهـو ئي سـبب هيـو جـو انگريـز دنيـا جي هڪ ننـڍڙي اقليت هوندي، وڏي اڪـثريت تي صـدين تـائين حڪمـراني ڪــرڻ □ ڪاميـاب ٿيـا. هنن مقـامي مـاڻهن کي نـه فقط سياسي پر نظرياتي طور به غلام بڻائي ورتـو. هنن دنيــا جي اڌ آبــادي کي غلام بڻــائڻ لاءِ ڪنهن هٿيار □ طاقت جو سهارو نه ورتو، پــر پنهنجي علم، هـنر، سـائنس □ مـذهبي بنيـادن تي ڪـوڙي پرچـار ذريعي کين ذهـني طـور غلام بڻـائي ورتـو.اڄ تـائين ڪيــترائي ملڪ □ قومــون انگريــزن جي سياســي غلامي مان آزادي ماڻڻ بـاوجود ذهـني طـور سـندن غلامي □ مبتلا آهن.

اســان کي ســنڌ □ هنــد جي تــاريخ بــابت انگريزن جي گهڙيل ٿيـورين کي بـه ان پسـمنظر □ ڏسـڻ گهـرجي. برطـانوي تاريخـدانن □ آرڪيـالاجي جي مــاهرن هڪ گهــري ســازش □ حڪمت عملي هيٺ برصــغير تي آرين جي حملي جــو تصــور آڏو آندو. جيئن هن خطي □ سندن بيٺڪي مفاد سلامت رهي سگهن. سـندن ان ٿيـوري جـو ڪيتـو اڄ تـائين

برصغير سنڌ هند جا مـاڻهو يـوڳي رهيـا آهن. اج بـه برصــغير جــا مــاڻهو انگريــزن جي ان سازشــي کـوڙي ٿيـوري يقين رکن ٿـا. اج بـه پاڪسـتان انــڊيا جي اســڪولن برطــانوي ســامراج جي ان سازشــي ٿيــوري کي پڙهــايو وڃي ٿــو. اســان جــا ڪيترائي محقق اج به انگريـزن جي قـائم ڪيـل بي بنيـاد ٺڳي مڪـاري تي بـڌل انهن ٿيـورين نـه فقــط يقين رکن ٿــا پــر پنهنجي تحقيــق دوران انهن کي بنياد بڻائي دليل طور استعمال ڪن ٿا.

آرين جي حملي واري بي بنيـاد ٿيـوري اج بـه برصغير جي ماڻهن وچ سياسي، ثقـافتي ٻـولي جي بنيـاد تي تضـادن جـو سـبب بڻيـل آهي. ان ئي ٿيوري جي بنيـاد تي انگريـزن اتـر ڏکڻ هندسـتان جي ماڻهن وچ دراوڙ آريا جي نسلي بنيــادن تي تضـاد کي هـٿي ڏني کين هڪ ٻـئي جي سـامهون آڻي بيهاريو. هنن وڏي چالاکي مکاري سان ڏکڻ هندستان جي رهواسين کي برصغير جو اصل وارث دراوڙ قرار ڏنو اتر هندستان جي مـاڻهن کي آرين نسل جو قرار ڏئي، کين ٻـاهران يعـني يـورپ کـان آيـل حملي آور قـرار ڏنـو. سـاڳي طـرح هتـان جي قديم اصلوکي هندو مـذهب کي بـه ٻـاهران درآمـد ڪيـل يـورپ جـو مـذهب قـرار ڏنـو. اهـڙي طـرح انگريزن سـنڌو سرسـوتي نـدين جي ڪنـارن تي سرجيل ويدن کي به يورپين تخليـق جـو درجـو ڏئي ڇڏيو.

آريائي حملي واري ٿيوري گهڙڻ جو جواز

انگريزن 19 صدي □ جن به ملڪن تي قبضو ڪيو، انهن □ پنهنجي ناجائز قبضي کي برقرار رکڻ لاءِ ”ويڙهايو □ راڄ ڪريو“ واري پاليسي تي عمل ڪيو. مفتوح علائقن جي ماڻهن کي پاڻ □ ويڙهائڻ خاطر ڪٿي مذهب جو سهارو ورتو ويو ته ڪٿي وري نسل پرستي کي بنياد بنائي عوام منجهه نفرتون پئدا ڪيون ويون. برصغير □ به انگريزن ساڳي پاليسي تي عمل ڪندي، هڪ طرف ڏکڻ □ اتر هندستان جي ماڻهن کي آريا □ دراوڙ بنياد تي ورهائڻ □ ويڙهائڻ جي ڪوشش ڪئي ته ٻئي طرف هندو مسلم □ هندو سک جي بنياد تي عوام منجهه نفرت جون ديوارون ڪڙيون ڪيون. جنهن جو اڳتي هلي نتيجو ننڍي کنڊ جي ورهاست جي صورت □ اڳيان آيو.

يورپي ماهرن، برطانوي حڪمرانن □ مسيحي مذهبي پيشوائن گڏجي برصغير جي تهذيب جون پاڙون اکيڙڻ جي ڪوشش ڪئي. ان مقصد لاءِ هنن آريا نسل جي حملي واري ٿيوري گهڙي پارت جي سماجي تاجي پيتي کي ورهائڻ جي ڪوشش ڪئي. هنن ”ورهايو □ حڪومت ڪريو“ □ ”ورهايو □ مذهب تبديل ڪريو“ واري حڪمت عملي تي ڪم ڪيو. برطانوي حڪمران قبضي هيٺ آيل ملڪ هندستان جي ثقافت تبديل ڪرڻ واري حڪمت عملي تي ڪم ڪري رهيا هئا. ان سازش جو مقصد هن ملڪ جي معيشت تي قبضو ڪرڻ □ پنهنجو مذهب عيسائيت کي ڦهلائڻ جي ڪوشش هئي. اهوئي سبب آهي جو انگريزن جن به ملڪن تي قبضو ڪيو، اتي پنهنجي مذهب عيسائيت جو ڦهلاءُ ڪرڻ لاءِ سڀ حربا استعمال ڪيا. اهوئي سبب آهي جو سندن قبضي هيٺ

رهندڙ ملڪ ڪينيا ۾ هن وقت عيسائي مذهب جي پوئلڳن جو 90 سيڪڙو، يوگنڊا ۾ 82 سيڪڙو، ڏکڻ آفريقا ۾ 75 سيڪڙو ۾ فلپائين ۾ 90 سيڪڙو انگ موجود آهي. انگريزن پنهنجي قبضي هيٺ آيل ملڪ روانڊا ۾ به نسلي بنيادن تي سازشي ٿيوريون متعارف ڪرائي، اتان جي هوتو ۾ ٽوٽسي قبيلن م دشمني جا بنياد قائم ڪري ڇڏيا، جنهن سبب ٻنهي قبيلن ۾ برطانوي حڪمرانن جي ٻاريل نفرت واري باهه لکين ماڻهو موت جي منهن ۾ ڌڪي ڇڏيا. خود 1947ع ۾ برصغير جو مذهب جي بنياد تي ورهاڱو ڪرائي لکين ماڻهن کي پنهنجا اباڻا وطن ڇڏڻ، هڪ ٻئي جو ڪوس ڪرڻ سميت هميشه لاءِ هڪ ٻئي جي جان جو دشمن بڻائي ڇڏيو. اڄ به هن خطي جا ماڻهو انگريزن جي سازشي ٿيوري سبب جنگ ۾ چڪتاڻ جو شڪار آهن.

آريائي نسل پرستي واري ٿيوري بابت رٿابندي

برطانيه جي ايسٽ انڊيا ڪمپني 1757ع ۾ پلاسي جي جنگ ۾ نواب آف بينگال سراج للدوله کي شڪست ڏئي ڀارت تي پنهنجي قبضي جي شروعات ڪئي. ڀارت تي مرحلي وار قبضي بعد ننڍي کنڊ جي تاريخ، مذهبن، ثقافتن، ٻولين ۾ ماڻهن جي نفسيات تي تحقيق لاءِ 11 آگسٽ 1824ع تي لنڊن ۾ رائل ايشياٽڪ سوسائٽي (The Royal Asiatic Society) جو بنياد وڌو ويو. (1)(2) ان سوسائٽي جي تحقيق جو مقصد هندستان تي پنهنجي قبضي کي برقرار رکڻ لاءِ

رٿابنــدي كــرڻ هيــو. هن سوســائٽي طرفـــان هندستان بابت تحقيق لاءِ يورپي مـــاهرن جي هڪ ٽيم مقــرر كــئي وئي. جن هن خطي جي تــاريخ، هتان جي ماڻهن منجهــه ٻـولي، تهـذيب، ثقـافت ۾ مذهبي تضادن بابت تحقيق كري كيترائي كتاب ۾ رسالا ڇپايا ۾ هندسـتان جي مـذهبي ۾ ثقـافتي كتابن جا انگريزي ۾ ترجمـا كـري شـايع كرايـا. ان سوسائٽي هندستان جي ٻولين بابت به تحقيـق كــئي. (3) هن سوســائٽي ســان لاڳاپيــل يــورپي ماهرن سنسكرت زبان جو به اڻڌو منڌو مطـــالعو كرڻ بعد اهو نتيجو كڍيو ته سنسكرت ۾ يورپي ٻـولين ۾ كجهــه هكجهــڙائي موجــود آهي. جنهن كري هندستاني ٻولين جو بنياد ضرور يورپ جون زبـــانون رهيـــون هونـــديون ۾ قـــديم زمـــاني ۾ هندســتاني ٻــولين جــو اصــل وطن يــورپ رهيــو هونـدو، يـورپ مـان ئي اهي ٻوليـون سـفر كـري هندســـتان پهـــتيون هونـــديون. يـــورپي مـــاهرن سنســـكرت ۾ يـــورپي ٻـــولين ۾ كجهـــه قـــدر هكجهڙائي كي بنياد بنائي اهو مفروضو قائم كيو ته قديم زماني ۾ يـورپ جي مـاڻهن هندسـتان تي قبضــو كــري اتي پنهنجــون بيٺكــون قــائم كيــو هونديون. يورپ جا اهي ماڻهو كير هئا، جن قديم زماني ۾ برصغير تي حملــو كــري ان كي پنهنجي قبضي هيٺ آندو. ان سوال جي جواب خاطر هنن 1500 ق م ۾ هندستان تي يورپي نسـل جي آرين جي حملي جو بي بنياد مفروضو گهڙي ورتو.

لنڊن ۾ ڳجهي گڏجاڻي

سنڌو ماٿري تي آرين جي حملي واري ٿيوري جو بنياد لنڊن ۾ وڌو ويو. 10 اپريل 1866ع ۾ رائل ايشياٽڪ سوسائٽي لنڊن جي آفيس ۾ هڪ ڳجهي گڏجاڻي ٿي. جنهن ۾ ڀارت تي قبضي جو جواز گهڙڻ ۽ هتان جي ماڻهن کي ذهني طور غلام رکڻ لاءِ مختلف ٿيورين تي بحث مباحثو ڪيو ويو. ان گڏجاڻي ۾ ان ڳالهه تي اتفاق ڪيو ويو ته ڀارت تي پنهنجو قبضو برقرار رکڻ لاءِ اهڙا جواز گهڙيا وڃن ۽ انهن کي عام ڪيو وڃي، جيئن ڀارت جا ماڻهو مسيحي قبضي کي کليل دل سان قبول ڪن ۽ انگريزن يعني يورپين کي تاريا تصور نه ڪن. 10 اپريل 1866ع ۾ ان ئي گڏجاڻي ۾ پهريون ڀيرو ڀارت تي يورپين آريا نسل جي قبضي جو بي بنياد مفروضو قائم ڪيو ويو ۽ ان ڪوڙ کي ايترو ته ڦهلايو ويو جو خود ڀارت جا ماڻهو به ان کي سچ سمجهڻ لڳا.

نامياري محقق ۽ تاريخدان ٻين چندورا پهريون ڀيرو يورپ جي ان سازشي ٿيوري تان پردو کڻندي لکيو آهي ته (4) آرين جي حملي واري ٿيوري برصغير بابت تحقيق متعلق غلط بياني ڪرڻ نه هيو، پر اها هڪ سازش هئي. يورپي ماهرن شعوري طور تي اها ٿيوري گهڙي عام ڪئي. اها ٿيوري گهڙڻ لاءِ لنڊن جي ايشياٽڪ سوسائٽي ۾ 10 اپريل 1866ع تي هڪ ڳجهي گڏجاڻي ڪوٺائي وئي. جنهن ۾ ڀارت تي آرين جي حملي واري ٿيوري جو بنياد وڌو ويو. (5) ان ٿيوري قائم ڪرڻ جو مقصد اهو هيو ته هندستاني ماڻهن کي اهو باور ڪرائجي ته ڪجهه صديون اڳ به يورپي نسل جي آرين هندستان تي قبضو ڪيو هو ۽ ڀارت جا موجوده ماڻهو ان يورپي نسل يعني آرين جو اولاد آهن، سنڌن هندو

مذهب ۽ سنسڪرت ٻولي به يورپي نسل جي آرين جو مذهب ۽ ٻولي آهي. ان ڪري هو هاڻي به انگريزن کي تاريا حڪمران تصور نه ڪن. ان ڪري آرين جي حملي واري ٿيوري کي ٻيا ڪي به تاريخي ۽ تهذيبي بنياد نه هيا، پر اها ٿيوري خالص سياسي سازش هئي. جيئن انگريز هندستان تي پنهنجو ناجائز قبضو برقرار رکي سگهن. (6)

حوالا:

(1) Noehden, G. H. (1824). "Report of the Proceedings of the Asiatic Society of Great Britain and Ireland, at Its First General Meeting, on the 15th of March, 1823". Transactions of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland.

(2) https://royalasiaticsociety.org/

(3) http://www.asiaticsocietykolkata.org/history

(4) Chandora, Deen, Distorted Historical Events and Discredited Hindu Chronology, Revisiting Indus-Sarasvati Age and Ancient India, (p. 383)

(5) Danino, Michel, The Invasion That Never Was, The Mother’s Institute of Research, Delhi, & Mira Aditi, Mysore, 1996; 2nd edn, revised and enlarged, 2000 (co-author)

(6) Knapp, Stephen, Crimes Against India: and the Need to Protect its Ancient Vedic, New York, 2009, P. 136, https://books.google.com.pk/

آرين جي اصل وطن بابت ماهرن ۾ اختلاف

سنڌو ماٿري جي سڀيتا تي نام نهـاد آرين جي حملي واري بي بنياد ٿيوري گهڙيندڙ يورپي ۾ جرمن مـاهرن ۾ ان ڳالهـه تي بـه اختلاف موجـود آهن تـه آرين جو اصل وطن ڪهڙو هو. چاڪاڻ ته آرين جي حملي وارو تصور ئي ڪوڙ تي ٻڌل هو، جنهن ڪري هر مـاهر ان ڪـوڙ ڪي بنيـاد فـراهم ڪـرڻ لاءِ ٻـئي ڪوڙ جو سهارو ورتو. جرمن مـاهر ميڪس مـولر (Max Muller) آرين ڪي وچ ايشيا جو قرار ڏئي ٿو. ميڪس مولر 1853ع ڌاري ”آريا“ لفـظ ڪي يـورپ ۾ هڪ اعلى نسل طور متعارف ڪرايو. هن پهريان انڊو آرين ٻولين جي گـروپ وارو تصـور بـه گهڙيـو، ميڪس مولر اڳتي هلي 1888ع ۾ آريا نســل واري موقـف تـان پوئـتي هـٽي ويـو. هن پنهنجي اڳ ڏنـل نظرئي ڪي رد ڪندي اهو موقف اختيار ڪيو ته هن آرين ڪي هڪ نسل قرار نه ڏنو هو، پـر انهن مـاڻهن ڪي آريا قرار ڏنو، جيڪي آريائي ٻوليـون ڳالهائينـدڙ هيا. پاڻ 1888ع ۾ ڇپيـل پنهنجي ڪتـاب ۾ لکي ٿـو ته مان هڪ ڪان وڌيڪ ڀيرا اها ڳالهـه واضـح ڪيـان ٿو ته مون جيڪو آريا لفظ اسـتعمال ڪيـو آهي. ان جو مطلب ڪـو الڳ نسـل نـه پـر انهن مـاڻهن جـو گروهه آهي. جيڪي ساڳيون ٻوليون ڳالهائيندڙ آهن. (1) ميڪس مولر ۾ ڊاڪٽر ٿاپر سمجهن ٿا تــه آرين جو اصل وطن اروسيا ريجن جي الپس جي اوپر ۾

هيو. جـڏهن تـه جـرمن مـاهر اينـڊرياس نيهرنـگ (Andreas Nehring) آرين کي ڏکڻ روس جـــو رهواسي قـرار ڏنـو. (2) (3) آسـٽرين ٻـولي مـاهر جيـولس پوڪـورني (Julius Pokorny) (جنم 12 جـون 1887ع، وفـات 8 اپريـل 1970ع) آرين جـو اصـــل وطن روس کي ڄاڻـــائي ٿـــو. (4) جيـــولس پوڪـورني آئـرش قومپرسـتي جي حـامي هيـو. هن جرمني يونيورسـٽين □ پروفيسـر جي حيـثيت سـان ذميواريـــون ادا ڪيـــون، جنهن ڪـــري هـــو آئـــرش قومپرسـتي سـميت جـرمن نسـل پرسـتي جي اثـر هيٺ رهيو. پاڻ پهرين عالمي جنگ □ آسـٽرين فـوج جو به حصو رهيو. جيولس پوڪورني مـوجب سـنڌو مـاٿري تي حملـو ڪنـدڙ آريـا روس ڪـان آيـا هئـا. جيولس پوڪورني ئي آڳاٽين انڊو يورپين ٻولين جـــو شـجرو بـه گهڙيـو. جنهن مـوجب ڏکڻ ايشـيا جـون ڪيتريون ئي ٻوليون انڊو يورپين ٻـولين جي حسـب نســب مـــان آهن.(5) ٻـئي طـرف براندسـتين (Brandstein) آرين کي ڪـرغـز اسـٽيپي (Kirghiz Steppe) ثابت ڪـرڻ جي ڪوشش ڪـري ٿـو. (6) نازي ماهر آرين جو نسل جرمن قـرار ڏين ٿـا. هڪ ٻئي مـاهر مورگـان (Morgan) مـوجب آريـا اولهـه سائبيريا جا رهواسي هئا. ساڳي طـرح جـيرازوف (Jairazhov) آرين کي اولهه ڪيپسـين سـمنڊ واري علائقي جـو رهواسـي ثـابت ڪـري ٿـو. جـڏهن تـه پروفيسـر ميڪـڊونل (Professor Macdonnel) موجب آريـا اوپـر يـورپ جـا رهواسـي هيـا. سـاڳي طـــرح ڊاڪـــٽر گليڪس (Dr.Gilex) مـــوجب آريـــا آسٽريا يا هنگري جـا رهواسـي هيـا. آرين جي اصـل وطن بابت اتفاق نه هجڻ مان ثابت ٿئي ٿو تـه آريـا نالي اولهه جي ملڪن □ ڪنهن به انساني نسل جو ڪوبه وجود نه هيو. آرين جو مفروضو گهڙڻ بعد هر

يورپي، جرمن ۽ روسي ماهر انهن کي پنهنجي پنهنجي علائقي جو ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. (7) آرين جي اصل وطن تي اختلافن باوجود هنن مڙني ماهرن جو گڏيل مقصد اهو ثابت ڪرڻ هيو ته آرين يورپ کان سنڌ ۽ هند طرف لڏپلاڻ ڪئي ۽ هن خطي تي دائمي قبضو ڪيو.

هڪ طرف آريا مفروضي کي ڪي به تاريخي ۽ ثقافتي بنياد فراهم نه ڪيل آهن، ته ٻئي طرف ان جا خالق ڪي سائنسدان، بائيولاجسٽ، اينٿروپلاجسٽ ۽ آرڪالاجسٽ نه پر فوجي جرنيل هيا، جن برطانوي ۽ جرمن فوج ۾ اهم عهدن تي ذميواريون ادا ڪيون. سندن دنيا جي تاريخ سان ڪابه دلچسپي نه هئي، هو فقط فوجي حڪمت عملي تحت مفتوح قومن کي طاقت سميت نظرياتي بنيادن تي غلام بنائڻ واري حڪمت عملي تحت ڪم ڪري رهيا هئا. آريا نظرئي جو وڏو حامي ميڪس مولر گريٽ برٽين جو سرڪاري ملازم هو ۽ سندس برصغير ۾ ايسٽ انڊيا ڪمپني سان رابطا هئا. (8) هو هتان جي ٻولين بابت تجزيو ۽ مطالعو ڪري رهيو هو. هن طرفان آريا نسل بابت ڏنل ٿيوري قابض انگريزن جي مفادن کي سگهه بخشڻ هيو. (9) جيئن ته ميڪس مولر پاڻ جرمن نسل جو هيو، پر ڪيس برطانيه طرفان اهم عهدن تي مقرر ڪيو ويو. جنهن جي احسان طور هو برطانوي قبضي جو وڏو حامي ۽ دفاع ڪندڙ رهيو. هندستان ۾ برطانوي بينڪي دور تي تحقيق ڪندڙ ماهرن موجب برطانيه جي حڪمرانن آريا نسل جي برصغير تي حملي واري بي بنياد ٿيوري کي گهڙڻ لاءِ ميڪس مولر کي 7500 پائونڊ ڏئي سندس خدمتون حاصل ڪيون هيون. (10)

ساڳي طرح آريا مفروضي جا پـه وڏا حمليتي لاسين (ChristianLassen) (جنم 1800 ۽ وفات (1876۽ ميڪس ويبر (MaxWeber) (جنم 1864، وفات 1920) سخت گير جرمن نسل پرست ۽ قومپرست هيا. (11) جرمن نسل پرستي ۾ مبتلا ماهر لاسين ۽ ويبر انگريزن جي ان آريائي نظرئي مان تمام گهڻو خوش هئا، ڇاڪاڻ ته آريا نسل جي ان نظرئي ۾ جرمن نسلي برتري جو عنصر موجود هيو. (12) هنن ٻنهي جرمن ماهرن آرين ٿيوري کي اڳتي وڌائڻ ۾ انگريزن کي فڪري (انٽليڪچوئل) مدد فراهم ڪئي.

حوالا:

(1) Muller, Max, Biographies of Words and the Home of the Aryas, 1888, pg 120.
(2) Nehring, Andreas, Aryans and Dravidians.The Discovery of the Dravidian Family of Languages and the Representation of the Tamil Society by German Missionaries in the 19. Century, in: ICHR 2002.
(3) Bergunder Michael, HeikoFrese, Ritual, Caste, and Religion in Colonial South India, Primus Books, 2011
(4) Pokorny, Julius. 1959, 2007. Proto-Indo-European Etymological Dictionary. A Revised Edition of Julius

Pokorny’sIndogermanischesEtymologisches Wörterbuch. Published on the Internet: Indo-European Language Revival Association.
(5) Arvidsson, Stefan, Aryan Idols: Indo-European Mythology as Ideology and Science, University of Chicago Press, 2006
(6) Beckwith, Christopher I. (16 March 2009), Empires of the Silk Road: A History of Central Eurasia from the Bronze Age to the Present, Princeton University Press
(7) Kumar, Senthil, A.S. (2012), Read Indussian, Amarabharathi Publications & Booksellers
(8) Stephen G. Alter (9 March 2005). "The Battle with Max Müller". William Dwight Whitney and the Science of Language. Johns Hopkins University Press
(9) Shukla, Shyam Narayan, The Myth of the Aryan Invasion Theory , http://theindianheritage.blogspot.com/2010/09/macaulays-letter-and-origin-of-f-max.html
(10) Rajaram, N.S., Aryan Invasion — History or Politics?

http://archaeologyonline.net/artifacts/aryan-invasion-history

http://www.slideshare.net/nidhi1509/aryans-invaded-india-fabricated-history

(11) http://topyaps.com/aryan-invasion
(12) Reinhard Bendix, Max Weber: An Intellectual Portrait, Volume 2, 1998

See also:

Roslyn Wallach Bologh, Love Or Greatness (Routledge Revivals): Max Weber and Masculine Thinking, 2009

See also:

Jonathan Peter Spiro, Defending the Master Race, 200

انگريزن جو غلامن لاءِ تعليمي سرشتو

برصغير تي برطانوي سامراجي قبضي بعد انگريزن هن خطي جي ماڻهن کي ذهني طور غلام بڻائڻ لاءِ پنهنجو تعليمي سرشتو لاڳو ڪيو. جنهن تحت قبضي هيٺ آيل هندستان منجهه پڙهيل لکيل ماڻهن جي اهڙي کيپ تيار ڪرڻي هئي، جيڪا سندن مفادن جو تحفظ ڪري سگهي. خاص ڪري هتان نوجوانن کي اعلیٰ تعليم لاءِ يورپين يونيورسٽين ۾ موڪليو ويو. جتي سندن اهڙي ذهني تربيت ڪئي وئي، جيئن هو واپس هندستان اچي انگريزن جي مفادن جي نگهباني جا فرض سرانجام ڏين. هندستان ۾ انگريزن پنهنجو تعليمي سرشتو لاڳو ڪرڻ لاءِ ٿامس بابنگٽن ميڪاولي (Thomas Babington Macaulay)۔ (1) کي ايجوڪيشن بورڊ جو چيئرمين مقرر ڪيو. ميڪاولي مذهبي طور ڪٽر پروٽيسٽنٽ عيسائي هيو. سندس سوچ هئي ته هندن کي عيسائي مذهب اختيار ڪرائڻ سان انگريز هندستان ۾ انتظامي طور سگهه حاصل ڪري سگهن ٿا. (2) ان سان گڏ انگريزن جي تعليمي سرشتي ذريعي هندستانين جو اهڙو نسل تيار ڪري سگهجي ٿو، جيڪو اڳتي هلي انگريزن جو اتحادي بڻجي سگهي ٿو. ميڪاولي ايجوڪيشن بورڊ انڊيا جي چيئرمين شپ دوران

1836ع ۾ پنهنجي پيءُ کي خـط لکيـو، جنهن مـان سندس ناپاڪ ارادن جي پروڙ پئي ٿي.

ميڪاولي پنهنجي پيءُ کي لکيل خط ۾ چـوي ٿو ته “اسان جو هندستان ۾ انگلش اسـڪولن وارو نظام بهتر طريقي سان ڦهلجي رهيو آهي.... ان جا هندسـتانين تي بهـتر اثـر پئجي رهيـا آهن. منهنجـو ايمان آهي تـه جيڪـڏهن اسـان جي اسـڪولن وارو اهو نظام بهتر طريقي سـان هلنـدو رهيـو تـه اينـدڙ 30 سالن ۾ هتـان (بنگـال) جي اعلى سوسـائٽي ۾ هڪ بـه نظريـاتي مـاڻهو (آزادي پسـند) موجـود نـه رهندو. اهو مقصد ڪنهن به ماڻهو جو عقيـدو تبـديل ڪرڻ کان سواءِ حاصـل ڪـري سـگهبو. ان تعليمي نظام سان اسـان هندسـتانين جي مـذهبي آزادي ۾ ڪابه مداخلت ڪرڻ کان سواءِ پنهنجا مقصد حاصل ڪري سگهنداسين.” (3) (4)

ميڪـاولي جي ان خـط مـان انـدازو لڳـائي سگهجي ٿو تـه انگريـزن برصـغير ۾ انگلش تعليمي سرشتو لاڳو ڪري پنهنجي بيٺڪي نظام کي برقرار رکڻ جي ڪوشـش ڪـئي. عيسـائي مـذهبي پيشـوا انگريزن جي هندسـتان تي قبضـي برقـرار رکڻ لاءِ هڪ خاص مشن هيٺ هتي آندا ويا ۾ اهم عهدن تي مقـرر ڪـري، سـندن ذريعي هتـان جي مـاڻهن کي ذهني طور غلام بنائڻ جون سازشون سٽيون ويون. اهي ئي مـــذهبي پيشـــوا هن خطي جي پنهنجي مفادن تحت تاريخ مرتب ڪرڻ لڳـا. مشـهور ليکڪ ارون شوري پنهنجي ڪتـاب ” مشـنريز ان انـڊيا“ (Missionaries in India) ۾ انگريزن جي قبضـي وقت هندستان ۾ عيسائي مشنريز جي ڪــردار کي ثبوتن سان واڪو ڪيو آهي. پاڻ لکي ٿو ته عيسائي مشنريز جو ڪردار مذهبي گهٽ پر انگريزي بيٺڪي

نظام کي سگهه بخشڻ وڏيک هو. هنن هندستان ۾ برطانوي حاڪمن جي سڄي هٿ طور ڪم ڪيو، هو مذهبي ادارا گهٽ پر اصل ۾ سامراجي نظام جا غير سرڪاري طور پانهن ٻيلي هئا. (5)

ميڪاولي ڪي برطانوي تعليمي سرشتي ذريعي برصغير جي ماڻهن کي ذهني طور غلام رکڻ لاءِ ڪنهن اهڙي ماڻهو جي تلاش هئي، جيڪو ساڻس ان ڪم ۾ پانهن ٻيلي ٿي ڪم ڪري سگهي يا سندس نظرين کي سگهه بخشي سگهي. ميڪاولي کي لنڊن واپس پهچڻ بعد اهڙو ماڻهو هٿ اچي ويو، جيڪو سندس ڪارج کي پورو ڪري سگهي. اهو ماڻهو نوجوان جرمن ماهر ميڪس مولر هو، جيڪو نه صرف سرڪاري مدد جو گهرجائو هو، پر ويدن جي مطالعي ۾ به دلچسپي رکندڙ هيو. ميڪاولي ايسٽ انڊيا ڪمپني تائين پنهنجو اثر رسوخ استعمال ڪري رگ ويد جو ترجمو ڪرائڻ لاءِ ميڪس مولر لاءِ فنڊ حاصل ڪيا. ميڪس مولر مسيحي مذهب کي انڊيا ۾ ڦهلائڻ لاءِ ايسٽ انڊيا ڪمپني لاءِ ڪم ڪرڻ لاءِ رضامند ٿي ويو. ميڪس مولر ايسٽ انڊيا ڪمپني طرفان فنڊ حاصل ڪرڻ بعد ويدن جو ترجمو ۽ انهن جي تشريح جو ڪم هٿ ۾ کنيو. هن ويدن سميت ڏکڻ ايشيا جي مذهبن اسلام، ٻڌمت، جين ڌرم ۾ ٻين ڌرمن بابت 50 جلدن ۾ ڪتاب مختلف ليکڪن ذريعي مرتب يا ترجمو ڪري شايع ڪرايا. انگريزي ۾ اهي جلد (Sacred Books of the East) جي نالي سان شايع ڪيا ويا. (6) انهن جلدن ۾ ويدن جي معنى ۾ مفهوم اهڙي طرح سان ڪيڻ جي ڪوشش ڪئي وئي، جيئن انهن جي پڙهڻ سان مسيحي مذهب کي هٿي ملي ۽ برصغير جي قدم هندو مذهب بابت مونجهارا پئدا ٿين. ويدن جي

ترجمي پويان کھڙي سازش لڪل هئي. ان جو پتـو اسان کي ميڪاولي طرفـان 1866ع ۾ پنهنجي زال کي لکيل خطن مان ٿئي ٿو.

ميڪـــاولي پنهنجي زال کي لکيـــل خطن ۾ چوي ٿو ته ”اهي ويد ئي هندن جي مذهب جو بنيـاد آهن. ان ڪـري ويـدن ذريعي ڪين اهـو ڏيکـارڻ جي ڪوشش ڪـئي وئي آهي تـه سـندن بنيـاد ڇـا آهي. مون کي پڪ آهي ته سـندن گـذريل 3 هـزار سـالن جا بنيـاد ڪمـزور ڪـرڻ جـو اهـو ئي هڪـڙو رسـتو آهي. ٻن سالن بعد ميڪاولي برٽش انـڊيا جي قـائم مقـام سـيڪريٽري ڊيـوڪ آف ارگائـل (Duke of Argyll) کي لکي ٿـو تـه: انـڊيا جـو قـديم مـذهب آخري پساهن ۾ آهي. جيڪڏهن مسيحي مـذهب ان جي جاءِ نه والاري ته اهو ڪنهن جو ڏوهه هونـدو؟“ هنن مڙني ثبوتن مان پتو پوي ٿـو تـه ميڪس مـولر برطـانوي بيٺڪي حڪـومت جـو ايجنٽ هيـو، جنهن معاوضو وٺي، برٽش انڊيا جي مفـادن لاءِ هن خطي جي تاريخ کي مسخ ڪيو.

جڏهن جرمني ۽ برطانيـه جـا سياسـي مفـاد هڪ ٻـئي سـان ٽڪـرائڻ لڳـا ۽ برطانيـه جـا مـاٹهو جرمـني جـا سـخت مخـالف بڻجي ويـا تـه 1872ع ڌاري ميڪس مـولر جـرمن قومپرسـت هجڻ جي ناتي برطانيه کي الوداع ڪرڻ جو فيصلو ڪيـو. هن نه فقط برطانيه کي ڇڏيو پـر پنهنجي 25 سـال اڳ قائم ڪيل آريا نسل واري ٿيوري تـان بـه هٿ ڪـڻي ڇڏيو. پاڻ عمر جا آخري 30 سال آريـا نسـل واري ٿيـوري جـو سخت مخـالف رهيـو. ڇاڪـاڻ تـه اهـا ٿيوري برطانيه کي فائدو رسائي رهي هئي. ميڪس مولر آريا نسل واري ٿيـوري تـان دسـتبردار ٿي، ان

کي آريا نسل بدران آرين ٻولين واري ٿيـوري تـائين محدود ڪـري ڇڏيو.

حوالا:

(1) MacKenzie, John, "A family empire," BBC History Magazine (January 2013).
(2) Macaulay by Zareer masani - a review". Guardian. Retrieved 20 September 2018.
(3) Evans, Stephen (2002). "Macaulay's minute revisited: Colonial language policy in nineteenth-century India”. Journal of Multilingual and Multicultural Development 23 (4): 260–281.
(4) "Minute by the Hon'ble T. B. Macaulay, dated the 2nd February 1835" (From: Bureau of Education. Selections from Educational Records, Part I (1781-1839). Edited by H. Sharp. Calcutta: Superintendent, Government Printing, 1920. Reprint. Delhi: National Archives of India, 1965, 107-117.)

http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00generallinks/macaulay/txt_minute_education_1835.html

(5) Shourie, Arun, Missionaries in India, May 1st 1998 by South Asia Books
(6) THE SACRED BOOKS OF THE EAST – ALL 50 VOLUMES, https://www.holybooks.com/the-sacred-books-of-the-east-all-50-volumes/

Note: The Sacred Books of the East is an enormous project undertaken by Max Müller and various authors from 1879 and 1910. Written by: Various oriental scholars, edited by Max Müller, Published by: Oxford University Press

يورپ کي پنهنجي ئي ٿيوري ڳچي ۾ پئجي وئي

جنهن وقت يورپي ماهرن 1850ع ۾ آرين جي ڏکڻ ايشيا جي ملڪن ڏانهن لڏپلاڻ يا حملي واري ٿيوري گهڙي، ان وقت اڃا سنڌو سڀيتا جي دريافت نه ٿي هئي. (1) سنڌ ۽ هند تي قبضي بعد يورپين ۽ جرمنن اها ٿيوري گهڙي هتان جي ماڻهن کي اها ڳالهه باور ڪرائڻ جي ڪوشش ڪئي ته هن خطي جا ماڻهو غير مهذب، علم، ادب ۽ سائنس کان اڻ ڄاڻ هيا. جڏهن ته قبضو ڪندڙ يعني يورپي اصل کان سڌريل، تهذيب يافته، علم ۽ سائنس جا پندار هيا، ان ڪري هو دنيا مٿان حاڪميت ڪرڻ جا حقدار هيا. سنڌو سڀيتا جي دريافت کان اڳ اهو سمجهيو ويندو هو ته دنيا جي تاريخ جي شروعات 1200 ق م کان يونان کان ٿئي ٿي. (2) انگريزن يونان جي تهذيب کي بنياد بنائي ان نظرئي کي هٿي ڏني ته باقي ملڪن ۾ خاص ڪري سندن بيٺڪن جا ماڻهو جهنگلي، جاهل ۽ اڻ سڌريل هئا. سنڌو سڀيتا جي دريافت ٿيڻ کان اڳ آرين جي حملي وارو مفروضو به ان بنياد تي قائم

ڪيو ويو ته برصغير جي تاريخ آرين جي هن خطي تي حملي ڪـــان پـــوءِ شــــروع ٿـــئي ٿي. ان وقت جيتوڻيڪ هندو ڌرم جا مقدس ڪتاب ويد، مهاڀارتا □ رامائڻ يورپين جي نظر مان گذريا هئا □ هنن انهن جا پنهنجي مقصد مطابق هير ڦير ڪري انگريزي □ ترجما به ڪيا هئا، پر هو انهن ڪتابن کي فقط ڏند ڪٿائن، قصن □ ڪهاڻين تي ٻڌل قرار ڏئي، انهن جي تاريخي حيثيت ڪان انڪار ڪندا رهيا. پر جڏهن 1922ع □ هڙاپا □ موهن جي دڙي جي کوٽائي ڪرائي وئي □ ان سان دنيا جي سڀ کان قديم □ عظيم سنڌو تهذيب نڪري نروار ٿي ته يورپين لاءِ هتان جي ماڻهن جي 5 هزار سال ڪان به اڳ سڌريل هجڻ □ هڪ عظيم شهري تمدن جي وارث هجڻ واري حقيقت هضم ڪرڻ ڏکي ٿي پئي. يورپين کي سنڌو تهذيب جي دريافت بعد پنهنجا اڳ قائم ڪيل نظريا تبديل ڪرڻا پيا، پر ان سان گڏوگڏ هنن آرين جي حملي واري ٿيوري کي سنڌو سڀيتا جي پوئتي پوڻ سان سلهاڙي اهو نئون تصور اڳيان آندو ته سنڌو ماٿري جي تهذيب جي زوال جو سبب يورپي نسل جي آرين جو حملو هيو. جنهن لاءِ هنن 1500 ق م جو سن به طئه ڪري ورتو. يورپين طرفان ان بابت ڪنهن به ثبوت جي ضرورت محسوس نه ڪئي وئي. اهڙي طرح هنن سنڌو سڀيتا جي اهميت کي گهٽائڻ لاءِ ڪو به موقعو هٿان وڃائڻ نه ڏنو.

سنڌو سڀيتا جي دريافت اهو ثابت ڪيو ته يونان نه پر هن خطي سنڌو سڀيتا جا ماڻهو دنيا جا پهريان سڌريل □ تهذيب يافته ماڻهو هئا، جن شهرن جو بنياد وڌو، لکت ايجاد ڪئي، آبپاشي جو نظام تيار ڪيو □ پرڏيهه سان واپار شروع ڪيو. (3) يورپين لاءِ اهو تسليم ڪرڻ ڏکيو هيو ته جنهن

وقت يورپ وٽ ڪابه تاريخ نه هئي، ڪا بــه تهـذيب نه هئي، ڪوبه ڪلچر نه هيو، ڪوبه لکت جـو نظـام نـه هيـو، ان وقت سـنڌو مـاٿري ۾ سـڌريل شـهري رٿابنـدي هيٺ شـهر قـائم ڪيـا وينـدا هئـا، گهـرن ۾ رڌڻچـاءَ لاءِ رڌڻـا هيـا، غسـل خانـه هيـا، پـاڻي جي نيڪاس جو نظام هيو. ان ئي احساس ڪمـتري کي ختم ڪـرڻ ۾ يورپي نسل جي برتـري قـائم رکڻ لاءِ هنن هڪ ٻـئي پنيـان هٿ ٺوڪيـا نظريـا ۾ ٿيوريـون پيش ڪيون. هنن پنهنجي صدمي ۾ ڪـاوڙ جـو تـوڙ هن خطي جي تـاريخ کي مسـخ ڪـرڻ، هتـان جي ماڻهن جي تذليل ڪـرڻ ۾ تاريخي حقيقتن کي ٽوڙي مروڙي پيش ڪرڻ جي صورت ۾ ڪڍيو.

سوچڻ جي ڳالهــه آهي تــه جنهن وقت ننـڍي ڪنـڊ مـان هڪ عظيم شـهري تهـذيب نـروار ٿي تـه يورپي مـاهرن کي ڪن ۾ اهـا ڦـوڪ ڪنهن ڏني تـه ان تهذيب کي فنا ڪندڙ آريا نالي يورپي نسل هيــو. ان نسل ۾ سندس نالي بابت دنيا جي کهڙي ڪنــڊ منجهان ڪين ثـابتيون مليـون. کهـڙي قـديم آثـار يـا قـديم لکت جي دريـافت مـان اهـا خـبر پـئي تـه ان وقت ڌرتي جي هن گولي تي آريا نالي ڪو نسل به رهنــدڙ هيــو ۾ ان نســل هــزارين ميــل لتــاڙي اچي سنڌو ماٿري جي سـپيتا کي تباهـه ڪيـو. سـوال تـو پئدا ٿـئي تـه ڇـا ان دور ۾ مواصـلات جـون ايـڏيون سهوليتون موجود هيـون جـو لکين مـاڻهن جـا قـافلا هزارين ميل لتاڙي سنڌو مـاٿري ۾ پهتـا ۾ هنن پـاڻ کان وڌيڪ ترقي يافته تهذيب کي فنا ڪيو ۾ سـندن وارثن کي ڏکڻ هندســتان طــرف ڀڄــائي ڪـــڍيو. جيڪڏهن واقعي آريا ايترا طاقتور هيا ته پـوءِ سـنڌو سپيتا جي نام نهاد زوال بعد قديم آثارن مان سندن هــتي اچڻ ۾ هتــان جي تهــذيب تي قبضــي جــون ثابتيون ڇو نه مليـون آهن. سـوال تـو پئـدا ٿـئي تـه

جيڪڏهن آرين حملـو ڪـري سـنڌو مـاٿري کي فتح ڪرڻ بعد هتي مستقل سڪونت اختيار ڪئي ته پوءِ کين هن ماٿري جا ٻريا پاڳيا شـهر تباهـه ڪـرڻ جي ضرورت ڇو پيش آئي. هنن خالي ٿيل شهرن پاڻ رهائش ڇو نه اختيار ڪئي.

دنيا اندر اهڙو ڪوبـه مثـال موجـود نـاهي تـه هڪ نسل يـا قـوم ٻي قـوم يـا نسـل جي خطي تي قبضو ڪـري کين شـهرن سـميت ٻهـراڙين مـان بـه مڪمل طور تي ٻي دخل ڪيو هجي. جيڪڏهن آرين شـهر تباهـه ڪيـا شـهرن جي مـاڻهن ٻـئي خطي طرف لڏپلاڻ ڪئي ته پوءِ ٻهـراڙين رهنـدڙ مـاڻهو ڪيڏانهن ويا. يورپي مـاهرن جي تجـويز ڪيـل انهن ڪـارن اصـلوڪن رهواسـين جي باقيـات تـه سـنڌو ماٿري موجود هجڻ گهرجي هـا. جن کي هـو ڏکڻ هندستان جا دراوڙ قرار ڏين ٿا.

حوالا:

1. https://www.britannica.com/topic/Aryan
2. Carol, G. Thomas (1988). Paths from ancient Greece. Brill. Retrieved 12 June2011.
3. Wright, Rita P. (2009). The Ancient Indus: Urbanism, Economy, and Society. Cambridge University Press.

آرين جو حملو ۽ رگ ويد

سوال پيدا ٿئي ٿو ته انگريزن ۽ يورپي ماهرن کي ڪنهن ٻڌايو ته آرين سنڌو ماٿري تي حملو ڪري، ان کي قديم دور ۾ پنهنجي بيٺڪيت بڻايو هو؟ ڇا ڪين اهڙي ڪا ثابتي برصغير جي قديم آثارن، قديم تاريخ، تهذيب، لوڪ ورثي يا مذهبي ڪتابن مان ملي هئي. جنهن جو جواب ”نه“ ڪان سواءِ ڪجهه به نه آهي. برصغير سنڌ هند جا قديم مذهبي ڪتاب ويد آهن. جن ۾ اهڙي ڪابه ثابتي موجود ناهي ته هن خطي تي ان دور ۾ ٻاهران آيل ڪنهن ماڻهن جي گروهه حملو ڪري قبضو ڪيو هو. سنڌو ماٿري ۾ هندو ڌرم جا مذهبي ڪتاب چار ويد سنڌو سڀيتا جي پوئتي پوڻ واري دور يعني 1500 ق م بعد تحرير ڪيا ويا. جن ۾ رگ ويد، سماويد، يجر ويد، اٿرا ويد شامل آهن. انهن چئني ويدن کي دنيا جون قديم کان قديم لکتون قرار ڏنو وڃي ٿو.

”آريا“ لفظ جي معنی ڇا آهي؟

اصل ۾ “آريا” سننسڪرت ٻولي جو لفظ آهي، جنهن جي معنی ڪو نسل نه پر “عزت وارو” (Noble) آهي. انڊيا جي امارڪوشا (Amarakosha) جي سن 450ع جي سنسڪرت لفظن جي لغت (Sanskrit lexicon) ۾ ”آريا“ لفظ جي هن ريت سمجهاڻي ڏني آهي. (1) (2)

mahakulakulinaryasabhyasajjanasadhavah

آريـا اهـو شـخص آهي، جيڪـو ڪنهن اوچي خاندان مان هجي، سـنو اخلاق ۾ پلـو ورتـاءُ رکنـدڙ هجي.

ساڳي طرح هندن جي ڌرمي ڪتـاب رامـائڻ ۾ به “راما” جي ورتاءَ بابت به هيئن لکيل آهي:

aryasarvasamascaivasadaivapriyadarsanah

آريـا اهـو آهي، جيڪـو سـڀني ۾ برابـري جـو ورتاءُ ڪندڙ هجي ۾ سڀني کي پيارو هجي.

اهـڙي طـرح رگ ويـد ۾ بـه 36 ڀيرا “آريـا” لفـظ اسـتعمال ٿيـل آهي. پـر اهـو ڪنهن نسـل لاءِ استعمال ٿيل نه آهي. اڇو ته ڏسون رگ ويد ۾ آريـا جو لفظ استعال ڪيئن ٿيل آهي.

prajaaryajyotiragrah ... (RV, VII. 33.17)

آرين جا ٻار مشـعل وانگـر سـربراهي ڪنـدڙ آهن. هـتي مشـعل لفـظ عقيـدي جي نسـبت سـان استعمال ٿيل آهي. رگ ويـد ۾ آريـا انهن مـاڻهن لاءِ ڪتب آندو ويو آهي. جيڪي هڪ طئه ڪيل سماجي نظام (طور طريقن) جي پيروي ڪنـدڙ آهن. آريـا ۾ اڻ آريـا مـاڻهن جي پـرک ان طئـه ڪيـل ڪـوڊ آف ڪنـڊڪٽ تحت ڪـئي وينـدي هـئي. جيڪـو مـاڻهو اوچي خاندان سـان تعلـق رکنـدڙ هونـدو هـو، سـنو اخلاق ۾ ورتاءُ رکندڙ هونـدو هـو، ايمانـدار ۾ مـاڻهن سان بابري جو ورتاءُ ڪندڙ هو. ان کي آريـو ڪوٺيـو ويندو هـو ۾ ان جي ابـتڙ ڪـردار جي مـالڪ کي اڻ آريــو تصــور ڪيــو وينــدو هــو. ان جي وڌيک بهــتر

تشريح هندن جي ڌرمي لکتن منو ڌرما شاسترا (Manudharma Shastra) ۾ منوسمرتي (Manusmriti) ۾ ٿيل آهي. اڳتي هلي اهي تصور مذهبي اوچ نيچ ۾ طبقاتي شڪل اختيار ڪري ويا. (3) (4)

ان ڪري اهو سمجهڻ ته رگ ويد ۾ ٻين مذهبي لکتن ۾ آريا لفظ ڪنهن نسل يا قوم طور استعمال ٿيل آهي، غلط ٿيندو. ويدن ۾ اپنشدن سميت پران ۾ ڪٿي به آرين ۾ دراوڙن ۾ ويڙهه ۾ اختلافن جو ذڪر موجود ناهي. هندن جي مذهبي ڪتاب منوسمرتي ۾ آرين جي ديس جون حدون هماليه جبل، بنگال جي اپسمنڊ ۾ عربي سمنڊ جي وچ ۾ ڏيکاريل آهن. (منوسمرتي، شلوڪا 3، 22) رگويد موجب آريا ستن درياهن واري ملڪ ۾ رهندا هئا. اهي ست درياهه گنگا، جمنا، سرسوتي، شتدوري (ستلج)، پرسپي (راوي)، اسڪاني (چناب)، وتاستا (جهلم) هئا. (شلوڪا 10، 75، 5)

~~شري اوروبندو موجب ويدن ۾ آيل آريا لفظ ڪنهن نسل جي نمائندگي نه ٿو ڪري نه وري انڊيا ۾ ٻن ثقافتن جي نشاندهي ڪري ٿو. پر اهو لفظ ”ار“ (هر) يعني ٻني ڪيڙيندڙ طور استعمال هيٺ آيل آهي. (5)~~

اين ايس راجارام موجب جرمن قومپرستن طرفان ادا ڪيل ڪردار تي ڳالهائڻ کان اڳ اهو ڏسڻ ۾ سمجهڻ گهرجي ته ان ”آريا“ لفظ جي معنى ڇا آهي؟ آريا هندستان ۾ هزارين سالن کان رهندڙ هئا. آريا لفظ جو يورپين غلط استعمال ڪيو. آرين جي پرڏيهه کان اچي هندستان تي قبضو ڪرڻ ۾ سنڌو سڀيتا کي تباهه ڪرڻ وارو نظريو يورپين جي تازي ايجاد هئي. ان نظرئي جي هندستان ۾

قديم ماڳن جي دريافت ۾ کوٽاين سميت پراڻي رڪارڊ مان ڪوبه ثبوت يا حمايت نه ملي آهي. ساڳي طرح آرين جي هڪ نسل واري نظرئي کي به هندستان جي آرڪيالاجي سميت پراڻي لٽرري رڪارڊ مان ڪابه حمايت يا هٿي نه ٿي ملي.

ساڳي طرح پارت جي ناميا ري اينٿروپلاجسٽ ۾ يورپ سميت انڊيا جي قديم ٻولين تي تحقيق ڪندڙ ماهر سوجي رائو منڊاولي موجب رگويد ۾ آرين لفظ جو استعمال ڪنهن نسلي گروپ بدران ثقافتي لفظ طور استعمال ڪيو ويو آهي. اولهه جي يورپي ملڪن ۾ 18 صديءَ کان اڳ ڪٿي به آرين لفظ جو ذڪر نه ٿو ملي. ڪنهن به يورپي ملڪ جي تاريخ يا قديم دور ۾ لکيل ڪتاب ۾ اهڙو ذڪر نه ٿو ملي ته يورپ م ڪي آريائي نسل جا ماڻهو رهندڙ هئا. جن قديم دور ۾ انڊيا سميت ايران ۾ ٻين ملڪن تي ڪاهون ڪري انهن کي فتح ڪيو هو، يا انهن ملڪن طرف ڪا لڏپلاڻ ڪئي هئي. (6)

ڪينيڊا جي ماهر وم بورسبوم (Wim Borsboom) موجب موجوده بلوچستان جي اڀرندي حصي وارين ماٿرين مان شڪار ۾ پوکي راهي تي گذر سفر ڪندڙ ماڻهن جي ٽولن سپتا سنڌو ماٿري طرف لڏپلاڻ ڪئي. هنن ماڻهن سپتا سنڌو ماٿري ۾ پوکي راهي ڪرڻ شروع ڪئي. ان ڪري کين آريا يعني زمين کيڙيندڙ ۾ پوکي راهي ڪندڙ سڏيو ويو ۾ سندن خطي کي آرين جو خطو يا زمين قرار ڏنو ويو. مهرڳڙهه ۾ رهندڙ هي ماڻهو تهذيب جا ابتدائي ڏاڪا اتي طئه ڪرڻ بعد سپتا سنڌو ماٿري ۾ شاندار شهري تهذيب جو حصو بڻجي ويا. 1850 ق م ۾ آريا لفظ عزت دار، زمين

رڪنڊڙ يا پوڪي راهي ڪنڊڙ طور استعمال ڪيو ويندو هو. (7)

يورپي ماهر هندو مذهب ۽ ويدن جو خالق ٻاهران آيل آرين کي قرار ڏين ٿا. يعني بينڪي راڄ قائم ڪندڙ انگريزن آرين جي حملي جو بي بنياد مفروضو قائم ڪري هن خطي جي ماڻهن کي سندن قديم مذهب هندو ڌرم ۽ قديم ڪتابن ويدن جي مالڪي تان به بي دخل ڪري ڇڏيو. جيڪڏهن واقعي آرين سنڌو ملٽري ۽ پارٽ تي حملو ڪري ان تي قبضو ڪيو هو ۽ آرين ئي ويد تحرير ڪيا هئا ته آخر انهن چئن ويدن ۾ ان حملي ۽ قبضي جو قصو موجود ڇو نه آهي. هندن جي قديم مذهب، ڪلچر، ثقافت، ريتن رسمن مان اهڙيون ثابتيون ڇو نه ٿيون ملن، جنهن سان ان نظرئي کي سگهه ملي. نه فقط ان دور جي قديم تاريخ، آرڪيالاجي ۽ لکتن ۾ اهڙو ڪوبه ثبوت نه ٿو ملي، پر ان بعد به صدين تائين هن خطي جي لکيل آڳاٽين تاريخن، قديم ڪتابن، قصن، لوڪ ورثي ۾ اهڙا ثبوت موجود ڇو نه آهن، جنهن مان اها ثابتي ملي ته 1500 ق م بعد آرين هن خطي تي قبضو ڪري، ان کي نه فقط پنهنجي ماتحت ڪيو هو پر هن خطي جي ماڻهن کي هندو ڌرم ۽ سندن قديم مذهبي ڪتاب ويد به تحفي طور فراهم ڪري مٿن احسان ڪيو هو. سنڌو سڀيتا جي دور بعد ٻڌ ڌرم ۽ جين ڌرم جي قديم تاريخ، روايتن ۽ لکتن مان اهڙي ڪا به ثابتي نه ملڻ ان هٺ ڌوڪئي تصور کي وائڪو ڪري ٿي. ويدن جي زماني کي اڄ 3500 سال کان مٿي عرصو گذري چڪو آهي. انهن 35 سو سالن دوران برصغير ۾ لکيل تاريخن، تاريخي ڪتبن، ثقافتي ۽ مذهبي لکتن، قصن، ڪهاڻين،

شاعري ۽ ڪهاوتن ۾ ان قسم جو ذڪر ڇو ڪو نه موجود آهي. خود انگريزن، جرمنن ۽ ٻين يورپي آرڪيالاجسٽن کي پنهنجي ٻيٺڪي دور ۾ هن خطي جي قديم آثارن جي کوٽائين مان اهڙا ثبوت ڇو نه هٿ آيا، جنهن مان سندن ئي ان مفروضي کي سگهه حاصل ٿئي ها. آخر 19 صدي ۾ يورپي ماهرن کي اهو ڪٿان نزول ٿيو ته ننڍي کنڊ تي سايا 3 هزار سال اڳ سندن ابن ڏاڏن قبضو ڪري هتي هندو مذهب جو وجود عمل ۾ آندو هو ۽ پنهنجن اصلوڪن وطنن بدران هتي اچي سيڙجي هندو ڌرم جا قديم ڪتاب ويد لکيا هئا. جيڪڏهن سايا 3 هزار سال اڳ نام نهاد آريا نسل ايترو ئي سڌريل، لکيو، پڙهيو خطرناڪ هٿيارن سان هٿياربند ۽ جنگ جو علم ڄاڻندڙ هيو ته سندن ان حرفت ۽ چالاڪي جون ثابتيون سندن پنهنجن اصلوڪن وطنن مان ڇو هٿ نه آيون آهن. ڇا آرين جي آڳاٽن وطنن مان آرڪيالاجسٽن کي ڪا اهڙي ثابتي ملي آهي، جنهن سان سندن ان موقف کي هٿي ملي سگهي.

يورپي محققن ۽ ٻولي ماهرن طرفان آرين جو سنڌو ماٿري ۾ اچڻ ۽ هتان جي اصلي باشندن کي غلام بڻائي انهن جو قتل عام ڪرڻ يا مڙني ماڻهن کي سنڌو ماٿري مان نيڪالي ڏئي ڇڏڻ يا سندن سموري تهذيب ۽ ان جي شهرن ۽ وسندين کي مڪمل طور فنا ڪري ڇڏڻ وارو تصور هڪ مفروضو آهي. آريا نه ڪا قوم، نه وري قبيلو يا ماڻهن جو ڪو گروهه هيو. ان ڪري اهو تصور ڪرڻ ته سنڌو سڀيتا جو خاتمو نام نهاد آريا قبيلن آندو، عقلي ۽ سائنسي بنيادن تي بيٺل نه آهي. آريا اصل ۾ ڪا قوم، قبيلو يا نسل نه هو، پر سنڌو

ماتر ۾ رهندڙ مـاڻهن جـو هڪ طبقـو هـو. آريـا اهي ماڻهو سڏبا هئا، جيڪي هارپو ڪندا هئـا. هـارين ڪي مــوهن جي دڙي جي دور ڪــان وٺي هنــدو ڌرم جي عروج واري دور ۾ ان ڪان پـوءِ بـه آريـا چيـو وينـدو هو. جڏهن ته هارپو نه ڪندڙن ڪي اڻ سڌريل يعني اڻ آريا چيو ويندو هو. هندن جو ديوتا ’هري‘ اصل ۾ ’هر‘ مان نڪتل آهي ۾ آباديءَ جو ديوتا تصـور ڪيـو وينــدو آهي. ان ڪـــري ســنڌو مـــاتر ۾ آبـــاديءَ ۾ خوشحالي جي علامت طور هارين ڪي آريـا (هاريـا) ڪوٺيو ويندو هـو. سنسـڪرت زبـان ۾ بـه آرين جي معنى اوچي ذات، شـريف ۾ آزاد آهي. سنسـڪرت زبان ۾ آريا لفـظ ڪنهن نسـل، قـبيلي يـا قـوم جي نالي طور ڪتب نـه آيـو آهي. جـيئن يـورپي محققن هڪ مفروضو قائم ڪري تاريخ ۾ آرين جــو افســانو گهڙي شامل ڪيو. (8) يورپي محققن طرفان آرين جو افسانو گهڙڻ پويان به ننڍي ڪنڊ جي مـاڻهن ڪي غلام رکڻ جو هڪ نفسياتي حربو هو. يـورپ خـاص ڪري جرمنيءَ جا ماڻهو پاڻ ڪي آريا يعـني سـڌريل نسل جا سمجهندا هئا ۾ برصغير تي پنهنجي قبضـي ڪا جائز ڄاڻـائڻ لاءِ هنن هتـان جي تـاريخ ڪي مسـخ ڪـــرڻ جي ڪوشــش ڪــئي. انگريـــز محققن ۾ حڪمرانن پاڻ ڪي آرين جا وارث ڄاڻائي دنيـا آڏو ۾ غلام قومن آڏو اهو ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪــئي ته هو قـديم دور ڪـان وٺي سـڌريل ۾ طـاقتور هئـا. هنن ئي سڄي دنيـا ڪي تهـذيب يافتـه بڻـايو. سـندن ڪمزور قومن مٿان قبضـو جـائز هيـو. ڇـو جـو هـو تهذيب جا علمبردار هئا ۾ دنيا ڪي مهـذب ڪـرڻ لاءِ ماضيءَ جيان ڀيهر نڪتا هئا.

آريـا (هـارپو ڪنـدڙ مـاڻهو) ڪـو ٻـاهران آيـل نسل جا ماڻهو نه هيـا پـر هـو سـنڌو مـاتري جـا ئي اصلوڪا رهواسي هئا. هنن ئي ماڻهن 2000 ق م ۾

انڊيا جي ڀين علائقن ڏانهن لڏپلاڻ ڪئي. رگ ويد □ به اهو ئي لکيل آهي ته آريا پاڙ ڪي سپتا سنڌو ماتري يا ريجن جا رهواسي قرار ڏين ٿا. سپتا سنڌو ان ئي جاگرافيائي خطي تي مشتمل آهي. جيڪو سنڌو سپيتا جو جاگرفيائي خطو آهي. رگ ويد بعد لکيل ٻين ويدن □ □ به اهو ئي لکيل آهي ته انهن آرين (هارپو ڪندڙ ماڻهن) سپتا سنڌو کان گنگا □ جمنا ماترين طرف لڏپلاڻ ڪئي. جڏهن رگ ويد □ ذڪر هيٺ آيل آريا پاڙ ڪي سپتا سنڌو جا رهواسي قرار ڏين ٿا ته پوءِ آخر ان ڳالهه تي ڳنڍ ڇو ڏني وئي آهي ته هو هن خطي جا اصلوڪا باشندا نه هئا. رگ ويد □ ڪٿي به آرين پاڙ ڪي سپتا سنڌو کان سواءِ ڪنهن ٻئي ملڪ يا خطي جو رهواسي قرار نه ڏنو آهي. نه وري ويدن □ ڪٿي اهو لکيل آهي ته آريا يورپ يا سينٽرل ايشيا کان آيا هئا. ويدن □ آرين طرفان پنهنجي مادر وطن سنڌ □ ان جي سدا وهندڙ درياهه سنڌو جي شان □ گيت سرجيل آهن. آخر آرين ڪي سچو ڇو نه ٿو سمجهيو وڃي. انهن جي پنهنجي ئي ڪيل دعوى ڪي تسليم ڇو نه ٿو ڪيو وڃي.

حوالا:

(1) Amarakosha compiled by B.L.Rice, edited by N.Balasubramanya, 1970, page X

(2) Literary and Historical Studies in Indology, Vasudev Vishnu Mirashi, , Motilal Banarsidass Publ., 1975, p. 50-51

https://sanskritdocuments.org/doc_z_misc_amarakosha.html

(3) Rajaram, N. S.,Caste and Science: Hot Air and Cold Fusion
(4) Preston Peet, Disinformation guide to ancient aliens, lost civilizations, astonishing archaeology & hidden history, San Francisco, 2013, P. 41

http://archaeologyonline.net/artifacts/aryan-invasion-history

(5) Varma, Vishwanath Prasad, The Political Philosophy of Sri Aurobindo, 1990
(6) Mandavilli, Sujay Rao, The Demise of the Dravidian, Vedic and Paramunda Indus Hypotheses: A brief explanation as to why these three Hypotheses are no longer tenable, Pp:6-7
(7) https://independent.academia.edu/WimBorsboom
(8) Sindhi, Ruk, Rise of Indus Civilization, Hyderabad, Sindh,

ويدن ۾ سنڌوندي جي ساراهه

هندن جي مذهبي ڪتاب رگ ويـد ڪي سـچي دنيا جو آڳاٽو ڪتاب قرار ڏنو ويندو آهي. (1) جيڪو سنڌو نـديءُ جي ڪنـارن تي تخليـق ڪيـو ويـو. رگ ويد ۾ سنڌ ڪي انتهائي شاهوڪار ۽ پريو پاڳيو پرڳٽو قــرار ڏني ويــو آهي. رگ ويــد جي منــڊل ڏهــون ســوُڪت 75 ۾ لکيــل آهي تــه ســنڌ فصــلن ۾ شاهوڪار آهي. سنڌ گهوڙن ۾ شاهوڪار آهي. سنڌ رتن (گاڏين) ۾ شاهوڪار ۽ ڪپڙي لٽي، ڳهه ڳٺي ۾ شـاهوڪار آهي. سـنڌوءَ نـدي سـدا وهنـدڙ درياهـه آهي، ان جا ڪنارا ماکي ڏيندڙ گلن سان سـينگاريل آهن. (2)(3)

سـنڌو سـپيتا جي ڊرڪي پـوڻ بعـد رگ ويـد واري زمـاني ۾ بـه سـنڌو مـاتري جي سـپيتا اهـڙي اعليٰ درجي تي پهتـل هـئي، جـو ان وقت سـندس سـاراهه جـا ڍڪ پريـا ويـا. رگ ويـد جو هڪ رشـي سنڌو درياهه جي ساراهه ڪنـدي چـوي ٿـو تـه ”اي سنڌو، جڏهن تون ميـدان مـان وهين ٿي، تـڏهن بي شمار ڪاڌو پاڻ سان آڻين ٿي، تنهنجو پاڻي اُتم آهي. اي سنڌو، جيڪــڏهن تنهنجي خوبصــورتيءَ جي پيٽ ڪجي ته تـون نـو ورني ڪنـوار وانگـر آهين. سـنڌو سدائين جوان ۽ سدائين سهڻي آهين وغيره.“ (4)

رگ ويد ۾ لکيل گيتن ۾ سنڌ ۽ سنڌو درياهه جي شان ۾ ڪجهه هن طرح چيو ويو آهي:

”سنڌ!

گهوڙن ۽ شاهوڪار، رَٿن ۽ شاهوڪار،
ڪپڙن ۽ شاهوڪار، سهڻن ڳهڻن ۽ شاهوڪار،
ڪاڏي پيتي ۽ شاهوڪار ۽ سدا تازيءَ ان ۽
شاهوڪار آهي
ڀاڳوند سنڌوءَ جا ماڪي ڏيندڙ ڪنارا آهن گلن سان
سينگاريل.“
ساڳئي منڊل ۾ هڪ رشي چوي ٿو ته،
”اي سنڌو! جڏهن تون ميدان مان وهين ٿي
ته بيشمار ڪاڏو پاڻ سان آڻين ٿي. تنهنجو پاڻي اُتم
آهي.
اي سنڌو! تنهنجي سونهن پڻ نؤورني ڪنوار وانگر
آهي.
تون سدائين جوان ۽ سهڻي آهين!“
”اي سنڌو! پهرين تون ترشتما سان، پوءِ سُسرتو،
رسا ۽ سويتي (سوات نديءَ) سان وهين ٿي.
تون ڪڀا (ڪابُل)، گومي (گومل) ۽ ميهتنو (
Mehtnu) سان به گڏجي وهين ٿي.“
ايترين ندين جي گڏجڻ سان سنڌونديءَ جي اوج
جو بيان ڪندي رشي چوي ٿو ته:
”سنڌوءَ جي گَڙگاٽ، ڌرتيءَ تان اُٿي ٿي، اُها
آسمان پريو چڙي!
سنڌو نهايت زور سان وهي ٿي ۽ مُنهن مٽيادار
اٿس (نهايت سهڻي آهي)، سندس پاڻيءَ جي آواز
مان، ائين پيو پائنجي،
ڄڻ مينهن جون اوڙڪون گجگوڙ ڪري پيون
وسن.
اِجها سنڌو، ڍڳيءَ وانگر رنڀندي پئي اچي....
اي سنڌو! جيئن سوئا ڳايون، کير پريل اوهن سان
پنهنجن ڦرن ڏي ڊوڙن ٿيون،
تيئن ٻيون نديون، جدا جدا هنڌن مان
پاڻي کڻي توڏي رنڀنديون اچن!“

رشي، جنهن مهل سنڌوءَ جي پرتي ڪندڙ ندين ڪي
سنڌوءَ ڏانهن وهندي ڏٺو، تنهن مهل چيائين:
”اي سنڌو! جيئن ڪو راجا يُڌ ڪرڻ نڪرندو آهي ۽
پٺيان لشڪر هوندو اٿس،
تيئن تون به (شاهاڻي شوڪت سان) ندين جي
اڳيان مهندار ٿي هلين ٿي
۽ ٻيون نديون به پلٽڻون ڪري، تنهنجي پٺيان ائين
هلن ٿيون،
جڻ ته ساڳئي رَٿ ۾ سوار آهيو.“
هڪ هنڌ وري چيائين:
سنڌو! اجيت آهي، سا سڌي وهي ٿي. سندس ورڻ
يا رنگ اڇو آهي.
سنڌو وڏي نديءَ جي پاٽيءَ ۾ تِک گهٽي آهي،
۽ چئني پاسي ٻوڙان ٻوڙ ڪري ٿي. جيڪي به
متحرڪ يا چرندڙ شيون آهن، سي اهڙيون تيز
رفتار نه آهن، جهڙي سنڌو آهي!“
رگ ويد جي ساڳئي ڏهين منڊل ۾ چيل آهي:
”اي سنڌو! ورڻ ديوتا تنهنجي وهڻ لاءِ گهٽيون
واٽون ناهيون آهن.“ (5)

جيڪڏهن ويد لکندڙن هن خطي يعني سنڌو ماٿري جا اصل رهواسي نه هيا ۽ هو نام نهاد آريا نسل جا ٻاهران آيل حملي آور هيا ته پوءِ هنن سنڌوندي جي شان ۾ چو قصيدا ڳايا. هنن کي ته فطري طور تي ويدن ۾ پنهنجي اصل وطن جي ساراهه ۾ گيت چوڻ گهرجن ها. ٻاهريان حملي آور هميشه مفتوح قوم جي ڌرتي، درياهن، ٻولي، ريتن رسمن ۽ ثقافت سان محبت نه پر نفرت ڪندا آهن. پر هتي اهو ڪيئن ٿيو ته ٻاهران آيل حملي آورن پنهنجي اصل وطن کي وساري سنڌو جي شان ۾ قصيدا ڳايا.

حوالا:

(1) Rig Veda, translated by Ralph T.H. Griffith in 1896 (PDF)

(2) Stephaniem Jamison and Joel Brereton (2014), The Rigveda : the earliest religious poetry of India, Oxford University Press, ISBN 978-0199370184,

(3) Advani, Bheromal, M., Ancient Sindh, Jamshoro,

(4) Advani, Bheromal, M., Ancient Sindh, Jamshoro,

(5) http://www.encyclopediasindhiana.org/article.php?Dflt=%D8%A7%D8%B4%D9%84%D9%88%DA%AA

آرين ۽ اڻ آرين ۾ ويڙهه جا سبب

سر مورٽيمر وهيلر 1945ع ۾ موهن جي دڙي جي وڏيڪ کوٽائي ڪرائي. سنڌو سڀيتا جي هن اهم ماڳ جي کوٽائي بعد هن اهو مفروضو قائم ڪيو ته موهن جي دڙي سميت سنڌو سڀيتا جا پيا ماڳ سينٽرل ايشيا ۽ يورپ کان آيل آريا نسل جي حملن آورن تباهه ڪيا هئا. هن اهو اندازو موهن جي دڙي مان مليل ڪجهه لاشن جي بنياد تي قائم ڪيو ته اهي آرين جي حملي ۾ مارجي ويا هئا. جڏهن ته هڙاپا شهر جي گهرن کي ڏنل ديوارن کي ڪوٽن جو درجو ڏئي اها راءِ قائم ڪئي ته اهي قلعا آرين تباهه ڪيا هئا. (1) سر مارٽيمير وهيلر 1946 ۾ جڏهن هڙاپا جي کوٽائي دوران هڪ دڙي جي چوڌاري قلعي نما پٽ دريافت ڪئي ته هن بنا ڪنهن سوچ ويچار ۽ ٽائيم وڃائڻ جي ان کي آرين جي حملي واري ٿيوري سان سلهاڙي اهو نتيجو ڪڍيو ته آرين سپتا سنڌو يعني ستن درياهن جي ديس کي حملو ڪري فتح ڪيو ۽ هنن اتان جي رهواسين جي شهرن جي چوڌاري قائم ڪيل قلعا تباهه ڪيا. (2) مارٽيمير وهيلر موجب ويدن ۾ آرين جي جنگجو ديوتا اندرا سنڌو سڀيتا جي ماڳن کي تباهه ڪيو. ديوتا اندرا کي ان ويڙهه ۾ 90 کن قلعا تباهه ڪندڙ قرار ڏنو پيو وڃي. اهي قلعا ڪٿي هئا، جن کي اندرا تباهه ڪيو انهن جو ڪوبه تفصيل مارٽيمر وهيلر وٽ موجود ناهي. مارٽيمير وهيلر هڙاپا جي کوٽاين مان هڪ ڊنل قلعي کي بنياد بڻائي

اصـــل ميڪس مـــولر جي آريـــائي حملي واري ٿيوري کي جواز فراهم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي.

سـر مـارٽيمر وهيلـر اصـل آرڪيالاجسـٽ سان گڏ هڪ فوجي جرنيل به هيـو. هن جنهن وقت موهن جي دڙي جي کوٽائي ڪرائي ته ان کان ٿورو اڳ هـو ٻين عـالمي جنـگ هڪ برطـانوي فـوجي آفيسـر طـور خـدمتون سـرانجام ڏئي واپس موٽيـو هو. جنهن ڪري هو جنگ بهـرو ونڻ سـبب مـڙني شين کي جنگ جي پسمنظر ڏسي رهيـو هـو. هن موهن جي دڙي جي کوٽائي دوران ڪجهه لاش ملڻ بعــد ان کي شــهر تي ٻــاهرين حملي آور آرين جي ڪرايل قتلام سان ڀيٽ ڏني هڙاپا موهن جو دڙو گهرن جي ڊنل ڀتين کي حفـاظتي ڪـوٽ قلعـا قرار ڏئي اهو نتيجو ڪــڍيو تـه اهي قلعـا حملي آور آرين تباهه ڪيا هئا. (3)

سـر مـارٽيمر وهيلـر جي ان راءِ سـان ٻيـا ڪيترائي ماهر متفق نه هئـا. آسـٽريليا جي ناميـاري آرڪيالاجســٽ وي گـــورڊن چلـــڊي (جنم: اپريـــل 1892- وفــات: آڪٽــوبر 1957ع) مطــابق ســنڌو سپيتا جي ماڻن تان ڪنهن به قسم جا جنگي هٿيـار نه مليـا آهن، نـه وري شـهر ڪنهن اوچـتي حملي تباهه ٿيل يا جنـگ جي صـورت باهـه ڏئي سـاڙيل نظـر اچن ٿـا. مـوهن جي دڙي مـان مليـل ڪجهـه لاشن مان اهو نتيجو نه ٿـو ڪـڍي سـگهجي تـه هن شهر ڪو ٻاهران آيل حملي آورن قتل عـام ڪيـو هــو. ناميــاري آرڪيالاجســٽ مــارڪ ڪينــوائر بــه مارٽيمر وهيلر جي مخـالفت ڪنـدي چيـو تـه سـنڌو سـپيتا جي شـهرن جي ٽـائون پلاننـگ قلعن جي ڪابه ثابتي نه ٿي ملي. اهي ڀتيون ڪنهن جنـگ جي پسمنظر جوڙيل نظر نه ٿيون اچن. سندس چـوڻ

موجب اسان کي سنڌو سڀيتا جي ماڳن جي کوٽاين دوران ڪنهن به قسم جي جنگ دوران ٿيل تباهي جا ثبوت نه ٿا ملن. ان سان گڏ اسان کي شهرن ٻاهران ڪنهن به قسم جا داخلي دروازا نظر نه ٿا اچن، جيڪي ڪنهن ٻاهرين حملي يا جنگ کان بچاءُ لاءِ جوڙيا ويا هجن. (4) ساڳي طرح جارج ايف ڊيلز به مارٽيمر وهيلر جي ان راءِ سان متفق نظر نه ٿو اچي. ڊيلز موجب اسان کي موهن جي دڙي جي مٿين تهه مان ڪنهن به قسم جي ساڙ ٻار جا آثار نه ٿا ملن، نه وري ڪنهن جنگ جي صورت □ ماڻهن جا لاش □ جنگ □ استعمال ٿيل اوزار ملن ٿا. سنڌو سڀيتا جي ماڳن تان اسان کي ڪو هڪ به اهڙو ثبوت نه ٿو ملي، جنهن مان اهو تاثر ملي ته آرين حملو ڪري هنن شهرن کي فتح ڪيو هو. (5)

آرين □ اڻ آرين وچ □ گهرو ويڙهه کي پرڏيهه کان آيل حملي آورن □ ديس ڌڻين وچ □ جنگ قرار ڏيڻ واري مفروضي کي 20 صديءَ جا آرڪيالاجي، اينٿروپلاجي □ جينيات جا ماهر رد ڪري چڪا آهن. اصل □ 1500ق-م ڌاري جڏهن زرعي نظام وڌيڪ پڪو پختو ٿيو ته ذاتي ملڪيت جو تصور وڌيڪ گهرو ٿيو □ سنڌو ماٿري جو سماج آهستي آهستي طبقن □ ورهائجڻ لڳو. جنهن بعد ئي هيٺين □ مٿئين طبقي □ اختلاف وڌڻ لڳا، جن اڳتي هلي جهيڙن جي صورت اختيار ڪئي. هندن جي مذهبي ڪتاب ’رگ ويد‘ □ جن جنگين جو ذڪر آهي، اهي جنگيون ڌرتي ڌڻين □ ٻاهرين حملي آورن □ نه هيون، پر اهي ويڙهه اصل □ هيٺين □ مٿئين طبقي □ شروع ٿي. انهن جنگين کي يورپي محقق سنڌو ماٿري جي رهواسين □ ٻاهران آيلن □ لڙايون ڪري پيش ڪن ٿا. جيئن مٿي ذڪر ڪري چڪو آهيون ته آريا اهي ماڻهو هئا، جيڪي اوائلي

سماج هـارپو ڪنـدا هئـا سـماج جي پين طبقن جي پيت وڏيڪ محنــتي هئــا. انهن آرين (هــارين) ئي دولت گـڏ ڪـرڻ شـروع ڪـئي جـڏهن دولت ججهي مقدار جمع ٿي وڏيڪ دولت جمع ڪــرڻ جو حرص پيدا ٿيـو تـه هـو (آريـا) اوائلي اشـتراڪي سماج (راڄوٽي سـماج) جـا مخـالف ٿي بيٺـا پـاڻ کان ڪمزور سست ماڻهن کي پنهنجو غلام بنـائي ورتـو پـاڻ پئسـي دولت جي بنيـاد تي سـڏريل، شريف، اوچي ذات جـا ٿي ويـا. جـڏهن اهي آريـا (سڏريل) مٿئين طبقي جا ماڻهو هيٺئين طبقي وارن جو استحصال ڪرڻ لڳا ته منجهن جنگيون جهيڙا جنم وٺڻ لڳا. ان ڪري هيٺين طبقي جا مـاڻهو لـڏي پين ڏيهن ڏانهن ويـا اتي وچي نـئين زنـدگيءُ جي شــروعات ڪين. ان مــان اهــو مطلب وٺڻ بلڪــل غلط ٿيندو ته ڪو ٻاهران آيلن اڇي سـنڌ تي قبضـو ڪيــو هنن هتــان جي اصــل رهواســين کي ڌڪي سنڌ مان ٻاهر ڪـڍي ڇـڏيو پـاڻ اڇي ڪـاري جـا مالڪ ٿي ويهي رهيا. (6)

حوالا:

*(1)*Wheeler, R. E. M., “Harappa 1946: The Defences and Cemetery R 37”, Ancient India, 3 (1947), p. 82.
*(2)*Danino, Michel, Aryans and the Indus Civilization: Archaeological, Skeletal and Molecular Evidence, Book: A Companion to South Asia in the Past, Pp.207-8, April, 2016.
*(3)*Wheeler R. E. M. 1947. Harappa 1946: the defences and cemetery R-37. Ancient India 3: 58–130.
*(4)*Kenoyer JM. 1998. Ancient cities of the Indus Valley civilization. Karachi and Islamabad: Oxford
University Press and American Institute of Pakistan Studies. P. 56
*(5)*Dales GF. 1964. The mythical massacre at Mohenjo Daro. Expedition 6(3): 36–43.

*(6)*Sindhi, Ruk, Rise of Indus Civilization, Hyderabad, Sindh.

آريائي ٿيوري ماهرن طرفان رد

ڀارت سميت دنيا جي ڪيترن ئي آرڪيالاجي، اينٿروپالاجي ۽ تاريخ جي ماهرن انگريزن جي آرين جي حملي بابت ٿيوري کي نه فقط قبولڻ کان انڪار ڪيو پر دليلن سان ان کي رد ڪيو آهي. آريا حملي واري ٿيوري جي مخالفت خود ڪيترن ئي يورپي ماهرن ڪئي. بيٺڪي دور ۾ سنسڪرت ۽ يورپي ٻولين ۾ هڪ جهڙائي کي بنياد بڻائي برصغير تي آريا نسل جي ماڻهن جو حملي سان جوڙڻ جي خود ڪجهه يورپي ماهرن به مخالفت ڪئي. جن ۾ برطانوي تاريخدان ائزڪ ٽائلر (Isaac Taylor) (جنم مئي 1829- وفات آڪٽوبر 1901ع) به شامل هو. ٽائلر ٻولي ۾ نسلي گروپ ۾ هڪجهڙائي کي سختي سان رد ڪيو. جڏهن ته فرينچ آرڪيالاجسٽ سيلومون رينيچ (جنم آگسٽ 1858- وفات نومبر 1932ع) آريائي نسل جي تصور کي ئي رد ڪيو. هن آريائي نسل واري تصور کي رد ڪندي چيو ته اهو هڪ مفروضو ۽ ان تي ڳالهائڻ بي وقوفي آهي. ساڳي طرح برطانوي بائيولاجسٽ جولين هڪسلي (جنم جون 1887- وفات فيبروري 1975ع) به حياتياتي بنيادن تي انڊو يورپين ٻولين واري خاندان ۾ آريائي نسل واري تصور وچ ۾ ڳانڍاپي کي رد ڪري ڇڏيو. (1)

برطانيه جي بائيولاجسٽ ۽ نيچرل سائنس جي ماهر سر جولين هڪسلي (Julian Huxley) (جنم: 22 جون 1887ع وفات: 14 فيبروري

1975ع) طرفان به ان کي ٻي بنياد قرار ڏنــو ويــو.
هسڪلي جو چوڻ هو تـه ” آريـا نسـل يـا ان حملي
واري ٿيوري جو ڪوبه سائنسي بنيـاد نـه هيـو. اهـو
فقط سياسي پرچار خاطر هڪ وڪر هيو، جنهن کي
هٿي ڏيڻ لاءِ ٻولي جو جواز فراهم ڪيـو ويـو.“ (2)
سـر جـولين هڪسـلي 1939ع ۾ آرين نسـل واري
ٿيوري کي رد ڪندي لکي ٿـو تـه، ”نوجـوان جـرمن
اســـڪالر فريـــڊرڪ ميڪس مـــولر 1848ع ۾
آڪسفورڊ ۾ رهائش اختيار ڪئي. بدقسـمتي سـان
ميڪس مولر ئي 1853ع ۾ پهريـون ڀيرو انگريـزي
زبـان ۾ ٻـولين جي هڪ وڏي گـروپ جي سـڃاڻپ
طور آريا لفظ جو استعمال ڪيو. مولر نه فقط آريا
لفـظ ٻـولين جي هڪ وڏي گروهـه طـور اسـتعمال
ڪيو، پر آريا نسل جـو ٻي بنيـاد مفروضـو بـه قـائم
ڪيـو. ان نظـرئي کي بعــد ۾ جرمــني ۾ برطانيــه
پنهنجي مفادن لاءِ استعمال ڪيو.“ (3) (4) (5)

~~بنگال سان واسطو رکندڙ مشهور تاريخدان
۽ مـــاهر ســـوامي ويـــوو ڪاننـــدا (Swami
Vivekananda) (جنم: 1863ع، وفــات 1902ع)
آرين جي ان ٿيوري کي رد ڪندي چوي ٿو ته انهن
يورپي مـاهرن (پنـڊتن) وٽ آرين جي برصـغير تي
حملي جـــو ڪهـــڙو ثبـــوت موجـــود آهي، هنن کي
ڪيئن خبر پئي، ڪٿان خبر پئي ته انهن جهنگلي ۽
رول نسـل جي آرين ڪنهن ٻـئي ملڪ مـان اچي
هن مـلڪ تي حملـو ڪـري ان تي قبضـو ڪيـو.
ڪهڙي ويد مان ڪين اهڙي ثابتي ملي آهي. هو ان
ٻي بنياد ٿيوري مان ڪهڙا مقصد ماڻڻ چـاهين ٿـا.
سوامي ويوو ڪاننڊا 4 مارچ 1895ع تي مهاراجـا
کتري کي موڪليل هڪ جوابي خط ۾ لکي ٿـو تـه
يـورپي پنـڊتن جي اهـا ٿيـوري ڪـوڙي ۽ ٻي بنيـاد
آهي. يورپي پنڊتن کي جڏهن به موقعو ملي ٿو ته~~

هو هتان جي مقامي ماڻهن کي اهو ٻـلنور کـرائڻ جي ڪوشش ڪن ٿا ته جـيئن صـديون اڳ سـندن نسل جي آرين هن خطي تي قبضو ڪيو هـو، هنن به هندستان تي قبضو ڪري ان تسلسل جـو ٻيهـر ورجاءُ ڪيو آهي.(6) (7)

پارتي آرڪيالاجسٽ ڊاڪٽر اين ايس راجارام (N.S. Rajaram) مـــوجب آرين جي حملي واري ٿيوري سميت آريا لفظ انتهـائي منجهائينـدڙ معـاملو رهيو آهي. آريا لفظ جو انتهائي غلط استعمال ڪيو ويو آهي. سندس مـوجب موجـوده دور ۾ سائنسـي بنيادن تي تحقيق بعد اهو ثابت ٿيو آهي تـه برصـغير تي آرين جو ڪوبه حملو نه ٿيو هو، ٻيـو تـه رگ ويـد جا ماڻهو انڊيا ۾ 4000 ق م جا آبـاد ٿيـل آهن. آرين جي حملي واري ٿيوري نسلي ۽ سياسي بنيـادن تي ٻڌل آهي، ان جو تاريخ سان ڪوبه واسطو ناهي.

آريا نسل واري ٿيوري گهڙينـدڙ جـرمن مـاهر فريڊرڪ ميڪس مولر 1850ع ڌاري انگريزي ٻولي ۾ ”آريـا“ لفـظ ٻـولين جي هڪ وڏي گـروپ طـور متعارف ڪرايو. هن نه فقط آرين ٻولين جي گروپ وارو ڪوڙو ۽ بي بنياد نظريـو ڏنـو پـر ان سـان گـڏ آرين نسل جو به مفروضو متعارف ڪرايـو. ڊاڪـٽر اين ايس راجـارام مـوجب ان بي بنيـاد نظـرئي کي جرمني ۽ انگلينـڊ جي انهن ليکڪن هـٿي ڏني ۽ ان جي وڌي چڙهي پرچـار ڪـئي، جيڪي بنيـادي طـور انسـاني نسـل بـابت تعليم (Ethnology) کـان اڻ ڄـاڻ هيـا. ڊاڪـٽر اين ايس راجـارام مـوجب آرين حملي واري ٿيوري جـرمنن ايجـاد ڪـئي ۽ برطانيـه ان کي پنهنجي مقصـدن لاءِ اسـتعمال ڪيـو. آرين بابت هڪ نسل طـور تصـور ۽ ان کي آريـائي وطن

سـان ڳنـڍڻ واري نظـرئي جـا خـالق جـرمن قومپرست هئا. (8) (9)

ساڳي طرح ٻئي هڪ پارٽي فلاسافر شـري اوروبندو (Sri Aurobindo)(جنم: 1872ع، وفات: 1950ع) به آرين بابت ان ٿيوري کي مذمت لائـق قرار ڏيندي لکيو آهي ته يورپين جي اها ٿيوري بي بنياد هئي. ويدن، اپنشـدن ۾ گيتـا جي هن بنگـالي ماهر موجب ويدن مان اهڙو ڪوبه ثبوت نه مليـو آهي تـه پـرڏيهي نسـل جي آرين پـارٽ تي حملـو ڪري قبضو ڪيو هو. هن آرين جي ان ٿيـوري کي لتر ۾ ڏکڻ هندسـتان جي عـوام منجهـه وڇوٽيـون پئدا ڪرڻ جي هڪ سـامراجي سـازش قـرار ڏنـو هو. (10) شري اوروبندو موجب ويدن ۾ آيل آريـا لفظ ڪنهن نسل جي نمائنـدگي نـه ٿـو ڪـري نـه وري انڊيا ۾ ٻن ثقافتن جي نشاندهي ڪري ٿو. پر اهـو لفـظ ”ار“ (هـر) يعـني ٻـني کيڙينـدڙ طـور استعمال هيٺ آيل آهي. (11)

سنڌ ۾ آمري ۾ بلوچستان ۾ پيرڪ جي ماڳن جي کوٽـائي ڪرائينــدڙ فــرينچ مــاهر زين مــيري ڪيسل 1969ع ۾ پنهنجي رپـورٽ ۾ آريـائي حملي واري مفروضي بابت لکيو ته، هيل تـائين ڪنهن بــه ماڳ تان آرين جي حملي سان واسطو رکندڙ ڪابـه باقيات نه ملي آهي. جيڪڏهن آريا هـتي آيـا هئـا تـه سـندن ان دور جي اهـڙي تلـوار يـا ڪـو خنجـر تـه ڏيکاريو وڃي. (12) سنڌو سڀيتا جي آخري دور کان پوءِ وارن انهن ماڳن تـان گهـرن ۾ اسـتعمال ٿينـدڙ ٿـانون، معيشــت سـان واسـطو رکنــدڙ سـامان، رانـديڪا، لکتـون، جنگ ۾ اسـتعمال ٿينـدڙ اوزار يـا اڏاوتن جا نمونا نـه مليـا آهن، جن مـان اهـو انـدازو

لڳائي سگهجي ته هتي ڪي پرڏيهه مان آيـل مـاڻهو رهندڙ هئا.

يـورپي مـاهرن طرفـان آريـا لفـظ جي غلـط استعمال پويان سياسي مفـاد هيـا. يـورپين طرفـان آريا لفظ جي غلط استعمال کي سمجهڻ لاءِ اسـان کي يـورپ خـاص ڪـري جرمـني جي 18 ـ 19 صديءَ واري تاريخ پوئتي وڃڻو پوندو. آرين ٿيوري جون پاڙون يورپين جي سامي تهـذيب سـان نفـرت واري نظــرئي ڪتــل هيــون. ناميــارن اســڪالرن پولياڪوف شيفر طرفان ٿيل تازي تحقيق موجب 18 ـ 19 صدي يورپين طرفان آرين جي حملي واري ٿيوري گهڙڻ جو مقصد پـاڻ کي يهـودين کـان ڌار سڃاڻپ ڏيڻ جي هڪ ڪوشش هئي.

ڀارت جي ناميــاري آرڪيالاجســٽ بي بي لال يورپي آرين جي حملي واري ٿيوري کي ثبوتن سـان رد ڪيو آهي. بي بي لال آرڪيالاجڪيـل سـروي آف انڊيا جو 1968ع کان 1972ع تائين ڊائريڪٽر جنرل رهيو. هن سنڌو سڀيتا جي ڪيـترن ئي قـديم مـاڳن جي ڪوٽـائي ڀهـرو ورتـو. هن سـنڌو مـاتري جي ســڀيتا تي لکيــل پنهنجن هڪ کــان وڌيڪ تحقيقي ڪتابن ثبوتن سان ان ٿيـوري کي رد ڪيـو آهي. (13)، (14) سندس چوڻ آهي ته سنڌو سڀيتا 2600 ق م کان 1900 ق م تائين پنهنجي جوڀن تي هــئي. سنڌو سڀيتا جي ماڳن تي کوٽاين مان اهــڙي ڪابــه ثابتي نه ملي آهي ته هي تهذيب سينٽرل ايشيا کان آيل جنگجو آرين جي حملي سبب تباهــه ٿي. ســنڌو سڀيتا جي پوئتي پوڻ جا سـبب موسـمي تبـديليون، ماحولياتي تباهي يا واپار جي پوئتي پوڻ ٿي ســگهن ٿا. جيتوڻيڪ هن وقت تائين ڪجهه ڌريون آرين جي ٿيوري يقين رکن ٿيون اها ٿيـوري شـاگردن کي

پڙهائي وڃي ٿي، پر ڪين اها ڳالهه تسليم ڪرڻ ۾ وقت لڳندو ته آرين جي حملي واري ٿيوري جو ڪوبه ثبوت موجود ناهي. اهو سڀ ڪجهه رات وچ ۾ نه ٿيندو. پر ان ۾ وقت لڳندو. پروفيسر بي بي لال چوي ٿو ته آرين جي ٿيوري ۾ يقين رکندڙن کي اهو سمجهڻ ۾ وقت لڳندو ته رگ ويد ۾ ڀڌايل جاگرافي به سنڌو سپيتا سان سلهاڙيل آهي. (15)

آريا سماج جو باني ۽ ويدڪ ثقافت جو ماهر ديانندا سراسواتي (Dayananda Saraswati) (جنم: 1824ع ۽ وفات: 1883ع) به آرين جي پرڏيهي هجڻ ۽ سندن ڀارت تي حملي جي نفي ڪندڙ ماهرن ۾ شامل آهي. ديانندا برصغير جو انهن پهرين ماهرن جي فهرست ۾ شامل هيو، جن آرين جي حملي واري ٿيوري کي بي بنياد قرار ڏئي رد ڪري ڇڏيو هو. (16) سوامي ديانندا سراسواتي آرين جي حملي واري ٿيوري کي رد ڪندي 1875ع ۾ پنهنجي ڪتاب (Satyartha Prakasha) ۾ لکي ٿو ته سنسڪرت جي ڪنهن به قديم ڪتاب ۾ اهو لکيل ناهي ته آريا ايران کان هتي آيا ۽ هتان جي اصلي باشندن کي شڪست ڏئي پڄائي هن ملڪ جا والي وارث ٿي ويٺا. ان ڪري اسان پرڏيهي يورپين جي اها ٿيوري ڪيئن تسليم ڪيون. سندس موجب ڀارت جي ڪنهن به قديم لٽريچر مان اها ثابتي نه ٿي ملي ته آرين هن ملڪ کي فتح ڪيو هو. آريا ڪنهن ڌار نسل جا ماڻهو نه پر هن ملڪ جا قديم باشندا هئا، جن جو ڀارت جي لٽريچر، ادب ۽ ثقافت ۾ وڏو حصو رهيو آهي.

بابا صاحب امبيدڪر (Baba SahebAmbedkar) (جنم: 1891ع ۽ وفات: 1956ع) به برصغير تي آرين جي حملي واري

ٿيوري کي ڪوڙ ۽ نڱي تي ٻڌل تصور ڪندي، ان خلاف آواز بلند ڪيو. 76 سال اڳ بابا صاحب يورپين جي ان آرين ٿيوري کي رد ڪندي لکيو ته ويدن ۾ اهڙي ڪنهن به آرين نالي نسل جو ذڪر ناهي. هن موجب ويدن مان اهڙي ڪابه ثابتي نه ملي آهي ته آرين نالي ڪنهن نسل انديا تي حملو ڪيو ۽ ٻاهران آيل آرين هتان جي اصلوڪن رهواسين کي فتح ڪيو. ان ڳالهه جو به ويدن مان ڪو ثبوت نه مليو آهي ته آرين ۽ داسن ۾ تفريق طبقاتي نه پر نسلي بنيادن تي هئي. سندس موجب ويدن ۾ آرين ۽ داسن ۾ رنگ جي تفاوت جو به ڪو ذڪر موجود ناهي. (17) (18) (19)

حوالا:

(1) Danino Michel, Aryans and the Indus Civilization: Archaeological, Skeletal and Molecular Evidence, Book: A Companion to South Asia in the Past, Pp.205-224, April, 2016. (https://www.researchgate.net/publication/301336677_Aryans_and_the_Indus_Civilization_Archaeological_Skeletal_and_Molecular_Evidence)

(2) Danino Michel and Sujata Nahar, The Aryan Invasion of Europe, The Invasion that never Was. p. 28-33
(3) Rajaram N. S.,Caste and Science: Hot Air and Cold Fusion
(4) Preston Peet, Disinformation guide to ancient aliens, lost civilizations, astonishing archaeology & hidden history, San Francisco, 2013, P. 41
(5) http://archaeologyonline.net/artifacts/aryan-invasion-history
(6) The complete works of Swami Vivekananda, Jan1989,Vol.V,P.534.
(7) Letters of Swami Viveknanda,1976,P.232
(8) Bryant, Edwin (March 2004). The Quest for the Origins of Vedic Culture : The Indo-Aryan Migration Debate. Oxford University Press. pp. 347, 82.
(9) Rajaram N. S., Closing the Chapter on the Aryan Problem, http://archaeologyonline.net/artifacts/decline-of-ai
(10) Goel M. Lal, The Myth of Aryan Invasions of India, University of West Florida, http://www.infinityfoundation.com/mandala/h_es/h_es_goel-m_aryan_frameset.htm
(11) Varma Vishwanath Prasad, The Political Philosophy of Sri Aurobindo, 1990
(12) Danino Michel, (2018) Fabricating Evidence in Support of the Aryan Invasion/Migration Theory, P-07. National Conference on Indian History: Emerging Perspectives, Indian Council of Historical Research, New Delhi

(13) Lal Braj Basi, (2002). The Sarasvatī flows on: the continuity of Indian culture. Aryan Books International
(14) Lal Braj Basi, (2005). The Homeland of the Aryans. Evidence of Rigvedic Flora and Fauna & Archaeology. Aryan Books.
(15) Interview of B. B. Lal, Hinduism Today, May, 1998

http://hindunet.org/hvk/articles/0302/167.html

(16) Wadhwa Y K,The Myth of the Aryan invasion of India.

https://agniveerfan.wordpress.com/2011/08/04/dayanand-vedas-4/

(17) Ambedkar Baba sahib: Writings and Speeches, Volume 7, Education Department, Government of Maharashtra, 1990, Page-85
(18) The Annihilation of Caste (1936) (The 2014 annotated edition, published by Navayana in India, and Verso in North America, has an extended introduction by Arundhati Roy)
(19) Castes in India: Their Mechanism, Genesis and Development was a paper read by Dr. Bhimrao Ramji Ambedkar at an anthropological seminar of Dr. Alexander Goldenweiser in New York on 9 May 1916. It was later published in Indian Antiquary, Vol. XLI in May 1917

سنڌو سڀيتا کي دراوڙي قرار ڏيڻ وارو مفروضو

بيٺکي دور ۾ يورپي ماهرن طرفان سنڌو ماٿري تي آرين جي حملي کي جواز بخشڻ لاءِ ڏکڻ انڊيا ۾ رهندڙ دراوڙن کي سنڌو سڀيتا جا وارث قرار ڏنو ويو. يورپي ماهرن موجب دراوڙن کي نام نهاد آرين سنڌو ماٿري تي حملو ڪري پڇائي ڪڍيو. آرين جي حملي ۾ سنڌو سڀيتا کي ناس ڪرڻ بعد اهو مفروضو گهڙڻ به ضروري هيو ته سنڌو ماٿري جا وارث حملي بعد لڏپلاڻ ڪري ڏکڻ هندستان يعني تامل نادو هليا ويا. دراوڙن کي يورپي ماهرن نفرت وچان آفريقن وانگر رنگ جا ڪارا، بدشڪل، ٻي ڊولا قرار ڏنو، جڏهن ته حملي آور آريا گوري رنگ جا قرار ڏنا ويا.

يورپي ماهرن جي ان دعوى مطابق دراوڙ شروع ۾ انڊيا جي اترين حصن ۾ رهندا هئا، جن کي بعد ۾ ٻاهران آيل حملي آور آرين انڊيا جي ڏاکڻي علائقي طرف ڌڪي ڇڏيو. دراوڙي ٻوليون ڳالهائيندڙ انڊيا جي ڏکڻ وارن علائقن جا رهائشي

آهن. انڊيا جي انهن رياستن ۾ تامل نـاڊو، ڪيريـالا، ڪرناٽڪا، آنڌرا پرديش، تيلگانا شامل آهن. دراوڙي ٻوليون ڳالهائيندڙ انـڊيا جي آبـادي جـو 20 سـيڪڙو آهن. دراوڙي ٻـولين جي گـروپ ۾ تامـل، مليـالم، تيلگو، ڪناڊا ۾ تلو سميت 70 زبانون شامل آهن. (1) (2)

يـورپي مـاهرن طرفـان مـوهن جي دڙي ۾ هڙاپـا جي کوٽـاين بعـد سـنڌو سـڀيتا کي دراوڙي تهذيب قرار ڏيڻ جو ڪوبـه ٺـوس جـواز موجـود نـه هيو. جڏهن 1924ع ۾ سر جان مارشل مـوهن جي دڙي جي کوٽـائي ڪـرائي تـه هن اعلان ڪيـو تـه مـوهن جي دڙي مـان مليـل ٻـولي دراوڙي زبـان ۾ سنڌو تهذيب دراوڙي تهـذيب آهي. هـتي سـوال ٿـو پئدا ٿئي ته جڏهن اڃا مـوهن جي دڙي جي کوٽـائي شـروعاتي مـرحلي ۾ هـئي ۾ ان مـان مليـل لکت پڙهجي نه سگهي هـئي تـه سـر جـان مارشـل اهـو انـدازو ڪـيئن لڳـايو تـه مـوهن جي دڙي جي وارثن جي ٻـولي دراوڙي هـئي ۾ هي تهـذيب دراوڙن جي تهـذيب هـئي. سـر جـان مارشـل جي ان دراوڙي تهذيب واري مفروضي کي هينري هـيراس (Henry Heras)، آسڪو پارپولا (Asko Parpola) ۾ اروتم مهاديون (Iravatham Mahadevan) اڳتي وڌايو ۾ ان ڳالهــه تي زور ڏنــو تــه سـنڌو سـڀيتا آڳـاتي دراوڙي بڻ بڻياد رکندڙ هئي. (3) (4)

هنـدن جي ڌرمي ڪتـابن ويـدن جـو اڀيـاس ڪندڙ ماهرن موجب رگ ويد ۾ ڪٿي به لفظ دراوڙ ڪنهن نسـلي گـروپ طـور اسـتعمال ٿيـل نـه آهي. جڏهن ته دراوڙ لفظ رگ ويد بعد لکيـل سنسـڪرت ادب جي ڪتـابن ۾ جاگرافيـائي خطي طـور ڪتب آنـدل آهي. اينٿروپلاجسـٽ سـجي رائـو منـڊاولي

مـوجب دراوڙن جـو نسـلي گـروپ طـور انـڊيا جي لٽريچر ڪٿي به ڪو ذڪر نه ٿـو ملي. (5) رگويـد آرين لفـظ جـو اسـتعمال ڪنهن نسـلي گـروپ بدران ثقافتي لفظ طـور اسـتعمال ڪيـو ويـو آهي. جڏهن ته دراوڙي لفظ کي ڏکڻ انـڊيا ڳالهائجنـدڙ ٻولين جي گروپ طور استعمال ڪيو وڃي ٿـو. (6) (7)ـ (8) دراوڙ لفــظ جي نســلي گــروپ طــور استعمال انڊيا بيئنڪي دور 19 صديءُ ڪيو ويو.

سنڌو سپيتا جا وارث ڏکڻ هندستان جا دراوڙ نه پر هن ماٿري جا آڳاٽا سـنڌي هئـا. سـنڌو مـاٿري تي آرين جي حملي وارو مفروضـــو برطـــانوي جـرمن نسـل پرسـت مـاهرن طرفـان گهڙيـو ويـو. يــورپي مــاهرن برصــغير ســميت دنيــا تي پنهنجي ناجائز قبضي کي جواز فـراهم ڪـرڻ لاءِ هتـان جي تاريخ کي مسـخ ڪـرڻ لاءِ بي بنيـاد ٿيوريـون اڳيـان آنديون. نه فقط قبضاگير برطـانوي جـرمن نسـل پرستن سنڌو ماٿري جي تاريخ سان هاجـا ڪيـا، پـر اڳتي هلي نسل پرسـتي مبتلا روسـي محققن بـه ســـنڌو مـــاٿري جي ســـپيتا کي هن مـــاٿري جي اصــلوڪي تهــذيب قــرار ڏيڻ بــدران آرين نســلي برتري جي ڍهنـدڙ پت کي ٿنيـا ٽوٽيـون ڏيڻ جـون ڪوششون ڪيون.

پر 21 صدي دنيا جي ناميـارن سائنسـدانن طرفان جينياتي (Genetic) بنيادن تي ٿيـل تحقيـق برطانوي، جرمن، تامل روسي نسـل پرسـتي تي ٻڌل بي بنياد دراوڙي آرين نسلن واري مفروضـي جي تابوت آخري ڪوڪو ٺوڪي ڳرندڙ سـڙندڙ لاش کي هميشه لاءِ دفن ڪري ڇڏيو.

آمريڪـــا جي هڪ ناميـــاري بائيولاجســـٽ انيٿروپلاجسٽ ٽوڊ آر ڊسوٽيل (Todd R Disotell)

لڳاتار تحقيق بعد ثابت ڪيو ته اتر ۽ ڏکڻ هندسـتان جي ماڻهن جي ڊي اين اي ساڳي آهي. ساڳي طرح آمريڪا جي هڪ ٻئي اينٿروپلاجسـٽ ڪينٽ ڪينـڊي (Kenneth Kennedy)، جـــان لڪـــاس (John Lukas) ۽ بـرين هيمپفـل (Brian Hemphill) بـه ڊي اين اي ذريعي ثـابت ڪيـو آهي تـه اتـر ۽ ڏکڻ ڀـارت جي مــاڻهن جي ڊي اين اي ۾ ڪوبــه فــرق ناهي.

ايســٽونيا ۽ انــڊيا جي جينيــاتي سائنســدانن ســنڌو مــاٿري جي ســپيتا تي آرين جي حملي کي غلــط قــرار ڏنــو آهي. ســينٽر آف ســيليولر اينــڊ ماليڪيولر بائيولاجي، (Centre for Cellular and Molecular Biology (CCMB), Hyderabad) هنـدو يونيورسـٽي حيـدرآباد، يونيورسـٽي آف ٽـارٽو ايسٽونيا (University of Tartu, Estonia) ۽ چيٽيند اڪيڊمي آف ريسرچ اينڊ ايجوڪيشن چنــائي (Chettinad Academy of Research and Education, Chenna) جي سائنســـدانن جي گڏيل ٽيم طرفان برصغير ۾ رهنـدڙ مختلـف نسـلن جي ماڻهن جو جينياتي جائزو ورتو ويو. مــاهرن جي ان ٽيم طرفان انڊيا جي 30 نسـلي گـروپن جي ڊي اين اي ٽيســـٽ ڪـــئي وئي. گهٽ ۾ گهٽ 1300 ماڻهن جي به الڳ الڳ بنيـادن تي ڊي اين اي ڪـئي وئي. ان ڊي اين اي ڊيٽا کي اولهه ايشيا، وچ اوڀر ۽ ڪاڪاسس جي مختلـف نسـلي گـروپن جي مـاڻهن جي ڊي اين اي ٽيسٽن جي نـتيجن سـان ڀيـٽيو ويـو. جنهن مان اهـڙي ڪابـه ثـابتي نـه ملي تي سـينٽرل ايشيا رستي يورپ جي ماڻهن يعـني نـام نهـاد آرين ڪا برصغير ڏانهن لڏپلاڻ ڪئي هـئي. (9) يـا سـنڌو سـپيتا جي وارثن جي شـهرن تي قبضـو ڪـري کين هتـــــان لـــــڏپلاڻ تي مجبـــــور ڪيـــــو هـــــو.

ان کوجنا بعد ماهرن جي ٽيم جي سربراهه ڊاڪٽر ڪمارا سامي ٿنگاراج (Dr Kumarasamy Thangaraj) چيو آهي ته ان دور جي ماڻهن جي جينياتي تجزئي بعد ثابت ٿيو آهي ته 1500 ق م آرين جو هن خطي تي ڪوبه حملو نه ٿيو هو، نه وري ان دور يورپ يا سينٽرل ايشيا مان آرين جي هن خطي طرف ڪا لڏپلاڻ ٿي هئي. ڇاڪاڻ ته ان دور جي ماڻهن جي جينياتي کوجنا بعد هتي آرين جي هجڻ جو ڪوبه ثبوت نه مليو آهي. سينٽر آف سيليولر اينڊ ماليڪيولر بائيولاجي جي اڳوڻي ڊائريڪٽر هندو يونيورسٽي جي وائيس چانسيلر ڊاڪٽر لال جي سنگهه (Dr Lalji Singh) چيو آهي ته هاڻي وقت اچي ويو آهي ته ان جينياتي تحقيق بعد اسان کي هن خطي جي تاريخ نئين سر لکڻ گهرجي. هن وڌيڪ چيو آهي ته ان ڳالهه جو ڪوبه ثبوت موجود ناهي ته آرين ان دور سنڌو سڀيتا تي ڪا ڪاهه ڪئي هئي يا وري يورپ کان هندستان طرف ڪا لڏپلاڻ ٿي هئي. ڊاڪٽر لال جي سنگهه چيو آهي ته آرين دراوڙن ويڙهه واري ٿيوري بلڪل بي بنياد هئي. هن چيو آهي ته سنڌو سڀيتا جي وارثن کي دراوڙ قرار ڏيڻ به بي بنياد آهن. (10) سنڌو سڀيتا جا وارث دراوڙ نسل جا ماڻهو نه هيا نه وري مٿن آرين ڪو حملو ڪري کين لڏپلاڻ تي مجبور ڪيو هو. (11)

دي آمريڪن سوسائٽي آف هيومن جينيٽڪس“(The American Society of Human Genetics) جي ماهرن برصغير رهندڙ ماڻهن جي جينياتي بنيادن تي تحقيق ڪئي آهي. دنيا جي مختلف ملڪن سان واسطو رکندڙ 15 سائنسدانن نندي ڪنڊ جي ماڻهن جي جينيات تي لڳاتار 3 سال تحقيق ڪئي. جنهن بعد هنن پنهنجي

تحقيــق جــا نتيجــا آمــريڪن جــنرل آف هيــومن جينيٽڪس ۾ شايع ڪيا آهن. ريسرچ ٽيم جي ميمـبر ۽ بنــارس هنــدو يونيورســٽي جي وائيس چانســيلر پروفيسر لالجي سنگهه چيو آهي ته جينياتي بنيــادن تي ٿيل تحقيق ثابت ڪيو آهي ته برصغير ۾ آرين يا دراوڙ نسل جي ماڻهن جو ڪوبه وجود نه هيـو. آريـا ۽ دراوڙ نسل جي ڪابه تفريق موجود نه هـئي، پـر اها ڪجهه مفاد پرست ماڻهن طرفان من گهـڙت ۽ ڪوڙي پرچار هئي. پاڻ وڌيڪ چوي ٿو ته ان تحقيق ان دعوى کي به رد ڪيو آهي تـه اتـر هندسـتان جـا ماڻهو دراوڙ نسل جا هيـا، جيڪي آرين جي حملي ۽ قبضي بعـد اتـر هندسـتان مـان لـڏپلاڻ ڪـري ڏکڻ هندستان هليا ويا هئا.

جـڏهن تـه ريســرچ ٽيم جي هڪ ٻـئي مــاهر ايســٽونيا جي ايســٽونين بــائيو ســينٽر تــارٽو جي مــاليڪيورل سائنسـدان ڊاڪـٽر گائنيشـور چـوبي (Gyaneshwer Chaubey) چيــو آهي تــه اســان تحقيق ذريعي ثابت ڪيو آهي تـه برصـغير ۾ رهنـدڙ مــڙني مــاڻهن جــو هڪ جهــڙو جيــنيٽڪ بنيــاد آهي. برصغير جي مڙني ماڻهن جي ڊي اين اي بناوت بــه ســاڳي آهي. هتــان جي مــاڻهن منجهــه گــذريل 60 هزار سالن ۾ ڪنهن به پرڏيهي جيـنز يـا ڊي اين اي جي ڪابه مداخلت نه ٿي آهي. ڊاڪٽر چوبي موجب آرين جي برصـغير تي حملي واري ٿيـوري سـراري طــور تي بي بنيــاد آهي. ســندس مــوجب جيــنيٽڪ بنيــادن تي ان تحقيــق دوران اســان آٽوســومس (autosomes) کي اســتعمال ڪيــو. يعــني اســان پنهنجي تحقيق دوران مــڙني 23 ڪروموســومس (chromosomes) کي پنهنجي مطــالعي ۾ شــامل ڪيو. ان کوجنا ذريعي گــذريل 60 هــزار ســالن جي انسانن جي جينيٽڪ بنيادن بــابت معلومــات حاصــل

ڪـئي وئي. جنهن سـان ان ڳالهـه جـو پتـو پيـو تـه برصـغير جي مـاڻهن جـا جيـنز سـاڳيا آهن، انهن ڪوبه ٻاهريون جين داخل نه ٿيو آهي. (12)

ٻئي طرف انڊين ڪائونسـل فـار هسـٽاريڪل ريسـرچ (ICHR) جي ڪيـل تحقيـق مـوجب ڏکڻ اتـر هندسـتان جـا مـاڻهو هڪ ئي جيـني پـول سـان تعلق رکن ٿا هتي دراوڙ آريا نالي ڪي بـه الـڳ الڳ نسلي گـروپ موجـود نـه آهن. ڪائونسـل جي چيئرمين ناميـاري جينيـاتي سائنسـدان پروفيسـر ڊي اين ٿرپـاٿي مـوجب پاڪسـتان جي جيـنيٽڪس سائنسدانن طرفان جينياتي تحقيق لاءِ برصـغير جي مـاڻهن جـا سـيمپل گـڏ ڪـري جينيـاتي تحقيـق لاءِ آمريڪا جي ليبارٽرين ڪي موڪليا ويا. انهن سيمپلن جي نتيجن مان بـه اهـا ڳالهـه ثـابت ٿي تـه آفريڪـا مـان 60 هـزار سـال اڳ مـاڻهن هن خطي طـرف لڏپلاڻ ڪئي. پاڪسـتان جـا جيـنيٽڪس سائنسـدانن ان نـتيجي تي پهتـا تـه انـڊيا جي اتـرين ڏاکـڻين علائقن سـميت اولهـه ايشـيا جي مـاڻهن جـا سـاڳيا جيـنيٽڪ بنيـاد آهن. پروفيسـر ڊي اين ٿرپـاٿي آرين جي حملي واري ٿيوري کي رد ڪنـدي چيـو آهي تـه جينياتي ٽيسٽن جي بنياد تي اهو نظريو رد ٿي چڪو آهي. (13) (14)

جينيٽڪ سائنسدان جو هڪ گـروپ آرين (اتـر هندسـتان جي مقـامي رهواسـين) دراوڙن (ڏکڻ هندستان جي رهواسين) جـو هڪ ئي جيـنيٽڪ بنيـاد ٻڌائي ٿو. هو دراوڙن آرين کي هڪ ٻئي کان الـڳ الڳ گـروپ قـرار نـه ٿـا ڏين. سائنسـدانن جـو اهـو گـــروپ بيٺڪي دور جي محققن طرفـــان آرين دراوڙن وچ فرق کي رد ڪري ٿـو. سـندس چـوڻ آهي ته دراوڙ تـوڙي آريـا هن ئي ديس جـا اصـلوڪا

رهواسي آهن. منجهن جينيٽڪ بنيادن تي ڪابه تفريق موجود ناهي. جينيٽڪ سائنسدانن موجب اتر ۽ ڏکڻ هندستان جي رهواسين ۾ هيپلو گروپ R1a1a تمام وڏي سطح تي موجود آهي. ڪماراسامي ٿنگراج موجب جينومڪ تحقيق موجب اتر انڊيا جا رهواسي ڏکڻ انڊيا جي ماڻهن کان مختلف نه آهن. اتر۽ ڏکڻ انڊيا جا ماڻهو ساڳيو جينيٽڪ بنياد رکندڙ آهن. (15)

ناميارو محقق آغا حسن داني (اي ايچ داني) سنڌو سڀيتا جي وارثن کي دراوڙ قرار ڏيڻ واري تصور کي رد ڪندي چوي ٿو ته ڪجهه ماهر آسڪو پرپولا، مهاديون ۽ روس جا ٻولي ماهر ان امڪان تي ڪم ڪري رهيا آهن ته سنڌو سڀيتا جي ٻولي دراوڙي آهي ۽ سنڌو سڀيتا جا خالق دراوڙ آهن. پر هو پاڻ (داني) ۽ پارٽ جو پروفيسر بي بي لال سنڌن ان ٿيوري سان سهمت ناهن. داني موجب دراوڙ ڏکڻ هندستان ۾ رهندڙ آهن، جيڪڏهن هو سنڌو سڀيتا جا اڏيندڙ هيا ۽ ڪن سببن جي ڪري هتان لڏي هليا ويا ته پوءِ هنن اتي پنهنجي چڙي آيل سڀيتا جي اڏاوت ڇو نه ڪئي. ڏکڻ هندستان مان سنڌو سڀيتا جي آثار ڇو نه مليا آهن. جڏهن ته گجرات ۽ ملبار مان ته سنڌو سڀيتا جا آثار مليا آهن، پر اتان ڪوبه ثبوت نه مليو آهي، جتي هن وقت دراوڙ رهندڙ آهن. (16) جيڪڏهن دراوڙن آرين جي حملي بعد سنڌو ماتري جا شهر ڇڏي ڏکڻ هندستان ۾ رهائش اختيار ڪئي تو پوءِ هنن اهڙا شهري مرڪز ڏکڻ هندستان ۾ ڇو نه قائم ڪيا ۽ حملي سبب ڇڏي آيل تهذيب جو سلسلو پنهنجن نون علائقن ۾ ڇو نه جاري رکيو. آرڪيالاجي جي ماهرن موجب ڏکڻ هندستان مان اهڙا ڪي به قديم آثار نه مليا آهن، جنهن مان ثابت

ٿئي ته سنڌو ماٿري جي سڀيتا تي نام نهاد آرين جي حملي بعد هتان لڏپلاڻ ڪري ويل ماڻهن اتي تهذيب جو اهو سلسلو جاري رکيو.

ساڳي طرح ڀارت جي مشهور آرڪيالاجسٽ بي بي لال جو چوڻ آهي ته سنڌو سڀيتا کي دراوڙي تهذيب قرار ڏيڻ جو ڪو به ثبوت موجود ناهي. هن وقت ڏکڻ انڊيا جي دراوڙي ٻولي سان تعلق رکندڙ تامل، تيلگو ۽ ان سان لاڳاپيل زبانون ڳالهائيندڙن کي سنڌو سڀيتا سان جوڙڻ جو به ڪو جواز موجود نه آهي. بي بي لال موجب ميڪس مولر جو اهو نظريو ڪوڙ تي ٻڌل آهي ته آرين جي حملي بعد سنڌو سڀيتا جا وارث لڏپلاڻ ڪري ڏکڻ هندستان هليا ويا. ڇاڪاڻ ته ڏکڻ هندستان مان سنڌو سڀيتا جو ڪوبه ماڳ نه مليو آهي. جيڪڏهن هڙاپا ۽ موهن جي دڙي جا ماڻهو لڏپلاڻ ڪري ڏکڻ طرف هليا ويا ته انهن جو اتان ڪو ته آرڪيالاجيڪل ثبوت ملڻ گهرجي ها. (17) (18)

يورپي ماهرن آريا حملي واري ٿيوري گهڙڻ وقت اهو موقف اختيار ڪيو هو ته سنڌو سڀيتا فقط سنڌو ماٿري تائين محدود هئي ۽ ان ماٿري تي آرين حملو ڪري سنڌو سڀيتا جي وارثن کي ڀارت يعني گنگا ماٿري طرف لڏي وڃڻ تي مجبور ڪيو هو. جڏهن ته بعد جي دريافتن سندن ان دعوى کي به ڪوڙو ثابت ڪيو. ڇاڪاڻ ته سنڌو سڀيتا فقط سنڌو ماٿري تائين محدود نه هئي، پر بعد ۾ ڀارت جي رياستن چنڊي ڳڙهه، پنجاب، هريانه، راجستان ۽ گجرات وارن علائقن ۾ سنڌو سڀيتا جا سوين ماڳ دريافت ڪيا ويا.

سنڌو سڀيتا جا وارث ئي شهري تمدن جي پوئتي پوڻ بعد سڄي هندستان ۾ ڦهلجي ويا.

دراوڙن سميت موجود هندستان جي ٻولين ۾ ثقافتن تي سنڌو ماتري مان لڏپلاڻ ڪري ويل ماڻهن جي ٻولي ۽ ثقافت جا اثر موجود آهن. ڊاڪٽر مدن لال گوئيل موجب ليٿن، گريڪ ۽ سنسڪرت جي ماهر سري اروبينڊو انڊيا جي اتر ۽ ڏکڻ واري نسلي تفريق واري ٿيوري کي دفن ڪري ڇڪو آهي. سري اروبينڊو ان نظرئي سان بلڪل متفق نه آهي ته اتر ۽ ڏکڻ انڊيا جون زبانون هڪ ٻئي سان سلهاڙيل نه آهن يا انهن ۾ ڪوبه واسطو نه آهي. تامل زبان جي تحقيق بعد هو ان نتيجي تي پهتو آهي ته سنسڪرت ۽ تامل زبانون هڪ ٻئي جي تمام ويجهو آهن، هي ٻئي زبانون قديم دور جي گم ٿي ويل هڪ زبان جون شاخون آهن. ڏکڻ انڊيا جي زبانن تامل، ڪاناڊا، تيلگو ۽ ملايلم ۾ سنسڪرت وچ ۾ ڪيترائي لفظ هڪ جهڙا آهن. (19)_ بي بي لال موجب سنڌو سڀيتا جي وارثن جڏهن دکن ريجن طرف لڏپلاڻ ڪئي ته سنڌن زبان دراوڙي ٻولين سميت ڏکڻ اوڀر ايشيا جي آسٽرو ايشيائي زبانن (Austro-Asiatic languages) تي پنهنجا اثر ڇڏيا. (20) آسٽرو ايشيائي زبانن ۾ منڊا، بنگالي، نيپالي، ٿائيلينڊ، ويٽنامي ۽ ڏکڻ چين جون زبانون اچي وڃن ٿيون.

سري اروبينڊو سنسڪرت ۽ تامل زبانن کي جنهن قديم دور جي گم ٿي ويل ٻولي جون شاخون قرار ڏئي ٿو، اها يقينن سنڌو ماتري جي زبان هوندي. جنهن جي الفابيٽ موهن جو دڙو، هڙاپا سميت هريانه، گجرات، راجستان ۽ اوڀر پنجاب جي قديم ماڳن تان ملي چڪي آهي. سنڌو سڀيتا جي عروج سميت ان جي ڊرڪي پوڻ واري دور ۾ هن ماتري مان ماڻهن جي لڏپلاڻ دنيا جي ٻين خطن سميت اوڀر انڊيا طرف ٿي. اوڀر طرف

لڏپلاڻ ڪندڙ ماٺهو گنگا ۾ جمنا ماٿريون لتاڙي وجي ڏکڻ انديا جي ساموندي ڪناري تائين پهتا. ان ڪري تامل ۾ سنسڪرت بولين ۾ ان ئي گم ٿيل زبان جا لفظ ساڳي صورت ۾ موجود آهن. سرسوتي (هاڪڙو) ندي جي ڪنارن تي آباد ٿيل سنڌو سپيتا جي ماڳن جي دريافت به ان ڳالهه جي نشاندهي ڪري ٿي ته سنڌو سپيتا جي ڊرڪي پوڻ بعد ان تهذيب سرسوتي ندي جي ڪنارن تي پنهنجو تسلسل جاري رکيو. تازو گجرات ۾ ويدڪ دور جي قديم ماڳ دوارڪا (Dwarka) جي کوٽائي مان ويدڪ دور تي روشني پئجي سگهي ٿو.(21) هندن جي مذهبي ڪتاب "مهاڀارتا" موجب دوارڪا "سنڌو بادشاهت" (Sindhu Kingdom) جو هڪ شهر هيو. (22)

بيٺڪي دور ۾ انگريزن طرفان سنڌو ماٿري جي تهذيب کي نام نهاد دراوڙ تهذيب قرار ڏيڻ پويان جيڪو مفروضو قائم ڪيو ويو. ان موجب سينٽرل ايشيا مان ڪاهه ڪري آيل آرين سنڌو تهذيب جي وارث دراوڙن کي شڪست ڏئي اهڙو ته مجبور ڪيو جو هو پر وارين پارتي رياستن گجرات ۾ راجستان وغيره ۾ پناهه وٺڻ بدران 5 پارتي رياستون لتاڙي وجي 2 هزار ڪلوميٽر پري تامل نادو ۾ پناهه وٺي ويهي رهيا. دنيا جي تاريخ ۾ جنگ سبب اهڙي ڪنهن به قسم جي لڏپلاڻ جو مثال نه ٿو ملي ته جنگ سٽيل يا شڪست کاڌل ماٺهو پر وارين رياستن ۾ پناهه وٺڻ بدران 5 رياستون لتاڙي 2 هزار ڪلوميٽر پري هليا ويا هجن ۾ سندن باقيات جو انهن وچ وارين رياستن ۾ ڪوبه وجود نه ملندڙ هجي.

سـنڌو تهـذيب جي مـاڳن تـان مليـل ڪـافي شـيون اسـان کي دراوڙي ڪلچـر ۾ نـه ٿيـون ملن. سنڌو سڀيتا جي ماڳن تان چيس بـورڊ، سواسـتيڪا جا نشان، يوگا جون ٿابتيون ۽ ان دور جي ديـوين ۽ ديوتـائن جـون مورتيـون ۽ وهنجڻ جـا وڏا حـوض دراوڙي ڪلچر سان مشابهت نه ٿا رکن.

سـنڌو مـاٿري جي ثقـافت جـون ڪي بـه نشانيون ڏکڻ انڊيا ۾ نه ملڻ ان جـو ثبـوت آهي تـه هن تهـذيب سـان دراوڙي ڳالهائيـندڙن جـو ڪوبـه تعلق نه هو. 1900 ق م کان پـوءِ جيڪـڏهن سـنڌو ماٿري مان ڏکڻ انڊيا طرف لـڏپلاڻ ٿـئي هـا تـه ان دراوڙي خطي مـان سـنڌو مـاٿري جي مـاڳن تـان مليـل مهـرن، تـور جي وٽن، ڪـاڌي خـوراڪ ۽ اسـتعمال ٿينـدڙ سـامان، هـار سـينگار جي زيـورن، گهـرن جي اڏاوت، گهـٽين ۽ ڊريـنيج نظـام سـميت سنڌو سـڀيتا جي ٻين شـين جـو ڪـو تـه ثبـوت هٿ اچڻ گهرجي ها.

انسـاني علم جي مـاهرن مـوجب پـارت جي ثقـافت، لـٽريچر ۽ لـوڪ ورثي ۾ آريـائي ۽ دراوڙي ڌار ڌار نسلن جي بنيـاد تي ڪوبـه تضـاد يـا ٽڪـراءُ موجود نـاهي. دنيـا جي ٻين معاشـرن وانگـر پـارتي معاشري ۾ به طبقاتي بنيـادن تي تـه تضـاد موجـود آهن، پر نسلي بنيادن تي ڪو به ٽڪراءُ ڏسـڻ ۾ نـه ٿو اچي. جنهن کي بنياد بڻائي چئي سگهجي ته ڏکڻ پارت جا رهواسي ۽ اتر پارت جا رهواسي ڪن الڳ الڳ نسـلن جي نمائنـدگي ڪن ٿـا. مـاهرن مـوجب سنڌو ماٿري جي سڀيتا جي پوئـتي پـوڻ جـا ڪـارڻ ڪا وڏي ٻوڏ، ماحولياتي تبديليون يا سوڪهڙو ته ٿي سـگهي ٿـو، پـر ان کي نـام نهـاد يـورپي آرين جي حملي سان جوڙڻ غلط ٿيندو.

ڀارت سميت دنيا اندر ٿيل تازي تحقيق جي بنياد تي اهو ثابت ڪيو ويو آهي ته سنڌو ماٿري جي سڀيتا ڊراوڙن جي تهذيب نه هئي، جنهن کي نام نهاد آريا نسل جي ماڻهن حملو ڪري تباهه ڪري ڇڏيو. پر سنڌو سڀيتا وڏين ڀوڏن بعد شهري مرڪز تباهه ٿيڻ کان پوءِ ويدڪ دور ۾ داخل ٿي. جنهن جا ويدڪ لٽريچر ۾ ثبوت موجود آهن. سنڌو سڀيتا جي وارثن ئي ويد لکيا ۾ هندو ڌرم جو بنياد وڌو.

حوالا:

(1) Overview of Dravidian languages". Encyclopædia Britannica. Retrieved 4 July 2018.
(2) West, Barbara A. (1 January 2009). Encyclopedia of the Peoples of Asia and Oceania. Infobase Publishing. p. 713. ISBN 978-1-4381-1913-7.
(3) Parpola, Asko (1994). Deciphering the Indus script. New York: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-43079-1.
(4) Parpola, Asko (2015), The Roots of Hinduism. The Early Arians and the Indus Civilization, Oxford University Press
(5) Mandavilli Sujay Rao, The Demise of the Dravidian, Vedic and Paramunda Indus Hypotheses: A brief explanation as to why these three Hypotheses are no longer tenable, Pp:14-15
(6) Mandavilli Sujay Rao, The Demise of the Dravidian, Vedic and Paramunda Indus

Hypotheses: A brief explanation as to why these three Hypotheses are no longer tenable, Pp:6

(7) Mandavilli Sujay Rao, The Demise of the Dravidian, Vedic and Paramunda Indus Hypotheses: A brief explanation as to why these three Hypotheses are no longer tenable, Pp:7

(8) Trautmann, Thomas R. (2005). The Aryan Debate. New Delhi: Oxford University Press. Pp:20-30

(9) http://indiatoday.intoday.in/story/indians-are-not-descendants-of-aryans-study/1/163645.html
http://timesofindia.indiatimes.com/india/Aryan-Dravidian-divide-a-myth-Study/articleshow/5053274.cms
http://hinduonline.co/Articles/HinduHistory/AryanInvasionTheory.html

(10) http://www.dnaindia.com/india/report-new-research-debunks-aryan-invasion-theory-1623744

(11) Sindhi, Ruk, Rise of Indus Civilization,

(12) Mait Metspalu, Irene Gallego Romero, Bayazit Yunusbayev, Gyaneshwer Chaubey, Chandana Basu Mallick, Georgi Hudjashov, Mari Nelis, Reedik Mägi, Ene Metspalu, Maido Remm, Ramasamy Pitchappan, Lalji Singh, Kumarasamy Thangaraj, Richard Villems, and Toomas Kivisild, Shared and Unique Components of Human Population Structure and Genome-Wide Signals of Positive Selection in South Asia, The American Journal of Human Genetics, 90, 731–744; December 9, 2011

https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3276658/

(13) Tripathi D.N. (2005) A Discourse on Indo European Languages and Culture,, Manak Publications Pvt. Ltd, Delhi

(14) ICHR says – No Aryans or Dravidians, HISTORY: INDIA, JUNE 27, 2006,_ http://varnam.nationalinterest.in/2006/06/ichr_says_no_aryans_or_dravidi/

(15) https://economictimes.indiatimes.com/opinion/interviews/all-indians-have-the-same-genes-kumarasamy-thangaraj/articleshow/11324640.cms

(16) https://www.harappa.com/script/danitext1.html

(17) Lal B.B (2002). The Sarasvatī flows on: the continuity of Indian culture. Aryan Books International

(18) Lal B.B (2005). The Homeland of the Aryans. Evidence of Rigvedic Flora and Fauna & Archaeology. Aryan Books.

(19) Aurobindo Sri, The Secret of the Veda, V 10, the Centenary Edition, p 36, 46.

(20) Lal, B. B. "Rigvedic Aryans: The Debate Must Go On." East and West 48.3 (1998): 441.JSTOR. Web. 28 Jan. 2013.

(21) S.R. Rao, Lost City of Dvaraka, 1999 http://www.thehindu.com/todays-paper/significant-finds-at-dwaraka/article1801011.ece

(22) Nagar, Shanti Lal, ed. (2012). HarivamsaPurana. p. 555. ISBN 978-8178542188.

براهوي ۽ دراوڙي تهذيب وارو مفروضو

سنڌو سپيتا کي دراوڙي تهذيب قرار ڏيندڙ يورپي ماهرن پنهنجي مفروضي کي سچ ثابت ڪرڻ لاءِ بلوچستان ۾ رهندڙ بروهين جي موجودگيءَ جو جواز فراهم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. سندن موجب بروهي ٻولي دراوڙي ٻوليون ڳالهائيندڙ زبانن جي گروپ منجهان آهي ۽ بروهي سنڌو سپيتا جي دور کان هن خطي ۾ رهائش پذير آهن. سندن موجب بروهي دراوڙن جي پوئنيرن مان آهن.

بروهي ٻولي ڳالهائيندڙن جو پاڪستان اندر تمام مختصر تعداد 20 لک کن آباد آهي. پاڪستان سميت افغانستان ۽ ايراني بلوچستان ۾ اندازن 30 لک کن بروهي ڳالهائينڙ رهائش پذير آهن. بروهي

ٻالهائينڊڙ پاڪستان جي بلوچستان صوبي، ڏکڻ افغانستان، ايراني بلوچستان سميت وچ اوڀر جي عرب رياستن ۾ به مختصر تعداد ۾ رهائش پذير آهن. (1) براهوي ٻولي هن وقت انهن علائقن ۾ ڳالهائي وڃي ٿي جتي اوڀر ايران جون ٻوليون ڳالهايون وڃن ٿيون. ماضيءَ ۾ براهوي ڳالهائيندڙ لاڏائو برادري سان واسطو رکندڙ رهيا آهن. قديم دور ۾ براهوين جي مستقل رهائش نه هجڻ سبب سندن تاريخ ۾ ٻولي بابت ڪي به آڳاٽيون شاهديون نه ملي سگهيون آهن. مسلسل لڏپلاڻ سبب سندن اصل وطن ۾ ٻولي بابت مونجهارا موجود آهن. هندن جي مذهبي ڪتابن ويدن سميت زرتشتن جي اويستا سميت هن خطي جي ڪنهن به قديم ڪتاب ۾ براهوين جو ڪوبه ذڪر نه ٿو ملي. براهوي ٻولي جي قديم دور ۾ ڪا به اسڪرپٽ موجود نه رهي آهي. جنهن سبب سندن بابت لکت ۾ ڪوبه رڪارڊ نه ٿو ملي. جڏهن ته ويجهڙائي وارن ڏهاڪن دوران براهوي ٻولي ۾ لکڻ جي شروعات ٿي آهي ۽ ان جي باضابطا طور تي الفابيٽ (لپي) جوڙي وئي آهي.

براهوين جي پاڪستان ۾ موجودگي بابت ڪيتريون ئي ٿيوريون گردش هيٺ آهن. جنهن ۾ پهرين ٿيوري بينڪي دور ۾ يورپي ٻولي ماهرن قائم ڪئي. جنهن موجب براهوي دراوڙي ٻولين واري گروپ سان واسطو رکندڙ ۽ سندن باقيات آهن. هو موجوده پاڪستان ۾ ان وقت کان رهندڙ آهن، جڏهن دراوڙ هن خطي ۾ رهائش پذير هئا. سينٽرل ايشيا مان نام نهاد آريائي نسل جي سنڌو ماٿري تي حملي سبب براهوي ٻولي ڳالهائيندڙ دراوڙن جي اتر انديا طرف لڏپلاڻ سبب ڪانئن ڪٽجي الڳ ٿي ويا. ان مفروضي تحت براهوي دراوڙن جي باقيات

قـرار ڏنـا وڃن ٿـا. (2)۔ (3) جـڏهن تـه ٻي ٿيـوري مـوجب بـروهي 13 يـا 14 صـدي عيسـوي دوران مسلم حڪمراني واري دور □ انڊيا ڪـان بلوچسـتان □ لـڏپلاڻ ڪـري پهتـا. ٽين ٿيـوري مـوجب بـروهين 1000ع □ سـينٽرل انـڊيا ڪـان بلوچسـتان طـرف لڏپلاڻ ڪئي. جڏهن ته چوٿين ٿيوري موجب بروهي اولهه ايشيائي ملڪن جا اصل رهواسي آهن، اولهـه ايشيا □ ايران، اسرائيل، اردن، ڪـويت، اومان □ ٻيا عرب ملڪ اچي وڃن ٿا.

برطانيـه جي ٻـولي مـاهر سـر ڊينس بـري (Denys Bray) (جنم: 29 نومـبر 1875ع- وفـات: 19 نومــبر 1951ع) بــروهي ٻــولي □ گرامــر تي ڪافي تحقيق ڪئي. پاڻ بينڪي دور □ بلوچستان □ آءِ سـي ايس آفيسـر هيـو. هن بـروهي ٻـولي جي حسـب نسـب بـابت ڪجهـه ٿيوريـون پيش ڪيـون. سـندس راءِ مـوجب جـڏهن يونـانين 326 ق م □ خراسان □ بلوچسـتان تي قبضـو ڪيـو تـه ان وقت بـروهي ٻـولي ڳالهائينـدڙ افغانسـتان جي هيلمنـڊ ماٿري □ رهندڙ هئا. بروهي ان مـاٿري کي بروئنـا (Baroyana) سڏيندا هئا. اهو نالو اڳتي هلي بروئنـا مان تبـديل ٿي بـروهي بڻجي ويـو. سـر ڊينس بـري موجب بروهين جو سـنڌو مـاٿري جي تهـذيب سـان لاڳاپيل هجڻ بابت ڪوبه ثبوت نه ٿو ملي. (4) (5)

جڏهن ته ڪيترن ئي ماهرن جي راءِ آهي تــه بروهي سنڌو ماٿري يا موجوده بلوچسـتان □ سـنڌو سڀيتا جي دور کان رهائش پذير نه آهن. پر هنن 10 يـا 13 صـدي عيسـوي □ موجـوده پاڪسـتان جي علائقن □ اچي رهـائش اختيـار ڪـئي. آمريڪـا جي لسانيات جي ماهر جـوزف ايـرون ايلفنـبين مـوجب بـروهين جي سـنڌو مـاٿري □ قـدامت جـو ڪـو بـه

ثبـوت نـه ٿـو ملي. (6) پروفيسـر ڊاڪـٽر جـوزف ايرون ايلفنبين (جنم: 16 سيپٽمبر 1920- وفات: 8 جـون 1987ع) بلـوچي ٻـولي تي تحقيـق ڪنـدڙ مـاهرن □ شـامل آهي. (7) ڊاڪـٽر جـوزف مـوجب بروهين جي پاڪستان □ موجودگي سنڌو سپيتا ڪي دراوڙي تهذيب ثابت نه ٿي ڪري. جڏهن ته فرانس جو لسانيات جو ماهر جيولس به 1924ع □ پنهنجي تحقيق دوران ساڳي نتيجي تي پهتو. جيولس (جنم: پـئرس پهـرين مـئي، 1880- وفـات: 29 نومـبر 1953ع) آرين مفروضي سميت ايـراني، دراوڙي □ مـيراڻي ٻـولين تي تحقيـق ڪنـدڙ مـاهرن □ شـامل آهي. (8)

براهوي ٻولي سميت بلوچسـتان جي مقـامي زبانن تي تحقيـق ڪنـدڙ مـاهر نـور احمـد پيرڪـاٽي مـــوجب جيتـــوڻيڪ ســـر ڊينس بـــري، ڊاڪـــٽر عبـدالرحمان بـروهي، ڊاڪـٽر عبـدالرزاق صـابر، ڊاڪـٽر جاويـد اخـتر □ ڊاڪـٽر نـذير احمـد شـاڪر، بـروهي زبـان کي دراوڙي زبـان قـرار ڏين ٿـا □ ان ٿيوري □ ڪوبه شڪ ناهي. پر مان سمجهان ٿـو تـه بروهي □ بلـوچ سـاڳي نسـل سـان واسـطو رکنـدڙ آهن. بلوچي ڳالهائينـدڙ مڪـران رسـتي داخـل ٿيـا، جڏهن ته بروهي ڳالهائيندڙ چاغي رستي داخل ٿيا □ هنن قلات جي دراوڙ حڪمرانن کي شڪسـت ڏني. جنهن بعد دراوڙ □ بروهي مٿي مـائٽي جي ٻنـڌڻن □ ٻـڌجي هڪ ٻـئي جـا رشـتيدار بڻجي ويـا. دراوڙن □ بلوچي ڳالهائيندڙن □ مـٿي مـائٽي سـبب هڪ نـئين ٻولي بروهي جنم ورتو. نور احمد پيرڪــاٽي پنهنجي ان ٿيوري جي حمـايت □ دليـل ڏينـدي چـوي ٿـو تـه بـروهي قـبيلن جـا مـاٿهو بلوچسـتان جي مختلـف علائقن □ مختلـــف زبـــانون ڳالهائينـــدڙ آهن. هن موجب خاران، واشڪ □ مڪران جا محمد حسـني،

ساسولي، ملازئي ۽ مينگل قبيلا بلوچي ٻولي ڳالهائين ٿا، جڏهن ته نوشڪي، قلات ۽ سوراب ۾ ساڳيا قبيلا بروهي زبان ڳالهائيندڙ آهن. نور احمد پيرڪاٽي موجب بروهي ٻولي هڪ هزار سال اڳ بلوچي، فارسي ۽ دراوڙي ٻولين وچ ۾ ميلاپ ڪان پوءِ جنم ورتو. (9)

جسٽس خدابخش مري بروهين کي بلوچن جو آڳاٽو قبيلو قرار ڏيندي چوي ٿو ته قلات جا حڪمران خاندان پنهنجن نالن جي پويان بلوچ لفظ استعمال ڪندا هئا، سندس موجب بروهين ۾ ڪجهه دراوڙي رت به مليل آهي. (10) جڏهن ته نصير بروهي پنهنجي ڪتاب ۾ لکي ٿو ته بروهي دراوڙ نه آهن، پر بلوچ ۽ بروهي هڪ ئي نسل سان واسطو رکندڙ اهن. (11) خان آف قلات جي حڪومت ۾ وزير رهندڙ آخوند صالح محمد جو 1659ع ۾ لکيل ڪتاب ڪردگل نامڪ (Kurdgal Namik’) تازو هٿ آيو آهي، جنهن ۾ لکيل آهي ته بلوچ ۽ بروهي هڪ ئي خاندان جا ماڻهو آهن. ڪتاب موجب بلوچ ڪرد آهن ۽ بروهي به ڪردن جو هڪ قبيلو آهن. ڪتاب ۾ ان دعوى جا ڪي به ثبوت نه ڏنا ويا آهن. (12)

بلوچستان سان تعلق رکندڙ تاريخدان مير گل خان نصير، آغا نصير خان احمدزئي، حاقل خان مينگل، صالح محمد لهري ۽ مير خدابخش مري عرب تاريخدانن، جاگرافي جي ماهرن ۽ تورسٽن جي ڪتابن مان اخذ ڪيل ثبوتن بعد ان نتيجي تي پهتا آهن ته براهوي ٻولي توراني ٻولين جي خاندان سان تعلق رکندڙ آهي ۽ توراني ٻوليون آرين ٻولين جي خاندان ”ترڪو آرين“ سان تعلق رکن ٿيون. مٿين ماهرن موجب بروهي ٻولي ۾ فارسي،

بلوچي، پشتو، سنڌي ۽ سرائيڪي ٻولين جا ڪيئي لفظ شامل آهن. اهو ان ڳالهه جو ثبوت آهي ته براهوي آرين ٻولين واري خاندان سان تعلق رکندڙ زبان آهي.

بروهين جا جينيٽڪ بنياد واءِ ڊي اين اي هيپلو گروپ R1a1a-M17 (35 سيڪڙو کان 39۔ 09) سان تعلق رکن ٿا. انهن جينيٽڪ بنيادن جو تعلق سينٽرل ۽ سائوٿ ايشيا سان آهي. ان بنياد تي بروهين جو لاڳاپو قديم دور جي خانه بدوش انڊو ايرانين گروپ سان آهي. (13) (14)

جينيٽڪ سائنسدانن موجب بروهي دراوڙي آبادي سان وڏي پئماني تي جينيٽڪ هڪجهڙائي رکندڙ نه آهن. جڏهن ته سندن جينيٽڪ بنياد پاڪستان سميت انڊو ايرانين ٻوليون ڳالهائيندڙن سان وڌيڪ ويجهڙائپ رکندڙ آهن. (15)

جينيٽڪ تحقيق موجب بروهي اولهه ايشيائي ملڪن جا اصل رهواسي آهن، اولهه ايشيا ۽ ايران، اسرائيل، اردن، ڪويت، اومان ۽ ٻيا عرب ملڪ اچي وڃن ٿا. (16) بروهين جو جينيٽڪ بنياد Y Haplogroup آهي، سندن جينيٽڪ بنياد پنهنجن پاڙيسرين سنڌين، بلوچن ۽ مڪرانين سان ملندڙ آهي.

آمريڪا سان تعلق رکندڙ لسانيات جي ماهر ڊيوڊ الپين (David McAlpin) دراوڙي ۽ پروٽو ايلميٽڪ ٻولين (Proto-Elamitic) تي تحقيق بعد ان نتيجي تي پهتو آهي ته بروهي ٻولي اصل ۾ دراوڙي زبان نه آهي. ڊيوڊ الپين موجب بروهي زبان ايران جي قديم تهذيب ايلام جي ڏکڻ اولهه واري پروٽو زيگروشين ٻولي (Proto-Zagrosian) واري خاندان جي الڳ شاخ آهي. ڊيوڊ الپين ايران

جي پروٽو ايلامي ٻولي کي پروٽو دراوڙي زبان جي پيڻ قرار ڏئي ٿو. (17) (18) سندس پروٽو دراوڙي پروٽو ايلام جي زبانن کي هڪ ٻئي جون پينرون قرار ڏيڻ واري موقف سان ڪيئي ماهر متفق نه آهن. ايلامي زبانون 4 هزار ق م ڏکڻ ايران جي زيگروس جابلو سلسلي واري علائقي ڳالهايون ويندڀون هيون. اهو جابلو سلسلو عراق کان شروع ٿي بلوچستان داخل ٿئي ٿو.

بروهي ٻولي دراوڙي ٻولين جي مختصر تعداد لفظ ملڻ تي ان کي دراوڙي ٻولين جي گروپ شامل ڪرڻ تي به ڪيترن ئي ماهرن سوال اٿاريا آهن. سندن موجب بروهي قبيلن جي مسلسل لڏپلاڻ سبب سندن ٻولي تي دراوڙي ٻولين جو اثر موجود آهي. اصل بروهي زبان کي دراوڙي ٻولي قرار ڏيڻ واري مفروضي پويان به آريائي نسل پرستي واري ٿيوري جي حامي محققن جو وڏو هٿ هيو. يورپي ماهرن طرفان جڏهن آرين جي سنڌو ماٿري تي حملي وارو مفروضو قائم ڪيو ويو سنڌو ماٿري جي سپيتا کي دراوڙي تهذيب قرار ڏنو ويو ته ان لاءِ ضروري هو ته سنڌو سپيتا واري علائقي به ان جو ڪو جواز فراهم ڪيو وڃي. بروهين کي دراوڙي ٻولي ڳالهائيندڙ قرار ڏيڻ به سنڌو سپيتا کي دراوڙي تهذيب ثابت ڪرڻ جي هڪ ڪوشش هئي. ان ٿيوري تحت ويهين صدي جي يورپي ٻولي ماهرن سميت انگريز ڪامورن دراوڙي بروهي زبان هڪ جهڙايون ڳولڻ جون ڪيئي ڪوششون ڪيون. ان سلسلي براهوي ٻولي ان جي گرامر تي ڪيترائي ڪتاب مقالا شايع ڪيا ويا. جن اهو ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي ته آرين جي سنڌو ماٿري جي سپيتا تي نام نهاد حملي بعد دراوڙي ٻولي

ڳالهائيندڙن هن ماٿري مان لـڏي 2 هـزار ڪلوميـٽر ڏورانهين علائقي تامل ناڊو يعني ڏکڻ انــڊيا □ وڃي رهائش اختيار ڪئي، جڏهن تـه سـندن هن خطي □ رهجي ويل باقيات □ بروهي ڳالهائيندڙ شـامل آهن. هـتي سـوال تــو پئـدا ٿـئي تـه جيڪــڏهن بـروهي ڳالهائيندڙ واقعي دراوڙن جي نک مـان هئـا تـه انهن جي موجــودگي جــا ثبــوت ســنڌو مــاٿري جي ٻين علائقن خـــاص ڪـــري موجـــوده ســـنڌ، پنجـــاب، راجستان، گجرات وغيره مـان ڇـو نـه ملي سـگهيا آهن. آخر ڪـار بـروهي ٻـولي ڳالهائينـڊر قـديم دور کان بلوچستان جي انهن علائقن □ ڇو رهائش پـذير آهن، جيڪي ايران □ افغانستان جي سرحدن سـان ملندڙ علائقا آهن.

ٻولين وچ □ هڪجهڙائي جو نسـلي گـروپن □ تعلق سان ڪوبه واسطو نه هوندو آهي. ماڻهن جــو ڪوبـه گـروپ يـا فـرد ڪنهن ٻئي ملڪ يـا خطي □ وڃي رهڻ سـان ڪـافي وقت ڪـان پــوءِ اتـان جي ٻولي اختيار ڪري وٺندو آهي. يا وري صديون گذرڻ بعد لڏپلاڻ ڪري ويل گروپ جي زبان مٿان ان نئين ملڪ يـا خطي جي ٻــولي پنهنجـا اثـر ڇـڏڻ شـروع ڪندي آهي. ان ڪـري فقـط ٻـوليءَ □ هڪجهـڙائي مختلـف نسـلن يـا مـاڻهن جي گـروپن وچ □ نسـلي ڳانڍاپي کي ثـابت ڪـري نـه ٿي سـگهي. ان ڪـري بـروهي زبـان □ مختصـر انـگ □ دراوڙي ٻـولين جـا لفظ هجڻ ڪري کين نسلي بنيادن تي دراوڙي قرار ڏئي نه ٿو سگهجي. نه وري بروهي ڳالهائيندڙن جــو سنڌو سڀيتا سان ڪو لاڳاپو ثابت ٿئي ٿــو. هن وقت سنڌ □ رهندڙ هزارين بروهي پنهنجي براهـوي زبـان سـميت سـنڌي ٻـولي ڳالهائينـدڙن آهن، جـڏهن تـه سندن وڏو تعداد پنهنجي ماءُ ٻولي به وساري چڪــو آهي. (19) (20) ساڳي طرح بلوچسـتان □ رهنـدڙ

هزارين بروهي پنهنجي زبان سميت بلـوچي کي بـه ٻي مادري زبان طور ڳالهائين ٿا. بروهي زبان □ اڻ ڳڻيا سنڌي لفـظ هجڻ تي چـا اسـان ان کي سـنڌي ٻولي جي زبان □ سنڌي نسل قرار ڏئي سگهون ٿا.

حوالا:

(1) International Journal of Dravidian Linguistics, Volumes 36-37” department of linguistics, University of Kerala

(2) Venkatesh, Karthik (2017-02-18). “A slice of south India in Balochistan”. Livemint.com/

(3) electricpulp.com. “BRAHUI – Encyclopaedia Iranica”. www.iranicaonline.org.

(4) Denys Bray, The Brahui Language Part 1, Brahui Academy, Quetta, 1977

(5) Denys Bray, The Brahui Language Part 2, Brahui Academy, Quetta, 1978

(6) Mandavilli Sujay Rao, The Demise of the Dravidian, Vedic and Paramunda Indus Hypotheses: A brief explanation as to why these three Hypotheses are no longer tenable, Pp:27-28 (Josef Elfenbein, 1987)

(7) Elfenbein J. H., The Baluchi language: a dialectology with texts, Royal Asiatic Society of Great Britain & Ireland; London, Luzac, 1966

(8) Bloch Jules was a French linguist who studied Indian languages, and was also interested in languages in their cultural and

social contexts. (https://en.wikipedia.org/wiki/Jules_Bloch)

(9) Pirkani Noor Ahmed, Theories about the Origin of Brahui Language, PP: 90-100, BRAHUI LANGUAGE Past, Present and Future, Edited by: Sikander Brohi, Brahui Academy, Pakistan, Quetta, 2018

(10) Marri Mir Khuda Bakhsh, Searchlights on Baloches and Balochistan, Royal Book Company, 1974

(11) Brohi Nasser, Studies in Brahui history, Pakistan Herald Press, Karachi, 1977

(12) Rahman Tariq, Teaching in Brahui Language, Pp: 101-203

(13) *Underhill, PA; Myres, NM; Rootsi, S; Metspalu, M; Zhivotovsky, LA; King, RJ; Lin, AA; Chow, CE; Semino, O; Battaglia, V; Kutuev, I; Järve, M; Chaubey, G; Ayub, Q; Mohyuddin, A; Mehdi, SQ; Sengupta, S; Rogaev, EI; Khusnutdinova, EK; Pshenichnov, A; Balanovsky, O; Balanovska, E; Jeran, N; Augustin, DH; Baldovic, M; Herrera, RJ; Thangaraj, K; Singh, V; Singh, L; Majumder, P; Rudan, P; Primorac, D; Villems, R; Kivisild, T (2010).* "Separating the post-Glacial coancestry of European and Asian Y chromosomes within haplogroup R1a"*. Eur. J. Hum. Genet. 18: 479–84.*

(14) Qamar, R; Ayub, Q; Mohyuddin, A; et al. (May 2002). "Y-Chromosomal DNA Variation in Pakistan". Am. J. Hum. Genet. 70: 1107–24.

(15) Pagani, Luca; Colonna, Vincenza; Tyler-Smith, Chris; Ayub, Qasim (2017). “An Ethnolinguistic and Genetic Perspective on

the Origins of the Dravidian-Speaking Brahui in Pakistan”. Man in India. 97 (1): 267–278.

(16) Raheel Qamar, Qasim Ayub, Aisha Mohyuddin, Agnar Helgason, Kehkashan Mazhar, Atika Mansoor, Tatiana Zerjal, Chris Tyler-Smith, and S. Qasim Mehdi, Y-Chromosomal DNA Variation in Pakistan, National Center for Biotechnology Information, U.S. National Library of Medicine 8600 Rockville Pike, Bethesda MD, 20894 USA, Published online 2002 Mar 15. Doi: 10.1086/339929

(17) David W. McAlpin, Brahui and the Zagrosian Hypothesis, Journal of the American Oriental Society, Vol. 135, No. 3 (July–September 2015), pp. 551-586

(18) Bashir Elena, The Brahui Language: Recovering the Past, Documenting the Present, and Pondering the Future, BRAHUI LANGUAGE Past, Present and Future, Edited by: Sikander Brohi, Brahui Academy, Pakistan, Quetta, 2018, Pp: 16-17

(19) نذير ”شاڪر“ بروهي، بروهي سنڌي ٻولي جو لساني ڳانڍاپو، ٽماهي مهراڻ، سنڌي ادبي بورڊ ڄامشورو، نمبر: 1، 2، 1993ع

(20) ڊاڪٽر داد محمد “خادم” بروهي، بلوچستان سنڌي ٻوليءَ ادب جو اڀياس، سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو، حيدرآباد

ايران ۾ آريائي نسلي مفروضو

هندن جي قديم مذهبي ڪتاب رگ ويد وانگر ايــران جي زرتشتن (باهه جي پوڄارين) جو پراڻي ۾ پراڻــو مذهبي ڪتاب اويستا قرار ڏنو وينـدو آهي. رگ ويـد وانگر فارسي زرتشتن جي قـديم ڪتـاب اويسـتا ۾ ماڻهن جي هڪ گروپ لاءِ آريـا لفـظ جـو اسـتعمال ٿيل آهي. (1) ڪجهـه محققن ايـراني زرتشـتن جي مذهبي ڪتاب اويستا (Avesta) جي مطـالعي بعـد اها راءِ ڏني آهي ته آريا اصل ۾ انـڊيا جـا رهواسـي هئا، جتان هنن پرشيا موجوده ايـران طـرف لـڏپلاڻ ڪـئي. (2) فارسـي زرتشـتن (Zoroastrianism) جو مذهبي ڪتـاب اويسـتا ساسـاني بادشـاهت جي دور 224ع-651ع ۾ پهريون ڀيرو لکت جي صــورت ۾ مليـو هـو. (3) قـديم اويسـتا زبـان 2000 ق م ۾ ڳالهائي ويندي هئي. جڏهن ته جديد اويستا زبان جو وجــود هڪ هــزار ق م ۾ ملي ٿــو. مــذهبي ڪتــاب

اويستا ڪهڙي دور ۾ سرجيو يا لکيو ويو. ان بابت متضاد رايا آهن. ڪجهه ماهرن موجب جنهن وقت سنڌو ماٿري ۾ رگ ويد تخليق ٿيو، ان ئي دور ۾ اويستا به لکيو ويو. ان بابت اجا ڪا حتمي ثابتي نه ملي سگهي آهي. ماهرن موجب رگ ويد ۾ اويستا جي ٻولين وچ ۾ هڪجهڙائي موجود آهي. ان جو اهوئي سبب ٿي سگهي ٿو ته رگ ويد ۾ اويستا جا لکندڙ هڪ ٻئي جا پاڙيسري هيا. (4) سندن وچ ۾ سماجي ۾ واپاري سطح تي رابطا موجود هئا. قديم ايران ۾ سنڌو ماٿري نه فقط هڪ ٻئي جا پڙيسري ملڪ هئا، پر اصل ۾ هنن جا ايڏا ته ويجها رابطا هئا جو چڻ ته ٻئي ملڪ هڪ ٻئي جو حصو هجن. سندن ٻولين ۾ به ڪافي هڪ جهڙائي هئي. ٻنهي ٻولين طرفان هڪ ٻئي جو اثر قبول ڪرڻ لازمي هيو.

بيٺڪي دور جي يورپي محققن آريائي حملي واري ٿيوري کي سچ ثابت ڪرڻ لاءِ ان جي حمايت ۾ ڪيئي دليل گهڙيا. انهن ۾ هڪ دليل اهو به هو ته سينٽرل ايشيا کان سنڌو ماٿري تي حملو ڪري آيل آريا ايران رستي سنڌو ماٿري ۾ داخل ٿيا. آرين سنڌو ماٿريءَ سميت ايران ۾ به رهائش اختيار ڪئي. سندن نالي پويان ئي ان خطي تي ايران نالو پيو. جڏهن ته ايران نالي سان آرين جي حملي يا لڏپلاڻ جو ڪوبه واسطو نه هو. هزارين سال اڳ کان موجوده ايران فارس (پرشيا) جي نالي سان سڃاتو ويندو هو. (5) فارس جي نالي پويان ئي سندن ٻوليءُ کي فارسي ڪوٺيو ويندو آهي. جيئن سنڌ وطن جي پويان سنڌي، پنجاب وطن جي پويان پنجابي ۾ بلوچستان وطن جي پويان بلوچي ٻولي پنهنجي وطني سڃاڻپ رکندڙ آهن، ساڳي طرح فارس وطن جي پويان فارسي زبان هزارين

ســالن ڪــان فــارس جي قــومي ســڃاڻپ آهي. جيڪڏهن قديم دور آرين جي حملي قبضي بعد فارس ملڪ ايران سڏيو وڃي ها ته سندن زبان بــه فارسي بدران ايراني ٻولي جي نالي سان ســڃاڻپ اختيار ڪري ها. فارس 600 ق م ڪان بادشــاهتن جو دور شروع ٿيو. جيڪو سلسلو 20 صديءَ تــائين جــاري رهيــو. ســائرس اعظم 550 ق م پهــرين بادشاهت جو بنياد وڌو. جڏهن تــه آخــري بادشــاهت رضا شاهه پهلوي جي هئي، جيڪا ايران اســلامي طــرز حڪــومت قــائم ٿيڻ بعــد فيــبروري 1979ع ختم ٿي وئي. فارس ملڪ کي ايران نالو رضا شاهه پهلوي جي دور حڪمــراني 1935ع ڏنــو ويــو. (6) جنهن جي ملڪ اندر ڪــافي مخــالفت پڻ ڪــئي وئي. (7) هتي ســوال ٿــو پيــدا ٿــئي تــه رضــا شــاهه پهلوي کي آخر فارس جو هــزارين ســال پراڻــو نــالو بــدلائي ايــران رکڻ جي ضــرورت ڇــو پيش آئي. ان پويان به يورپي نــازي جرمــني جي نســل پرســت ســوچ موجــود هــئي. جــڏهن يــورپ جي محققن خــاص ڪــري جرمــني جي هٽلــر آرين کي دنيــا جــو اعلیٰ نسل قرار ڏئي، دنيا مٿــان پنهنجي حڪمــراني کي جائز قرار ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي ته ايران جي شاهي خاندان بــه آرين نســل پرســتي واري ٿيــوري تحت پاڻ کي باقي دنيا کان برتر تسليم ڪــرائڻ لاءِ ســاڳي ســوچ جــو مظــاهرو ڪيــو. جيئن تــه يــورپي دانشورن آريائي حملي آور گروپن کي وچ ايشــيائي قرار ڏنو هو اهي علائقا فارس جي سرحدن سان لاڳاپيــل هئــا، ان ڪــري آريــائي نســل پرســتي واري ســوچ تي فــارس جي شــاهي خانــدان پنهنجــو حــق وڌيڪ جتائيندي پاڻ کي آريا قرار ڏيڻ شروع ڪيو ملڪ جو نالو ايران هجڻ جو اعلان ڪيو. جنهن جــو سرڪاري سطح تي اعلان ڪري سفارتخانن ذريعي

دنيا جي ملڪن ڪي فارس ڪي ان نـئين نـالي سـان تسـليم ڪـرڻ، سـڏڻ لکڻ جي درخواسـت ڪـئي وئي. جنهن تي جرمني باضابطا طور احتجاج ڪيو رضـا شـاهه پهلـوي جي حڪـومت سـان سـفارتي سطح تي اهـو معـاملو اٿـاريو. ڇاڪـاڻ تـه جرمـني سمجهي پيو ته هو ئي دنيا جو اعلیٰ نسل آريـا آهن، ان لقب تي فقط سندن ئي حق آهي. جڏهن تـه ان معاملي روس جا محقق به پوئتي نـه رهيـا هـو سينٽرل ايشيا جي رياستن کي روس جو حصو قرار ڏيندي آرين نسلي برتري تي پنهنجو حق جتائڻ لڳـا. اصل سـنڌو مـاٿري جي سـڀيتا تي نـام نهـاد آرين جي حملي واري بي بنياد ٿيـوري گهڙينـدڙ يـورپي جـرمن مـاهرن ان ڳالهـه تي بـه اختلاف موجـود آهن ته آرين جو اصل وطن ڪهڙو هـو. ڇاڪـاڻ تـه آرين جي حملي وارو تصـور ئي ڪـوڙ تي ٻـڌل هـو، جنهن ڪـري هـر مـاهر ان ڪـوڙ کي بنيـاد فـراهم ڪرڻ لاءِ ٻئي ڪوڙ جو سهارو ورتـو. جـرمن مـاهر ميڪس مـولر (Max Muller) آرين کي وچ ايشـيا جو قرار ڏئي ٿـو. جـڏهن تـه هڪ ٻيـو جـرمن مـاهر اينڊرياس نيهرنـگ (Andreas Nehring)آرين کي ڏکڻ روس جو رهواسي قـرار ڏئي ٿـو. ٻـئي طـرف برانڊسـتين (Brandstein) آرين کي ڪرغـز اسـتيپي (Kirghiz Steppe) ثـابت ڪـرڻ جي ڪوشـش ڪـري ٿـو. نـازي جـرمن آرين جـو نسـل جـرمن قـرار ڏين ٿـا. هڪ ٻـئي مـاهر مورگـان (Morgan) موجب آريا اولهه سـائبيريا جـا رهواسـي هئا. ساڳي طرح جـيرازوف (Jairazhov) آرين کي اولهـه ڪيپسـين سـمنڊ واري علائقي جـو رهواسـي ثـابت ڪـري ٿـو. جـڏهن تـه پروفيسـر ميڪـڊونل (Professor Macdonnel) موجب آريا اوپر يـورپ جـا رهواسـي هيـا. ڊاڪـٽر گليڪس (Dr. Gilex)

موجب آريا آسٽريا يا هنگري جا رهواسي هيا. جيڪڏهن آريا واقعي ڪو حقيقي نسلي گروپ هجن ها □ اڄ به اتفاق سان زندهه هجن ها ته پنهنجي نالي تي ٿيندڙ هن چنڊاپٿ بعد خودڪشيءَ کي ترجيح ڏين ها.

حوالا:

(1) Trivedi Aditi, The Aryan Debate, https://drexel.academia.edu/AditiTrivedi
(2) Dhavalikar, M. K. "Archaeology of the Aryans." Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute 87 (2006): 2. JSTOR. Web. 28 July 2013.
(3) Boyce, Mary (1984), Textual Sources for the Study of Zoroastrianism, Manchester UP.
(4) Eduljee K. E., Zoroastrian Heritage, 2005-17 (https://www.heritageinstitute.com/zoroastrianism/aryans/index.htm)
(5) https://www.britannica.com/place/Iran
(6) Yarshater Ehsan, “When "Persia" became "Iran”, Iranian Studies, Vol. XXII, No.1, 1989.
(7) Majd, Hooman, The Ayatollah Begs to Differ: The Paradox of Modern Iran, by Hooman Majd, Knopf Doubleday Publishing Group, 23 September 2008, ISBN 0385528426, 9780385528429. p. 161

آريا ٿيوري ۾ برصغير ۾ گهوڙي جو وجود

يورپي ماهرن سنڌو ماٿري تي سينٽرل ايشيا کان آريائي حملي واري مفروضي ۾ اهو ٻــه ڄاڻـايو ته حملو ڪندڙ گهوڙن جي رٿن تي چـڙهي آيـا هئـا. سـندن چـوڻ مـوجب سـنڌو مـاٿري جي سـپيتا جي ماڳن مان گهوڙي جـون شـاهديون نـه مليـون آهن. جڏهن ته ويـدڪ دور ۾ گهـوڙن جي موجـودگي جـو ثبوت ملي ٿو. سندن موجب رگ ويد ۾ گهـوڙي جـو ذڪر 200 پيرا ڪيل آهي. ان ڪـري ويـدڪ تهـذيب سنڌو ماٿري واري تهـذيب کـان الڳ يعـني ٻـاهران آيل حملي آورن جي تهذيب هئي. جيڪي گهوڙن تي چڙهي هن ماٿري تي حملي آور ٿيا. يـورپي مـاهرن موجب سنڌو ماٿري ۾ گهوڙو 1500 ق م ۾ ٻاهران آيـل حملي آور آرين متعـارف ڪرايـو. آرين گهـوڙن تي چــڙهي هتــان جي ڏانــد هڪلينــدڙ مــاڻهن کي شڪسـت ڏني. آريـا حملي واري ٿيـوري گهڙينـدڙن

وت پنهنجي ثبوت ۾ ٻولين وچ ۾ هڪ جهڙائي ڪان پوءِ گهوڙو ئي حرف آخر هيو. جڏهن ته سنڌو ماتري ۾ گهوڙي جي موجودگي جا ثبوت نام نهاد آرين جي حملي واري وقت 1500 ق م کان به سوين سال اڳ موجود آهن.(1)

سينٽرل ايشيا (Eurasian Steppes) ۾ گهوڙي کي گهريلو جانور طور پالڻ جون ثابتيون 3500 ق م ۾ ملن ٿيون.(2) جڏهن ته ساڳي ئي دور ۾ ڪاغزستان جي اڪمولا صوبي (Akmola Province of Kazakhstan) ۾ به گهوڙي کي گهريلو مقصدن طور استعمال ڪرڻ جون ثابتيون مليون آهن.(3) عرب ملڪن يعني وچ اوپر ۾ گهوڙي کي گهريلو جانور طور پالڻ جون ثابتيون ساڍا 4 هزار سال اڳ تائين ملن ٿيون. خاص ڪري قديم عراقي ۽ مصري تهذيب مان به 1700 ق م ۾ گهوڙي کي سواري يا جنگي مقصدن طور پالڻ جون ثابتيون مليون آهن. (4) جنهن وقت عراق ۾ ميسوپوٽيما ۽ قديم مصر جون تهذيبون عروج تي هيون، ان وقت عراق، مصر ۽ سنڌو سپيتا جي وارثن وچ ۾ واپاري لاڳاپا قائم هيا. ان ڪري سنڌو سپيتا جي دور ۾ واپارين جي ذريعي گهوڙي جي هن خطي ۾ پهچڻ جي امڪان کي رد ڪري نه ٿو سگهجي. ويدڪ دور ۾ گهوڙي جي موجودگي کي بنياد بڻائي اهو نظريو قائم نه ٿو ڪري سگهجي ته گهوڙو آريا حملي آورن جي ذريعي يورپ کان هند ۽ سنڌ ۾ پهتو.

سنڌو سپيتا جي قديم ماڳن تان گهوڙي جي موجودگي جا ڪيترائي فزيڪل ثبوت هٿ آيا آهن. اهي ثبوت گهوڙي جي هڏن سميت انهن جي مورتين جي صورت ۾ موجود آهن. آرين ٿيوري جو

وڏي وڏي حمـايتي سـر مـورٽيمر وهيلـر پـاڻ ان ڳالهه جو اقرار ڪيو آهي ته سنڌو ماٿري جي سڀيتا مان اٺ، گهـوڙو گڏهـه جي موجـودگي جـا ثبـوت مليا آهن. (5)۽ (6) جڏهن ته قديم آثـارن جي مـاهر بي بي لال قديم سڀيتا جي ماڳن ڪالي بنگن، روپر، مالوان لوٿل مان گهوڙي جا هڏا ڏند ڳـولي لـڌا آهن. (7) ساڳي طرح سينئر آرڪيالاجسٽ ايس پي گپتا به ان قسم جا وڌيڪ ثبوت هٿ ڪيا آهن. (8)

قديم آثارن جي ماهر اي ڪي شرما ڪي ڪڇ سـنڌو سـڀيتا جي قـديم مـاڳ سـرڪوٽاڊا مـان گهوڙي جي باقيات هٿ آئي آهي. جنهن جي هنگري جيناميـاري آرڪيوزولاجسـٽ سـندور بوڪونـائي (Sándor Bökönyi) به تصـديق ڪـئي آهي. قـديم دور جانورن جي باقيات متعلق عالمي سـطح تي اتـارٽي سـمجهيو وينـدڙ مـاهر سـندور بوڪونـائي سرڪوٽاڊا مان گهوڙن جي ملندڙ هڏن کي خچر يـا ڪنهن گڏهـه جي هـڏن بـدران گهريلـو سـطح تي پالجندڙ اصلي گهـوڙي جـا هـڏا قـرار ڏنـو آهي. (9) دڪن ڪـاليج جي مـاهرن پي ڪي ٿـامس پي پي جوگلڪار سنڌو سـڀيتا جي قـديم مـاڳ شـڪارپورا مان به گهوڙن جي باقيـات هٿ ڪـئي آهي. جـڏهن تـه ڪڇ سوراشـترا جي سـرحدي سـنڌو مـاڳ ڪنتاسي مان به گهوڙن جي پالنا جـا ثبـوت هٿ آيـا آهن. قديم آثارن جي ماهر جي آر شرما اتر پرديش الله آباد ضـلعي جي بيلان مـاٿري ڪولـڊوا جي قديم سنڌو ماڳ تان گهوڙي جي باقيـات هٿ ڪـئي آهي. جــڏهن تــه ناميــاري آرڪيالاجســٽ ايم ڪي ڍوالڪر مڌيا پرديش جي چمبيل ماٿري مـان سـنڌو سڀيتا جي ماڳ ڪياٿا (Kayatha) تـان گهـوڙن جي باقيــات هٿ ڪــئي آهي. جنهن جي ريـڊيو ڪاربـان تاريخ 2450 ق م کان 2000 ق م مقرر ڪـئي وئي

آهي. ايم ڪي ڍوالڪر موجب ڪياٽا جي قديم مـاڳ تـان نـه فقـط گهـوڙن جـا هـڏا هٿ آيـا آهن، پـر مورتيون به هٿ ڪيون ويون آهن. ان دور ۾ گهوڙن جي پالنا ڪئي ويندي هئي. (10)

مائيڪــل ڊانينــو آرين ٿيـوري ڪي برصـغير ۾ گهوڙي جي وجود سان سلهاڙڻ واري خيــال ڪي رد ڪندي چوي ٿو تـه سـنڌو سـڀيتا جي دور ۾ گهـوڙي جي موجودگي جو سـبب هن سـڀيتا جي وارثن جي پر وارن علائقن سان واپاري ناتـا هئـا. انهن واپـاري لاڳــاپن ذريعي گهــوڙو ســنڌو ســڀيتا جي دور ۾ ئي هتي متعارف ٿيو. گهوڙي جي موجــودگي هن خطي تي نام نهاد آريـا حملي واري ٿيـوري ڪي سـچ ثـابت ڪــرڻ لاءِ ڪي بــه بنيـاد فـراهم نـه ٿي ڪـري. هن آريائي نسل واري ٿيـوري گهڙينـدڙن جي ان دعـوى ڪي بــه رد ڪيــو آهي تــه رگ ويــد ۾ ويــدڪ دور ۾ گهـوڙي جي وڏي انـگ ۾ موجـودگي جـو ذڪـر ٿيـل آهي. مائيڪل ڊينينو موجب يـورپي مـاهرن طرفـان رگ ويد جي غلط تشريح ڪئي وئي آهي. جڏهن تـه رگ ويــد ۾ گهــوڙي جي وڏي انــگ ۾ موجــود هجڻ بدران ان ڪي علامتي طور استعمال ڪيو ويـو آهي. (11)

نـه فقـط سـنڌو سـڀيتا جي مـاڳ سـرڪوٽاڊا مــان گهـوڙي ڏارڻ جـون باقيـات مليـون آهن، پـر راجسٿان جي بيگور، آراولي جابلو سلسلي مان بــه گهوڙي جي موجـودگي جـا ثبـوت مليـا آهن. جيڪي 4500 ق م جــا آهن. راجســٿان جي آراولي جــابلو سلسلي مان گهـوڙي جي مليـل باقيـات، دنيـا مـان مليل گهوڙي جي گهريلو استعمال طور باقيات جي هم عصر يعني سادا چـار هـزار سـال اڳ جي آهي. جنهن مــان ثــابت ٿـئي ٿـو تـه هن خطي ۾ گهـوڙو

پاهران آيل آريا نسـل جي حملي آورن متعـارف نـه ڪرايو، پر گهوڙو 1500 ق م کـان بـه اڳ دنيـا جي مختلف خطن مان واپار جي ذريعي هـتي پهتـو هـو. بلوچستان سنڌو سڀيتا جي قديم ماڳ راڻا گنڊائي جي کوٽائي مان به اي جي راس (E. J. Ross) کي گهوڙي جا ڏند مليا آهن. (12)

ناميارن آرڪيالاجسـٽن سـيويل (Sewell)ـ گوها (Guha) 1931ع رپورٽ ڪيو ته موهن جي دڙي جي قديم ماڳ تان بـه گهـوڙي جـا ثبـوت مليـا آهن. اهڙي طرح قـديم آثـارن جي مـاهر پولانـاٿ (Bholanath)ـ 1963ع رپـورٽ ڪيـو تـه هڙاپـا، روپر لوٿل جي قـديم مـاڳن تـان بـه گهـوڙي جي موجـودگي جـا ثبـوت مليـا آهن. سـنڌو مـاٿري جي سڀيتا واري دور گهوڙي جي موجـودگي بـابت پيـو وڏو ثبـوت قـديم آثـارن جي مـاهر جي ايچ ميڪي (E.J.H Mackay) کي 1938ع ڌاري هٿ آيو، ڪيس مـوهن جي دڙي جي کوٽـائي دوران هڪ ٺڪــر تي گهـوڙي جي مـورتي ملي. (13) سـنڌو سـڀيتا جي قديم ماڳن مان گهوڙي جي هڏن، ڏنـدن مـورتين جي ڪيترائي ثبوت هٿ آيا آهن. جن چمبا مـاٿري سنڌو سڀيتا جي قديم مـاڳ تـان گهـوڙي جـا هٿ آيل هڏا 2450 ق م جـا آهن. سـاڳي طـرح سـوات ماٿري، گـوملا، مـالوان پين هنـڌن تـان بـه سـنڌو سڀيتا جي دور گهوڙي جي موجودگي جا آثار مليـا آهن. (14) (15)

ڀارتي رياست اترپرديش جي ٻاڳپت ضلعي سنڌو سڀيتا جي قديم ماڳ سنولي (Sinauli) مان قديم آثارن جي مـاهرن کي گهـوڙي جي هڪ رٿ (chariot) ملي آهي. سنولي مان مليل گهـوڙي جي رٿ کي ماهر انتهـائي اهميت لائـق قـرار ڏئي رهيـا آهن. چاڪـاڻ تـه ڏکڻ ايشـيا هي پهريـون مـاڳ

آهي، جتـان گهـوڙي جي رث جـا ثبـوت مليـا آهن. (16) سنڌو سپيتا جو هي ماڳ 2200 ق م جو آهي. سنولي مان گهوڙي جي رث ملڻ مان ثابت ٿئي ٿـو ته نام نهاد آرين جي حملي کـان 700 سـال اڳ بـه انڊيا ۾ گهوڙو نه فقط پاليو ويندو هو، پر سواري لاءِ به استعمال ٿيندو هو.(17)

بلوچستان جي پيراڪ جي قديم ماڳ تـان بـه گهوڙي جا آثار مليا آهن. سنڌو سپيتا جي قديم ماڳ پيراڪ جي فرينچ آرڪيالاجيڪل مشن جي ٽيم جين مـيري ڪيسـل جي سـربراهي ۾ کوٽـائي کـرائي. جين ميري ڪيسل موجب هي ماڳ 1800 ق م جو آهي. پيراڪ جي کوٽائي دوران گهـوڙن ۾ اٺن جـون اٺ پڪـل مـٽي جـون مورتيـون مليـون آهن. (18) مـاهرن مـوجب ڏکڻ ايشـيا ۾ هن قـديم مـاڳ جي تاريخي اهميت اتان گهوڙي جي پـراڻي باقيـات ملڻ آهي. هن قـــديم مـــاڳ جي وارثن 1700 ق م ۾ گهوڙو پالڻ شروع ڪيو. پيراڪ مان مليل ثبوتن بعد يورپي ماهرن جي اها دعوى غلط ثابت ٿـئي ٿي تـه 1500 ق م ۾ آريا نسـل جي يـورپين سـنڌو مـاتري تي حملو ڪـري ان کي تباهه ڪيو ۽ آريـا نسـل جي حملي آورن ئي پهريـون ڀـيرو گهـوڙو هن خطي ۾ متعارف ڪرايو.

سنڌو سـپيتا جي مختلـف مـاڳن تـان گهـوڙن جي موجودگيءُ جا ثبوت ملڻ بعـد آريـا حملي وارو مفروضـو رد ٿي وڃڻ گهـرجي. گهـوڙو آرين حملي آورن ذريعي هن خطي ۾ نه پهتـو پـر سـنڌو مـاتري جي سـپيتا جي عـراق، افغانسـتان ۽ ترڪمانسـتان جي ڪجهـه علائقن سـان واپـاري نـاتن سـبب هن خطي ۾ پهتو. گهوڙو واپار جي هڪ وکر طور سنڌو مـاتري ۾ متعـارف ٿيـو.ناميـارا آرڪيالاجسـٽ جين فرانسڪو جيراج ۽ جوناٿن مارڪ ڪينوئر به ان راءِ

سان سهمت آهن. ماهرن موجب سنڌو سپيتا جي وارثن جي واپاري ناتن سبب گهوڙو □ اٿ هن خطي □ پهتا. ان ڪري گهوڙن جي موجودگي ڪي هن خطي تي ڪنهن ٻاهرين حملي سان جوڙڻ ڪنهن به طرح دانشمندي نه ٿي چئي سگهجي.

حوالا:

(1) Danino Michel, The Horse and the Aryan Debate, Journal of Indian History and Culture of the C. P. Ramaswami Aiyar Institute of Indological Research, Chennai, September 2006, No.13, pp. 33-40

(2) "What We Theorize – When and Where Domestication Occurred". International Museum of the Horse. Retrieved 2015-01-27. http://www.imh.org/exhibits/online/legacy-of-the-horse/what-we-theorize-when-and-where-domestication-occurred/

(3) Alan K. Outram, Natalie A. Stear, Robin Bendrey, Sandra Olsen, Alexei Kasparov, The Earliest Horse Harnessing and Milking, http://science.sciencemag.org/content/323/5919/1332?sid=d021eb55-bcbd-4ebd-9eca-145ce25969b0

(4) Edwards, Gladys Brown, The Arabian, war horse to show horse, the University of Wisconsin – Madison, 2011

(5) Wheeler Mortimer, The Indus Civilization (Cambridge: Cambridge University Press, 1953), p.92,
(6) Bryant in The Quest for the Origins of Vedic Culture: The Indo-Aryan Migration Debate (New Delhi: Oxford University Press, 2002), pp. 170-171.
(7) Lal B. B., The Earliest Civilization of South Asia (New Delhi: Aryan Books International, 1997), p. 162.
(8) Gupta S. P., The Indus-Sarasvati Civilization – Origins, Problems and Issues (Delhi: Pratibha Prakashan, 1996), pp. 160-161.
(9) Danino Michel, The Horse and the Aryan Debate, pp. 33-59
(10) Danino Michel, The Horse and the Aryan Debate, = pp. 33-59
(11) Danino Michel, The Horse and the Aryan Debate, pp. 33-59

http://archaeologyonline.net/artifacts/horse-debate
(12) Bryant Edwin, The Quest for the Origins of Vedic Culture: The Indo-Aryan Migration Debate (Oxford University Press, USA, 2004).P, 170-171
(13) Danino Michel, The Horse and the Aryan Debate, no. 13: 33-59.
(14) Lal B.B., The Truant Horse Clears the Hurdles,in The Aryan Debate edited by Thomas R. Trautmann (Oxford University Press, USA), 230-233
(15) Anthony, David. (2010). Current Thoughts on the Domestication of the Horse in Asia. South Asian Studies. 1997. 315-318.
(16) Rai, Sandeep. "ASI unearths ‘first-ever’ physical evidence of chariots in Copper

Bronze Age" The Times of India 06 Jun. 2018.

(17) Subramanian, T. S. "Royal burial in Sanauli" Frontline 28 Sept. 2018

(18) Allchin Bridget, Raymond Allchin, The Rise of Civilization in India and Pakistan, Cambridge University Press, 1982, P-311

جينياتي بنيادن تي آريائي حملي وارو مفروضو رد

جينيٽڪ ٽرمنالاجي ۾ “هيپلوگروپ” (haplogroup) اهڙن ماڻهن جو گروپ هوندو آهي، جيڪو جينيٽڪ بنيادن تي هڪجهڙيون مورثي خاصيتون رکندڙ هوندو آهي. هيپلو گروپ ٻن قسمن جو هوندو آهي، هڪ واءِ ڪروموسومس (Y-chromosome (patrilineal) ۾ ٻيو ايم ٽي ڊي اين اي (mtDNA (matrilineal)) هوندو آهي. هيپلو گروپ کي وڌيڪ ننڍن ننڍن گروپن ۾ ورهايو ويو آهي. واءِ ڪروموسومل هيپلو گروپ R1a1a ، جنهن کي آر ايم 17 طور به سڃاتو ويندو آهي، دنيا جو وڏي ۾ وڏو مورثي گروپ قرار ڏنو ويندو آهي. ان انساني جين رکندڙ گروپ جا دنيا اندر اربين ماڻهو رهندڙ آهن. هن گروپ جا ماڻهو برصغير سميت سينٽرل ايشيا، روس، پولينڊ، يوڪرين سميت مختلف يورپي ملڪن ۾ موجود آهن. هيپلو گروپ R1a1a جي بنياد تي ٻولي جي ماهرن انڊو

يورپين ٻولين واري گروپ جو نظريو قائم ڪيو. برصغير □ هيپلو گروپ R1a1a جي بنياد تي ئي انڊو آرين ٿيوري جو مفروضو به قائم ڪيو ويو. ماهرن موجب هيپلو گروپ R1a1a جي پئدائشي هنڌ برصغير آهي. جتان ئي هي گروپ يورپ سميت سينٽرل ايشيا □ پکڙيو. (1)۔ ڪجهه جينيٽڪ ماهرن موجب هيپلو گروپ R1a1a برصغير □ 18000 سال آڳاٽو گروپ آهي. جڏهن ته فرانس جي انسٽيٽيوٽ آف موليڪيولر اينٽروپلاجي پئرس جي رپورٽ موجب هيپلو گروپ R1a ملڻ جا پراڻي □ پراڻا ثبوت انڊيا مان مليا آهن. جيڪي اندازن 15 هزار 450 سال آڳاٽا آهن. (2) نيئن تحقيق ثابت ڪيو آهي ته هيپلو گروپ R1a1a جو اصلوڪو وطن برصغير هيو □ اهو گروپ هتان ئي دنيا جي ٻين خطن ڏانهن پکڙيو۔ يعني هتان جي ماڻهن لڏپلاڻ ڪري وچي يورپ، سينٽرل ايشيا □ ٻين ملڪن □ رهائش اختيار ڪئي. ان ڪري اهو گروپ انهن ملڪن □ ملي ٿو. جنهن کي بنياد بڻائي بينڪي دور سميت هاڻي به يورپي نسل پرستي □ مبتلا ماهر برصغير تي آريائي نسل جي ماڻهن جي قبضي يا لڏپلاڻ واري مئل گهوڙي □ ڪنهن نه ڪنهن طرح وري ساهه وجهڻ جي ڪوشش ڪري رهيا آهن. هيپلو گروپ R1a1aجي بنياد تي اهو چوڻ □ ڪوبه وڌاءُ نه ٿيندو ته دنيا اندر رهندڙ آبادي جو وڏي حصي جا ابا ڏاڏا برصغير □ رهندڙ هئا.

جينيٽڪ ماهرن موجب برصغير جي مردن □ هيپلو گروپ R1a1a 17 سيڪڙو مليو آهي. اهو گروپ اتر سميت ڏکڻ انڊيا جي ماڻهن □ وڏي پئماني تي موجود ملي ٿو. اهو گروپ هندو جاتي جي مٿين ذاتين سميت هيٺين ذاتين □ به ملي ٿو.

ساڳي طرح دراوڙن، دلتن ۾ شيڊول ڪاسٽ هندن ۾ به ملي ٿو. ماهر ان تي متفق آهن ته ان هيپلو گروپ R1a1a جو جنم 44 هزار سال ڪان 18 هزار سال اڳ وچ ايشيا نه پر انڊيا ۾ ٿيو. انڊيا مان ئي هيپلو گروپ R1a1a رڪندڙ ماڻهو وچ ايشيا پهتا. ان ڪري وچ ايشيا نه پر انڊيا مان انهن خطن ڏانهن لڏپلاڻ ٿي. (3) جنهن کي بيٺڪي دور جي نسل پرست يورپي ماهرن ابتو ڪري پيش ڪيو.

دي آمريڪن سوسائٽي آف هيومن جينيٽڪس"(The American Society of Human Genetics) جي ماهرن برصغير ۾ رهندڙ ماڻهن جي جينياتي بنيادن تي تحقيق ڪئي آهي. دنيا جي مختلف ملڪن سان واسطو رکندڙ 15 سائنسدانن ننڍي کنڊ جي ماڻهن جي جينيات تي لڳاتار 3 سال تحقيق ڪئي. جنهن بعد هنن پنهنجي تحقيق جا نتيجا آمريڪن جنرل آف هيومن جينيٽڪس جي 9 ڊسمبر 2011ع واري شماري ۾ شايع ڪيا آهن. ريسرچ ٽيم جي ميمبر ۾ بنارس هندو يونيورسٽي جي وائيس چانسيلر پروفيسر لالجي سنگهه چيو آهي ته جينياتي بنيادن تي ٿيل تحقيق ثابت ڪيو آهي ته برصغير ۾ آرين يا دراوڙ نسل جي ماڻهن جو ڪوبه وجود نه هيو. آريا ۾ دراوڙ نسل جي ڪابه تفريق موجود نه هئي، پر اها ڪجهه مفاد پرست ماڻهن طرفان من گهڙت ۾ ڪوڙي پرچار هئي. پاڻ وڌيڪ چوي ٿو ته ان تحقيق ان دعوى کي به رد ڪيو آهي ته اتر هندستان جا ماڻهو دراوڙ نسل جا هيا، جيڪي آرين جي حملي ۾ قبضي بعد اتر هندستان مان لڏپلاڻ ڪري ڏکڻ هندستان هليا ويا هئا.

جـڏهن تـه ريسـرچ ٽيم جي هڪ ٻـئي مـاهر ايســٽونيا جي ايســٽونين بــائيو ســينٽر تــارٽو جي مـاليڪيورل سائنسـدان ڊاڪـٽر گائنيشـور چـوبي (Gyaneshwer Chaubey) چيــو آهي تــه اســان تحقيق ذريعي ثابت ڪيو آهي تـه برصـغير ۾ رهنـڊڙ مـڙني مــاڻهن جــو هڪ جهـڙو جيـنيٽڪ بنيـاد آهي. برصغير جي مڙني ماڻهن جي ڊي اين اي بناوت بــه ســاڳي آهي. هتـان جي مـاڻهن منجهـه گـذريل 60 هزار سالن ۾ ڪنهن به پرڏيهي جيـنز يـا ڊي اين اي جي ڪابه مداخلت نه ٿي آهي. ڊاڪٽر چوبي موجب آرين جي برصـغير تي حملي واري ٿيـوري سـراري طـور تي بي بنيـاد آهي. سـندس مـوجب جيـنيٽڪ بنيــادن تي ان تحقيــق دوران اســان آٽوســومس (autosomes) ڪي اسـتعمال ڪيــو. يعــني اســان پنهنجي تحقيق دوران مـڙني 23 ڪروموسـومس (chromosomes) ڪي پنهنجي مطــالعي ۾ شــامل ڪيو. ان ڪوجنا ذريعي گـذريل 60 هـزار سـالن جي انسانن جي جينيٽڪ بنيادن بابت معلومـات حاصـل ڪـئي وئي. جنهن سـان ان ڳالهـه جـو پتـو پيـو تـه برصـغير جي مـاڻهن جـا جيـنز سـاڳيا آهن، انهن ۾ ڪوبه ٻاهريون جين داخل نه ٿيـو آهي. سائنسـدانن جي هن ٽيم جي هڪ ٻـــئي مـــاهر حيـــدرآباد دڪن (انـڊيا) جي سـينٽر فـار سـيليولر اينـڊ موليڪيـولر بائيولاجي جي سينئر سائنسدان ڪمارسامي ٿنگراج موجب جينيٽڪ بنيادن تي تحقيق سان يورپي نســل جي آرين جو برصغير تي حملي جو ته ڪو ثبوت نـه مليو آهي، پر اهي ثبوت مليا آهن تـه برصـغير مـان ماڻهن يورپ طرف لڏپلاڻ ڪئي هئي. اهو ئي سبب آهي جــو يــورپ جي مــاڻهن منجهــه برصــغير جي ماڻهن جا جينيٽڪ ثبوت ملن ٿا. (4)

جڏهن ته هڪ ٻي جينيٽڪ رپورٽ □ اهو ثابت ڪيو ويو آهي ته 13000 ق م کان هڪ هـزار ق م تائين برصغير □ دنيا جي ڪنهن ٻـه ٻـئي خطي مـان مـــاڻهن جي لـــڏپلاڻ نـــه ٿي آهي. آڪســـفورڊ يونيورسٽي جي ڊپارٽمينٽ آف زولاجي، اسٽونيا جي اسٽونين بـائيو سـينٽر، انـڊيا جي نيشـنل ڊي اين اي اينالائســز ســينٽر ڪولڪتــا □ انــڊيا جي نيشــنل انسٽيٽيوٽ آ ف بائيولاجيڪـل جي گـڏيل پـراجيڪٽ هيٺ ناميــارن سائنســدانن ســنگها مــترا ســاهو، اناميڪا سـنگهه، جي هيمابنـڊو، جهيلم بيـنرجي، ٽي سيتالڪشمي، سـونالي گيڪـواد، آر ترپويـدي، فلپ اينـڊيڪوٽ، ٽومـاس ڪيويسـلڊ، ميٽ ميٽسـپائولو، رچـــرڊ وليمس □ وي ڪي ڪشــــياپم ڊي اين اي تحقيق بعد برصـغير □ ٻـاهرين ڪنهن ٻـه لـڏپلاڻ يـا ڪنهن ڌارئي نســل جي مـــاڻهن جي حملي ڪي رد ڪيو آهي. (5) جڏهن ته ڊي اين اي جي مـدد سـان اهي ثابتيون مليون آهن ته برصغير مان 15 هزار ق م □ هن خطي مان نه فقط انسان، پـر جـانورن بـه پر وارن ملڪن طرف لڏپلاڻ ڪئي آهي. (6)

جيــنيٽڪ بنيــادن تي ٿيــل وڌيڪ تحقيقن بــه آريائي حملي واري ٿيـوري ڪي سائنسـي بنيـادن تي رد ڪيو آهي. هيٺ ڏنل ريسرچ پيپرن (7)، (8)، (9) □ جيــنيٽڪ ســائنس جي ناميــارن مــاهرن پنهنجي رپورٽن □ ٻـڌايو آهي تـه گـذريل 10 هـزار کـان 15 هزار سـالن انـدر برصـغير جي مـاڻهن جي جيـنيٽڪ بنيـادن □ ڪابـه تبـديلي نظـر نـه ٿي اچي. سـندن جينيٽڪ بنياد اڄ به سـاڳيا آهن، جيڪي 10 کـان 15 هزار سال اڳ هيا. مختلـف ملڪن جي يونيورسـٽين سان تعلق رکندڙ جيـنيٽڪ سائنسـدانن هنن تحقيقي مقالن □ ثـابت ڪيـو آهي تـه هن خطي يعـني انـڊيا ڏانهن آريائي نسل جي ماڻهن جي ڪابـه لـڏپلاڻ يـا

حملو نه ٿيو هو □ انديا جا رهواسي جينياتي بنيادن تي هڪ ئي جين رڪندڙ آهن. دنيا اندر آفريقا کان پوءِ انڊيا جا ماڻهو ٻيو نمبر سگهارو جينيٽڪ بنياد رڪندڙ آهن.

آمريڪا جي هڪ نامياري بائيولاجسٽ □ اينٿروپلاجسٽ ٽوڊ آر ڊسوٽيل (Todd R Disotell) لڳاتار تحقيق بعد ثابت ڪيو ته اتر □ ڏکڻ هندستان جي ماڻهن جي ڊي اين اي ساڳي آهي. ساڳي طرح آمريڪا جي هڪ ٻئي اينٿروپلاجسٽ ڪينٿ ڪينڊي (Kenneth Kennedy)، جان لڪاس (John Lukas) □ برين هيمپفل (Brian Hemphill) به ڊي اين اي ذريعي ثابت ڪيو آهي ته اتر □ ڏکڻ پارت جي ماڻهن جي ڊي اين اي □ ڪوبه فرق ناهي.

برطانوي جينيٽڪ سائنسدان □ آڪسفورڊ يونيورسٽي جي اينٿروپولاجي شعبي جي پروفيسر اسٽيفن اوپنهيمر جي ڪيل تحقيق موجب ايم 17 جين جو ڏکڻ ايشيا حتمي خالق آهي. هتان جا اصلوڪا رهواسي ايم 17 جينيٽڪ بنياد رڪندڙ آهن. پاڪستان، انديا □ اوپر ايران جي رهواسين □ ايم 17 (R1a1) جين وچ ايشيا جي ڀيٽ □ انتهائي مٿانهين شڪل □ موجود آهي. ان ڪري ڏکڻ ايشيا جي ماڻهن □ جين ايم 17 کي بنياد بڻائي انهن کي وچ ايشيا يعني نسلي طور آريا قرار ڏيڻ واري ٿيوري کي ڪمزور ڪري ٿو. ڏکڻ ايشِيا جي ماڻهن □ جين ايم 17 جو وجود 51 هزار سال اڳ کان موجود آهي. ايم 17 جين (R1a1) انڊيا □ پاڪستان مان ئي ڪشمير جي رستي وچ ايشيا □ روس □ پهتو. جتان جين ايم 17 رڪندڙ ڏکڻ ايشيا جا ماڻهو يورپ وڃي پهتا. (10) ان ڪري جينيٽڪ

بنيادن تي سنڌو مـاتري جي سـپيتا تي جين ايم 17 رڪندڙ نام نهاد آرين جي حملي واري ٿيوري نه فقط بي بنياد ثابت ٿئي ٿئي ٿي، پر ان ڪان به اڳـتي وڌي اهو ثابت ڪري ٿي ته ڏکڻ ايشيا يعني سنڌو ماتري جا رهواسي ئي هتان نڪري يورپ، سـينٽرل ايشـيا □ ٻين خطن □ پهتـا. سـندن ان لــڏپلاڻ سـبب وچ ايشـيا □ يـورپ جي رهواسـين □ جين ايم 17 جـو وجـود ملي ٿـو □ سـندن ٻـولين تي سـنڌو مـاتري (انڊيا - پاڪستان) جي ٻولين جو اثـر موجـود آهي. جنهن کي بيٺکي ذهنيت رکندڙ يورپي دانشـورن نـه فقط ابتو ڪري پيش ڪيـو پـر اٺلنـدو هن خطي تي نام نهاد حملي واري ٿيـوري گهـڙي ڏکڻ ايشـيا جي مـاڻهن کي آريـائي قـرار ڏيڻ جي ڪوشـش ڪـئي. جينيٽڪ سائنسدانن مـوجب سـنڌ جي مهـاڻن □ ايم 17 (R1a1) جين 71 سـيڪڙو جي شـرح سـان موجود آهي. جـڏهن تـه گجـرات جي لوهـاڻن □ 60 سيڪڙو □ کترين □ 67 سيڪڙو شرح سان ملي ٿو. (11) اسـٽيفن اوپنهيمـر جي تحقيـق مـوجب ڏکڻ ايشـيا (سـنڌ-هنـد) مـان يـورپ ڏانهن مـاڻهن جي لـڏپلاڻ لـڳ ڀـڳ 50 هـزار سـال اڳ ٿي. اوپنهيمـر موجب جيڪڏهن آفريڪا سڀي انسـانذات جـو گهـر آهي تـه وري انـڊيا (سـنڌ هنـد) مـڙني اڻ آفـريقي ماڻهن جو گهـر آهي. آفريقـا مـان مـاڻهن 90 هـزار سال اڳ اوڀر طرف هندي سمنڊ واري رستي سان لڏپلاڻ ڪئي □ انڊيا □ اچي وسنديون قـائم ڪيـون. جنهن بعد انڊيا (سنڌ □ هند) مان 50 هزار سال اڳ يعــني برفــاني دور □ آيــل وقفي دوران روس، وچ ايشـيا، اوڀـر يـورپ سـميت چين سـميت اتـر اوڀـر طـرف لـڏپلاڻ ٿي. چاڪـاڻ تـه برفـاني دور □ آيـل وقفي ڪان پوءِ برپٽ ٻڻجي ويل ميدان ٻيهر آبــاد ٿي پيا، جنهن ڪـري سـنڌو مـاتري (انـڊيا) ڪـان مـاڻهن

ڪـاڌي خـوراڪ جي ڳـولا انهن آبـاد ٿيـل علائقن طـرف لـڏپلاڻ ڪـري وجي رهـائش اختيـار ڪـئي. جنهن سبب سـندن ٻـولي انهن خطن پنهنجـا اثـر ڇڏيا سنڌو ماٿري جي ٻـولي يـورپي زبـانن سـان ملي جلي انـڊو يـورپين (سـنڌو يـورپين) ٻـولين جي گروپ ڪي جنم ڏنو. سـنڌو مـاٿري يـورپي مـاڻهن جي جيـنيٽڪ بنيـادن هڪجهـڙائي جـو بـه اهـو ئي سـبب آهي. اوپنهيمـر مـوجب قـديم دور جي تـاريخ بـابت يـورپين نقطي نظـر ئي غلـط آهي. اوپنهيمـر موجب يـورپين جـو 50 سـال اڳ جيـنيٽڪ بنيـاد ئي ڏکڻ ايشيا، يعني سنڌو ماٿري (موجوده پاڪسـتان) هـو. يـورپين جـا ابـا ڏاڏا پنهنجي ابـاڻي وطن سـنڌو مـاٿري مـان ئي مختلـف روٽن سـان لـڏپلاڻ ڪـري يورپي ملڪن پهتـا. اوپنهيمـر جي تحقيـق مـوجب سـنڌو مـاٿري مـان لـڏپلاڻ ڪنـدڙ مـاڻهن ٻـه رسـتا اختيار ڪيا، هڪ رستو فرٽائيل ڪريسـنٽ (Fertile Crescent) ملڪن وارو هيـو، جنهن رسـتي سـان سنڌو ماٿري جي ماڻهن وچ اوڀر جي ملڪن عـراق، اسرائيل، شام، لبنان، مصـر، اردن تـرڪي ڏانهن لڏپلاڻ ڪئي. جڏهن ته ٻيو رسـتو، سـنڌو نـدي ڪـان مٿي ڪشمير وارو هيو. جنهن رستي هتان جا مـاڻهو وچ ايشيا يورپ طرف لڏپلاڻ ڪري ويا.

هڪ طــرف برطــانوي جيــنيٽڪ سائنســدان پروفيسر اسٽيفن اوپنهيمـر جيـنيٽڪ بنيـادن تي اهـا ڳالهه ثابت ڪئي ته 50 هزار سال اڳ سنڌو ماٿري جي ماڻهن يورپ طرف لـڏپلاڻ ڪـئي يـورپ جـا ماڻهن جا ابا ڏاڏا سنڌو ماٿري جـا رهواسـي هيـا تـه ســاڳي وقت ڪيمــبرج يونيورســٽي جي محقــق مائيڪل پتراگليـا هنـان جيمس بـه قـديم دور جي مـاڳن تـان ملنـدڙ باقيـات جي چـوڪ چڪـاس بعـد ساڳي نتيجي تي پهتا ته سنڌو ماٿري طرف آريـائي

نسل جي ماڻهن جي ڪا لڏپلاڻ يا حملـو تـه نـه ٿيـو
هو پر جيڪـڏهن ڪـا لـڏپلاڻ ٿي هـئي تـه اهـا انـديا
(سنڌ ماٿري) ڪان يورپ طرف ٿي ٿي هئي. (12)

راکي ڳڙهي ڊي اين اي جا نتيجا

پارتي رياست هريانه سنڌو سڀيتا جي ماڳ
راکي ڳـڙهي جي قبرسـتان مـان هٿ آيـل انسـاني
ڍانچن جي ٽيـل ڊي اين اي ٽيسـٽن مـان اهـا ثـابتي
ملي آهي ته ان دور بعـد سـنڌو مـاٿري طـرف
پرڏيهه مـان مـاڻهن جي ڪابـه لـڏپلاڻ نـه ٿي هـئي.
سـنڌو سـڀيتا جي ان مـاڳ سـميت هن مـاٿري
رهندڙ ماڻهو هتان جا اصلوڪا رهواسي هئا اڄ بـه
هن ماٿري رهندڙ مـاڻهو سـندن پوئيـنر آهن. دڪن
ڪاليج پوني جي وائيس چانسيلر پروفيسـر وسـنت
شاندي چيو آهي ته 5 هـزار سـال اڳ جي هٿ آيـل
انساني ڍانچن جي ڊي اين اي ٽيسٽن مان ثابت ٿيـو
آهي تــه هن خطي ڏانهن گــذريل 10 هــزار ســالن
دوران ڪابه پرڏيهي ماڻهن جي لـڏپلاڻ نـه ٿي آهي.
ان ڪـري آريـا نسـل جي مـاڻهن جي هن خطي تي
ڪاهه ڪـرڻ هتـان ڏيهي مـاڻهن جي لـڏپلاڻ واري
ٿيوري ڪابه حقيقت ناهي. ان ڪــري ويـدن واري
دور آريا ٽرم جو استعمال ڪنهن قبيلي يا برادري
طـور ڪيــو ويــو هجي. پروفيسـر وسـنت شـاندي
موجب هو اها دعوی ڊي اين اي ٽيسـٽ جي نـتيجن

جي بنياد تي ڪري رهيا آهن. هن موجب اسان اها راءِ ڪنهن به هڪ سورس مان حاصل ڪيل ڊيٽا تي قائم نه ڪئي آهي پر اسان جي ڊيٽا ۾ ليبارٽرين ۾ تصديق جي مرحلي مان گذري آهي. راکي ڳڙهي جي قبرستان مان هٿ آيل 2 انساني ڍانچن جي ڊي اين اي ٽيسٽ حيدرآباد دکن جي سينٽر آف سيليولر اينڊ ماليڪيولر بائيولاجي ۽ لکنو جي بيربل ساهني انسٽيٽيوٽ آف پيائليو سائنسز مان ڪئي وئي. جنهن جي هاڻي وري هاورڊ يونيورسٽي مان ٻيهر تصديق ڪئي پئي وڃي. پروفيسر شاندي موجب راکي ڳڙهي مان مليل انساني ڍانچن جي جسماني بناوٽ يعني قد ڪاٺ هريانا ۽ پنجاب ۾ هن وقت رهندڙ ماڻهن سان مشابهت رکي ٿي. هن موجب ڏکڻ ڪوريا جي سيئول نيشنل يونيورسٽي ڪاليج آف ميڊيسنس ۾ راکي ڳڙهي جي انساني ڍانچن جو پيٿالاجيڪل تجزيو ۽ سندن فيسڪل ري ڪنسٽرڪشن (facial reconstruction) ڪئي وئي. جنهن مان به اها ڳالهه ثابت ٿي ته هن وقت هن خطي ۾ رهندڙ ماڻهو 5 هزار سال اڳ راکي ڳڙهي ۾ رهندڙ ماڻهن جو تسلسل آهن.(13)

راکي ڳڙهي جي انساني ڍانچن جي ڊي اين اي ڪندڙ ماهرن نيراج راءِ ۽ وسنت شاندي موجب ڊي اين اي جي نتيجن مان سينٽرل ايشيا مان هن خطي ڏانهن لڏپلاڻ جو ڪوبه ثبوت نه مليو آهي. ان ڪري نتيجن مان اهو ثابت ٿيو آهي ته آرين جي حملي واري ٿيوري بي بنياد آهي ۽ ويدڪ دور سنڌو سڀيتا جي تسلسل هو. ويدن جي دور جي تهذيب جا خالق ڪي ٻاهريان آيل ماڻهو نه پر هن خطي جا اصلوڪا باشندا هئا. نيراج راءِ ۽ وسنت شاندي موجب راکي ڳڙهي جي ڊي اين اي ۾ واضح نموني مقامي عنصر (mitochondrial DNA) موجود

آهي. ڊي اين اي ۾ تمـــام گهٽ ۾ گهٽ ســـطح تي پرڏيهي عنصر جي موجودگي ظــاهر ٿي آهي. (14) ان پــرڏيهي عنصــر جــو واســطو ايــران جي هــارپو ڪنــدڙ مــاڻهن ســان آهي. جن جــا هن خطي جي ماڻهن سان واپاري لاڳاپا هئا. ايران ۾ سنڌو مــاٿري جون سرحدون هڪ ٻئي جي ســلهاڙيل هجڻ ســبب ايران مان ماڻهن جو هتي اچڻ ۾ هتان ماڻهن جو پر واري ملڪ ايــران ۾ وڃڻ، واپــار ڪــرڻ يــا رهــائش اختيار ڪرڻ سپاويڪ لڳي ٿـو. پروفيســر نــيراج راءِ موجب راکي ڳــڙهي مــان مليــل انســاني ڍانچن تي ڪنهن جنــگ يــا حملي دوران ڪنهن بــه قســم جي تشــدد جــا نشــان موجــود نــاهن. راءِ مــوجب راکي ڳــڙهي جي رگ ويــدڪ دور واري تهــه ۾ بــه ســنڌو سپيتا جو تسلسـل موجـود آهي. سـنڌو سـپيتا واري دور کان پوءِ راکي ڳڙهي کي آباد ڪندڙ مــاڻهو ڪي ٻاهران آيل نه پر اتان جا اصلوڪا رهــاڪو هئــا، جن اڳ واري تهــذيب جي تسلســل کي برقــرار رکيــو. (15) (16) (17)

وسنت شاندي راکي ڳــڙهي جي قــديم مــاڳ جي کوٽائي بعــد اهــو نــتيجو ڪــڍيو تــه ان مــاڳ جــا رهواســي اڄ بــه ان علائقي ۾ رهنــدڙ آهن. ڊاڪــٽر وسنت شاندي موجب 7 هزار 500 ســال اڳ راکي ڳڙهي ۾ رهندڙ ماڻهو اڄ به ان جاءَ تي موجــود آهن ۽ ان دور جي تهذيب مڪمل فنا نه ٿي هئي، پــر ان پنهنجو تسلسل برقرار رکيو. وسنت شاندي مـوجب عراق جي ميسوپٽيما سـميت مصـر جـون تهـذيبون پنهنجو تسلسل برقرار رکي نه سگهيون، پــر ســنڌو ماٿري جي تهذيب جو تسلسل اڄ به برقـرار آهي. (18)

عالمي سطح تي سيليولر ۽ ماليڪيولر بائيولاجي ۾ ٿيل تحقيق آريا نسل جي سنڌو ماٿري تي حملي واري ٿيوري کي تاريخ جي ڪٻاڙخاني ۾ اڇلائي ڇڏيو آهي. جينياتي بنيادن تي ٿيل هيءَ تحقيق آريائي نسل جي حملي واري ٿيوري جي وڪالت ڪندڙن لاءِ وڏي صدمي جو سبب بڻي آهي. ان سان گڏوگڏ آريا ۽ دراوڙي بنيادن تي برصغير جي ماڻهن منجهه وچوٽيون پئدا ڪندڙن کي به مايوسي ۾ مبتلا ڪري ڇڏيو آهي. جينيٽڪس (Genetics) بنيادن تي هن تحقيق ثابت ڪيو آهي ته آريا نالي ڪنهن به نسل جي ماڻهن سنڌو سپيتا جي عروج واري دور کان پوءِ ڪنهن ڏارئي ديس مان سنڌو ماٿري طرف ڪابه لڏپلاڻ نه ڪئي هئي. نه وري سنڌو ماٿري تي ڪو ٻاهريون حملو ٿيو هو.

حوالا:

(1) https://www.nature.com/articles/jhg20082

(2) https://www.longdom.org/open-access/the-major-ychromosome-haplotype-xi--haplogroup-r1a-in-eurasia-2161-1041-1000150.pdf

(3) https://www.mynation.com/views/aryan-invasion-theory-ait-kai-friese-indus-valley-civilisation-indian-history-pep13y

(4) Mait Metspalu, Irene Gallego Romero, Bayazit Yunusbayev, Gyaneshwer Chaubey, Chandana Basu Mallick, Georgi Hudjashov, Mari Nelis, Reedik Mägi, Ene Metspalu, Maido Remm, Ramasamy Pitchappan, Lalji Singh, Kumarasamy Thangaraj, Richard Villems, and Toomas Kivisild, Shared and Unique Components of Human Population Structure and Genome-Wide Signals of Positive Selection in South Asia, The American Journal of Human Genetics, 90, 731–744; December 9, 2011

https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3276658/

(5) Sanghamitra Sahoo, Anamika Singh, G. Himabindu, Jheelam Banerjee, T. Sitalaximi, Sonali Gaikwad, R. Trivedi, Phillip Endicott, Toomas Kivisild, Mait Metspalu, Richard Villems and V. K. Kashyapm A prehistory of Indian Y chromosomes: Evaluating demic diffusion scenarios, PNAS 2006 January, 103 (4) 843-848.

https://doi.org/10.1073/pnas.0507714103

http://www.pnas.org/content/103/4/843.full

(6) Priyadarshi, P., Evidence of Indo-European origins from the Early Holocene pollen studies, linguistics and climatology, Dialogue, July-Sept 2013, Vol 15, No. 1.

https://aryaninvasionmyth.wordpress.com/page/2/

(7) Sanghamitra Sengupta, Lev A. Zhivotovsky, Roy King, S. Q. Mehdi, Christopher A. Edmonds, Cheryl-Emiliane T. Chow, Alice A. Lin, Mitashree Mitra, Samir K. Sil, A. Ramesh, M. V. Usha Rani, Chitra M. Thakur, L. Luca Cavalli-Sforza, Partha P. Majumder, and Peter A. Underhill, (Feb. 2006), Polarity and Temporality of High-Resolution Y-Chromosome Distributions in India Identify Both Indigenous and Exogenous Expansions and Reveal Minor Genetic Influence of Central Asian Pastoralists, (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1380230/)

(8) Peter A Underhill, Natalie M Myres, Siiri Rootsi, Mait Metspalu, Lev A Zhivotovsky, Roy J King, Alice A Lin,Cheryl-Emiliane T Chow, Ornella Semino, Vincenza Battaglia, Ildus Kutuev, Mari Järve, Gyaneshwer Chaubey, Qasim Ayub, Aisha Mohyuddin, S Qasim Mehdi, Sanghamitra Sengupta, Evgeny I Rogaev, Elza K Khusnutdinova, Andrey Pshenichnov, Oleg Balanovsky, Elena Balanovska,Nina Jeran,Dubravka Havas Augustin, Marian Baldovic,Rene J Herrera, Kumarasamy Thangaraj, Vijay Singh, Lalji Singh, Partha Majumder, Pavao Rudan, Dragan Primorac, Richard Villems, and Toomas Kivisild, Separating the post-Glacial coancestry of European and Asian Y chromosomes within haplogroup R1a,

(https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2987245/)

(9) Tamang Rakesh and Kumarasamy Thangaraj, Genomic view on the peopling of India, https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3514343/)

(10) Oppenheimer Stephen, The Real Eve: Modern Man's Journey Out of Africa, Carroll & Graf. 2003. ISBN 0-7867-1192-2.

(11) Underhill, Peter A; et al. (2009), "Separating the post-Glacial coancestry of European and Asian Y chromosomes within haplogroup R1a", European Journal of Human Genetics, 18 (4): 479–84

(12) http://varnam.org/2006/01/what_aryan_invasion/

(13) Deepender Deswal, No Rakhigarhi migration since Harappan era: Experts,Tribune News Service, Hisar, June 15, 2018

(14) Anubhuti Vishnoi, Harappan site of Rakhigarhi: DNA study finds no Central Asian trace, junks Aryan invasion theory, ET Jun 13, 2018

(15) https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/harappan-site-of-rakhigarhi-dna-study-finds-no-central-asian-trace-junks-aryan-invasion-theory/articleshow/64565413.cms

(16) https://www.eupedia.com/forum/threads/36400-Rakhigarhi-DNA-study-finds-no-Central-Asian-trace-junks-Aryan-invasion-theory

(17) https://www.outlookindia.com/magazine/story/we-are-all-harappans/300463
(18) https://timesofindia.indiatimes.com/city/chandigarh/Descendants-of-Harappans-still-living-in-Rakhigarhi/articleshow/53609286.cms

تهذيب جو تسلسل برقرار

سـنڌو سـڀيتا جي عـروج کـان پـوءِ وارو دور جنهن کي قديم آثارن جا ماهر آخـري هـڙپين فـيز (Late Harappan phase) چون ٿـا، 1900 ق م کان 1300 ق م تائين جاري رهيو. سنڌو سـڀيتا جي

عـروج واري دور بعـد هن مـاتري مـان مـاٽهن جي لڏپلاڻ گنگـا جمنـا مـاترين طـرف ٿي. 600 ق م کان 300 ق م دوران گنگا جمنا ماترين جيڪي شهر اڏيا ويا انهن به سنڌو سڀيتا جي ڪلچــر جي ڇـاپ ملي ٿي. انهن شـهرن موجـود ٽيڪنـالاجي، گهرن جي اڏاوت مذهبي علامتن جا نمونـا بلڪـل اهي ئي سـاڳيا هئـا، جيڪي سـنڌو سـڀيتا جي اوج واري دور موجود هئا. گنگا جمنا جي مـاترين بــه 600 ق م کــان 300 ق م دوران ڪي پــرڏيهي ماڻهو نه پـر سـنڌو سـڀيتا جـا وارث اچي آبـاد ٿيـا انهن اهي شهر اڏيـا پنهنجي ثقـافت جـو تسلسـل برقــرار رکيــو. آرڪيـالاجي مــاهرن ڪي مليــل اهي ثبـوت بـه آرين جي حملي واري ٿيـوري ڪي رد ڪن ٿا. (1) جيڪڏهن سنڌو ماتري جي سڀيتا ڪي ٻاهران آيـل آرين قبضـو ڪـري تباهـه ڪـري ڇـڏيو هـو تـه حملي آور گنگـــا جمنـــا جي مـــاترين پنهنجي ثقــافت جــو ڦهلاءُ ڪن هــا. پنهنجي مــذهبي ريتن رسمن، گهرن جي اڏاوت آرٽ ڪي هٿي ڏين ها.

بيٺڪي دور ڪجهه ماهرن جي اها راءِ هئي تـه سـنڌو سـڀيتا جي زوال بعـد برصـغير شـهري تهذيب جو خاتمو ٿي ويو. پـر تـازي تحقيـق ثـابت ٿيو آهي ته سنڌو سڀيتا اوچتو غـائب نـه ٿي وئي پـر ان تهذيب جا عنصر بعـد جي تهـذيبن نمـودار ٿيـا. هڙاپـا جــو سـميٽري ايچ ڪلچــر (Cemetery H culture) پنجاب، سـنڌ، هريانـا اتـر پـرديش جي اوڀر واري حصـي ظـاهر ٿيـو. جيڪـو 1900 ق م کان 1300 ق م تـائين جـاري رهيـو. سـنڌ پـوئين هڙپين ڪلچـر جـا آثـار جهڪـر ڪلچـر گجـرات رانگپـور ڪلچـر جي صـورت مليـا آهن. سـميٽري ايچ ڪلچـر بـه مقـامي ڪلچـر سـنڌو سـڀيتا جي آخـري فـيز جـو تسلسـل هيـو. ڊيـوڊ گـورڊن وائيٽ

مـوجب ويـدڪ ڪلچـر جـو جنم سـنڌو مـاتري جي تهذيب مان ٿيو. (2) قديم آثارن تي 2016ع ۾ ٿيــل چوڪ چڪاس مان اجـا بـه اهي ثبـوت مليـا تـه ليٿ هــڙپين ڪلچــر 900 ق م تــائين جــاري رهيــو. (3) هاورڊ آرڪيالاجسٽ رچرڊ ميڊائو موجب بلوچستان ۾ سنڌو سڀيتا جي قديم ماڳ پـيراڪ ۾ ليٽ هـڙپين ڪلچر 1800 ق م کان سـڪندر اعظم يونـاني جي حملي 325 ق م تائين مسلسل جاري رهيو. (4)

برصغير ۾ قديم مـاڳن جي کوٽـاين مـان اهـا ڳالهه ثابت ٿي آهي ته سنڌو سڀيتا جي ڏرڪي پوڻ بعد هن ماتري مان ماڻهن جي نون ماڳن جي تلاش ۾ اوڀـر طـرف لـڏپلاڻ ٿي. قـديم آثـارن جي مـاهر پوشيل مـوجب 1900 ق م بعـد سـنڌو مـاتري جي اوڀر طرف يعني موجوده انڊيا ۾ ان وقت ماڳن جو انگ 218 مان وڌي 853 ٿي ويو. گنگا ماتري ۾ ٿيل کوٽاين مان پتو پوي ٿو تـه سـنڌو سـڀيتا جي پوئـتي پوڻ کـان ڪجهـه صـديون پـوءِ يعـني 1200 ق م ۾ انهن شهرن جو گنگا ماتري ۾ بنياد پوڻ شروع ٿيــو. جنهن مان اها ڳالهه پـڌري ٿـئي ٿي تـه تهـذيب جـو تسلسل رڪجي نه ويـو پـر اهـو سـنڌو مـاتري جي اوڀـر يعـني گنگـا مـاتري ۾ جـاري رهيـو. ڀـارت جي رياست هريانه جي قديم ماڳ ڀاڳونپورا جي کوٽائي دوران هيـٺين تحت مـان هڙاپـا جي آخـري دور جي باقيات ملي آهي، جڏهن ته مٿئين تهـه مـان ويـدڪ دور جي باقيــات ملي آهي. جيڪــا 1200 ق م جي دور جي آهي. (5) جنهن مـان پتـو پـوي ٿـو تـه هن ماڳ کي هڙاپا جي آخري دور جي مـاڻهن کـان پـوءِ ويـدڪ دور جي رهواسـين ڀيهـر آبـاد ڪيـو. سـاڳي طرح ڀارتي رياست گجرات جي ســورٺ ريجن جي راج ڪـوٽ ضـلعي ۾ سـنڌو سـڀيتا جي قـديم مـاڳ روجــڙي جي کوٽــاين دوران بــه ســنڌو ســڀيتا جي

تسلسل برقرار رهڻ جا ثبـوت مليـا آهن. هن مـاڳ جي گريگـــوري پشـــيل □ ايم ايچ راول طرفـــان 1982ع □ 1995ع □ کوٽائي ڪرائي وئي. هن ماڳ جي هيٺين تهه جو واسطو سـنڌو سـڀيتا جي عـروج واري دور 2500 ق م کـان 2200 ق م سـان آهي. جڏهن تـه مـٿيون تهـه ويـدڪ دور 1900 ق م کـان 1700 ق م ســان واســطو رکنــدڙ آهي. مــاهرن موجب ٻنهي تهن □ ساڳئي ثقافت جو تسلسل ملي ٿو. (6)

مارڪ ڪينوائر موجب سنڌو سڀيتا جي قـديم آثارن جي ٿيل تازيون کوٽـائيون □ تحقيـق آرين جي حملي واري ٿيوري کي رد ڪن ٿيون. تـازي تحقيـق مان ثابت ٿيو آهي ته سنڌو تهذيب جي آخري دور □ موهن جي دڙي □ هڙاپا جي شهرن □ ويدڪ دور جا ماڻهو رهندا هئـا. سرسـوتي نـدي جي سـڪي وڃڻ بعد سرسوتي ندي جي پاڻي تي انحصار رکندڙ شهر ڦٽي وڃڻ کان پوءِ اتان جي ماڻهن به موهن جو دڙو □ هڙاپا طرف لڏپلاڻ ڪئي. جنهن سـبب اهي شـهر آباديءَ جي دٻاءَ هيٺ اچي ويا. هڪ انـدازي مـوجب ان وقت هڙاپا شهر □ 50 هـزار مـاڻهو رهنـدڙ هئـا. مـارڪ ڪينـوائر مـوجب سـنڌو مـاتري □ ان وقت مختلـف نسـلي گـروپن پنهنجي پنهنجي سـڃاڻپ لاءِ مختلـف مهـرون ايجـاد ڪيـون. جن □ هڪ سـنگي ڍڳي □ مينهن جـا نشـان علامت طـور اختيـار ڪيـا ويا. هڪ سڱي ڍڳي جي علامت سـنڌو مـاتري جي رهواسين جي ايجاد هئي. جيڪـا صـديون اڳ سـنڌو مــاتري مــان ميســوپٽيما جي ذريعي يــورپ تــائين پهتي. (7)

مارڪ ڪينوائر لکي ٿو ته ماضـيءَ □ محققن طرفان سنڌو تهذيب بابت اهو نتيجو ڪـڍيو ويـو تـه

1750 ق م ۾ هن سپيتا جا ماڳ اوچتو صفحه هستي تان غائب ٿي ويا يا مٽجي ويا. پر اسان جي تازي تحقيق ثابت ڪيو آهي ته سنڌو تهذيب جي عروج کان پوءِ واري فيز ۾ 1900 ق م کان 1300 ق م تائين هڙاپا جي شهرن ۾ ساڳيا ماڻهو آباد رهيا. (8)

قديم آثارن جي ماهر مارڪ ڪينوائر موجب سنڌو سپيتا جي پوئين دور جي برادرين ۾ ڪنهن به نئين قسم جي آبادي جي موجودگيءُ جو ڪوبه ثبوت نه ٿو ملي. سنڌو تهذيب جي عروج واري دور بعد به ساڳيو ڪلچر برقرار رهيو. هڙاپا ايچ ڪلچر ۾ اهي ساڳيا ماڻهو آباد رهيا. جيڪي ان کان اڳ سنڌو تهذيب جا وارث هئا. سندن ئي تهذيب جو تسلسل برقرار رهيو. (9) (10) (11)

اسڪليٽل بائيولاجي جي ماهرن موجب سنڌو سپيتا جا وارثن ۾ موجوده دور ۾ هن ماتري ۾ رهندڙ ماڻهن وچ ۾ قد، بت يعني حياتياتي طور هڪجهڙائي موجود آهي. هن خطي جي اسڪليٽل رڪارڊ (skeletal record) ۾ سنڌو سپيتا جي دور کان وٺي اڄ تائين ڪابه وڏي پئماني تي تبديلي نظر نه اچي. جيڪا ڳالهه دراوڙن ۽ آرين جي نسل واري مفروضي کي رد ڪري ٿي. اسڪليٽل بائيولاجي جو آمريڪي ماهر ڪينٿ اي آر ڪينڊي (Kenneth A.R. Kennedy) هن خطي ۾ انساني هڏاون پنجرن جي اڀياس بعد ان نتيجي تي پهتو ته آريائي نسل جي ماڻهن طرفان هن خطي ۾ اچي آباد ٿيڻ جي سلسلي ۾ ڪوبه ثبوت نه ٿو ملي. انساني هڏاون پڃرن جي اڀياس مان پتو پوي ٿو ته موجوده انڊيا ۽ پاڪستان جا ماڻهو سنڌو سپيتا جي دور سان واسطو رکندڙ ماڻهن جهڙي جسماني

بناوت رکندڙ آهن. هن مـاٿري ۾ 60 کـان 65 هـزار سال اڳ آباد ٿيندڙ مـاڻهو اڄ بـه موجـود آهن. (12) جڏهن ته جارج اربوسي موجب قديم هڙاپـا (سـنڌو سڀيتا) جا رهواسي موجـوده وقت جي پاڪسـتان ۾ اتر اوڀر پارٽ ۾ رهندڙ ماڻهن کان مختلف نه هيـا. (13) کينٽ کينـڊي مـوجب سـنڌو سـڀيتا جي اوج واري دور جي خاتمي بعد هن خطي جي ماڻهن جي ڊيموگرافي ۾ ڪنهن به قسـم جي تبـديلي نظـر نـه ٿي اچي. کينڊي سنڌو سڀيتا ۾ گنڌارا تهـذيبن وچ ۾ ڀيٽ ڪندي لکي ٿو ته گنـڌارا تهـذيب جي دور ۾ بـه اسان کي ٻـاهران آيـل آرين جي حياتيـاتي سـڃاڻپ جي ڪابه نشاني نه ٿي ملي. جڏهن ته ٻنهي تهذيبن جي مـاڻهن جي حياتيـاتي يعـني جسـماني بنـاوت ۾ هڪجهڙايون ضـرور ملن ٿيـون. ان ڪـري موجـوده دور ۾ هن خطي ۾ رهنـدڙ مـاڻهو سـنڌو سـڀيتا جي وارثن جو اولاد آهن. (14) سنڌو ۾ گنڌارا تهذيب جا رهواســي بائيولاجيڪــل (حياتيــاتي) طــور هڪ ئي گروپ سان واسطو رکندڙ هئا. (15) گنڌارا تهــذيب جي ماڻهن جو ڪنهن بـه آريـائي مـاڻهن جي گـروپ سان ڪوبه واسطو نه هو. ڪينڊي موجب هڙاپا جي متـئين تهـه سـميٽري ايڇ ڪلچـر (Cemetery H culture) جا رهواسـي اهي ئي مـاڻهو هئـا، جيڪي هڙاپـا جي عـروج واري دور ۾ موجـود هئـا. (16)۽ (17)

يونيورسـتي آف الاسـڪا جي آرڪيالاجسـٽ برين هيمڦل مـوجب سـنڌو سـڀيتا جي دور بعـد هن خطي ۾ ڪنهن به قسم جي ٻاهرين آبادي جي وڏي پئماني تي لڏپلاڻ يا جينيٽڪ تبديلي جي ڪابه ثـابتي نه ملي آهي. جـڏهن تـه ان دور ۾ سـنڌو مـاٿري ۾ سـينٽرل ايشـيا جي مـاڻهن وچ ۾ ننـڍي سـطح تي رابطـا موجـود هئـا. (18) پـارٽ جي قـديم مـاڳ

عالمگيرپور جي ثقافت به ٻــاهرين حملي آورن جي ثقافت نه پر سنڌو تهذيب جو تسلسل هو. (19) ان ڪري اها ڳالهه وڏي اعتماد سان چئي سـگهجي ٿي ته سنڌو تهذيب جي پوئتي پوڻ بعـد ڪنهن ٻـاهرئين حملي يا لڏپلاڻ سبب آباديءَ ۾ ڪابه تبديلي نظر نه ٿي.

هنـدن جي آڳـاٽي مـذهبي ڪتـاب رگ ويـد ۾ سرسوتي ندي جو ذڪر ڪـافي هنـڌن تي ملي ٿـو. آريائي حملي واري ٿيوري جي حامي ماهرن موجب ويــد آرين جي تخليــق هئــا ۽ هنن هن مــاٿري تي حملي بعد ويد لکي سنڌو مـاٿري ۾ ويـدڪ دور جـو آغاز ڪيو هو. هـتي سـوال ٿـو پئـدا ٿـئي تـه آريـائي حملي واري ٿيـوري جي حـامين مـوجب جيڪــڏهن آرين هن خطي تي 1500 ق م ڪــان 1200 ق م ۾ حملو ڪري اچي رهائش اختيار ڪئي ۽ ويـد تخليـق ڪيا ته پوءِ جنهن وقت ويد تخليـق ڪيـا ٿي ويـا، ان کان 4 سو سـال اڳ سرسـوتي نـدي پنهنجـو وجـود وڃائي ويٺي هئي. چاڪاڻ تـه جيـالاجي جي مـاهرن موجب سرسوتي ندي 1900 ق م ۾ سڪي پنهنجـو وجود وڃائي ويٺي هـئي. (20) جيڪـا نـدي ان وقت وجود ئي رکندڙ نه هئي، ان جو آخـر نـام نهـاد آرين هڪ وهڪـرو جاري رکنـدڙ وڏي نـدي طـور ويـدن ۾ ڪيئن ذڪر ڪيو. آرڪيالاجي جي ماهرن کي سڪي ويل سرسوتي ندي جي ڪنارن تي سنڌو سـڀيتا جـا ڪيترائي ماڳ هٿ آيا آهن. ان ڪري ماهرن اها راءِ قائم ڪئي آهي ته ويد ٻاهران آيـل حملي آورن جي تخليق نه پـر انهن جـا خـالق بـه سـنڌو مـاٿري جي سڀيتا جا وارث هئا.

سـنڌو سـڀيتا ۾ ان ڪـان پـوءِ واري ڪلچـر ۾ ڪيــتريون ئي هڪ جهڙايــون مليــون آهن. جيڪــو

تهذيب جي عمل جي جاري رهڻ جو ثبوت آهي. موهن جي دڙي مان مليل پريسٽ ڪنگ کي اجرڪ جي نموني جي هڪ شال اوڍيل آهي. اجرڪ جو اهو نموني 5 هزار سال گذرڻ باوجود اڄ به سنڌ ۾ ان جي پر وارن خطن ۾ استعمال هيٺ اچي رهيو آهي. اڄ به سنڌي ماڻهو اجرڪ ان ئي نموني ۾ شان سان اوڍيندا آهن، جهڙي طرح سنڌو سڀيتا جي دور ۾ اوڙهيو ويندو هو. ان کان سواءِ سنڌو سڀيتا جي دور جا اهڙا 39 عنصر موجود آهن، جيڪي 1900 ق م ۾ هن خطي مان ماڻهن جي لڏپلاڻ سبب گنگا ماتري ۾ رائج ٿيا. (21) موهن جي دڙي مان مليل ناچڻي کي ڪراين ۾ ٺوٺ کان مٿي تائين چوڙا پهريل مليا آهن. جڏهن ته موجوده سنڌ ۾ اڄ به عورتون ڪراين کان ٺوٺ جي مٿئين حصي تائين چوڙا پائين ٿيون. سنڌو سڀيتا جي دور ۾ هڪ ٻئي سان ملڻ وقت هٿ ٻڌي آدرپاءُ ڪرڻ جو رواج هيو. اهو هٿ ٻڌي هڪ ٻئي جو آدرپاءُ ڪرڻ جو طريقو 5 هزار سال گذرڻ باوجود اڄ به سنڌ ۾ رائج آهي.

سنڌو ماتري جي ماڳن تان مليل مهرن ۾ ڪيترين ئي مهرن تي هڪ شخص کي يوگا جي پوزيشن ۾ وينل ڏيکاريو ويو آهي. جنهن جي چوڌاري جانور موجود آهن. اها مهر هندن جي ڀڳوان شيوا سان مشابهت رکندڙ آهي. ڀڳوان شيوا يوگا پوزيشن ۾ ويهندو هو ۽ کيس جانورن جو دوست قرار ڏنو ويندو آهي. ماهرن سنڌو ماتري جي انهن مهرن کي شيوا جون مهرون قرار ڏنو آهي. جڏهن ته سنڌو ماتري مان ڪجهه مهرن تي مرد ڀڳوان جون تصويرون مليون آهن. جنهن مان ثابت ٿئي ٿو ته سنڌو ماتري مان ئي شيوا ڀڳوان جي عبادت جي شروعات ٿي جيڪا اڄ سوڌو

برصغير ۾ هلندڙ آهي. (22) جيڪـڏهن فـرض ڪيـو وڃي تـــه ســنڌو مـــاتري تي آرين جي صـــورت ۾ ٻاهرين ماڻهن حملو ڪيو تـه پـوءِ هن خطي تي هنن ضرور پنهنجو مذهب، ريتون ۾ رسمون نافذ ڪيــون هونديون. پر هن خطي ۾ موهن جي دڙي واري دور کان پوءِ به ساڳيو مـذهب ۾ عبـادت جـون سـاڳيون رسمون رائج رهيون. جنهن سان آرين جي حملي يا هن خطي طـرف لـڏپلاڻ واري نظـرئي جي ترديـد ٿئي ٿي.

سنڌو سڀيتا جي عروج واري دور بعـد بـه هن ماتري ۾ ساڳي تهـذيب جـو تسلسـل جـاري رهيـو. مارڪ ڪينوائر طرفان ڪيل تـازي تحقيـق ۾ سـنڌو سـڀيتا جي دور ۾ خوبصــورت زيــور، آرائش جــون شيون ناهڻ لاءِ ٻاهه جون ڀٺيون ايجاد ڪيون ويـون. جن ۾ انتهـائي وڏي گـرمي پـد 940 سـي تي شـين کي پگهـاري مختلـف فينسـي قسـم جـو آرائشـي سـامان، زيـور، مهـرون، اڏاوتي سـرون ۾ رانـديڪا ٺهيا ويندا هئا. ان قسم جا ساڀيا ڀٺا اڄــوڪي دور ۾ به موجود آهن. (23) ٻاهه جي ڀٺن جو اهو تسلسل ثابت ڪري ٿو تـه هن خطي ۾ هـزارين سـالن کـان ساڳيا مـاڻهو رهـائش پـذير آهن. ڪنهن بـه ٻـاهرين حملي سبب هن خطي ۾ ڪابه ثقافتي تبديلي نظــر نه ٿي اچي.

پروفيسر بي بي لال ويدڪ تهذيب کي سـنڌو ماتري جي سڀيتا جو تسلسل قرار ڏئي ٿو. سـندس تحقيق موجب سنڌو سڀيتا جي مـاڳن لوٿـل، ڪـالي بنگن ۾ بناوالي ۾ ٻاهه جي پوڄا وارا هنڌ مليــا آهن. ٻاهه جي پوڄا جا اهي هنڌ نه فقط گهرن پر عوامي هنڌن تان به مليا آهن. ويدڪ لکتن مـان بـه سـاڳي طرح ٻاهه جي پوڄا جا ثبوت مليا آهن. ڪـالي بنگن

شهر جي مرڪز مان هڪ ئي هنڌ تان باهه جي پوڄا جا 5 هنڌ مليا آهن. اهي پوڄا جا هنڌ اهڙي طرح ٺاهيا ويا آهن، جو عبادت وقت پوڄارين جو منهن اوڀر طرف هجي. ساڳي طرح ويدن ۾ به باهه جي پوڄا وقت اوڀر طرف منهن ڪرڻ بابت لکيل آهي.

سنڌو ماٿري جي سڀيتا تي لڳ ڀڳ اڌ صديءَ تائين تحقيق ڪندڙ آرڪيالاجسٽ پروفيسر بي بي لال موجب سنڌو ماٿري مان مليل قديم آثارن ۾ انهن تي ٿيل تحقيق دوران هن خطي تي ٻاهرين حملي يا جنگ جو ڪوبه ثبوت نه مليو آهي. ان ڪري آريائي حملي واري ٿيوري حقيقت نه پر مفروضو آهي. بي بي لال موجب سنڌو ۽ ويدڪ تهذيب جا بنياد ساڳيا آهن. سنڌو تهذيب ۽ ويدڪ دور هڪ سڪي جا ٻه پاسا آهن. جهڙي طرح سنڌو سڀيتا جا وارث هن ڌرتي جا فرزند هئا، ساڳي طرح ويدڪ دور جا رهواسي به سنڌو تهذيب جو تسلسل ۽ هن ڌرتي جا مقامي باشندا هئا. (24) پروفيسر بي بي لال آريا حملي واري ٿيوري بابت پنهنجي مشهور تحقيقي ڪتاب (The Rigvedic People: Invaders? Immigrants? or Indigenous) ۾ آريائي حملي کي رد ڪرڻ بابت ڪيترائي آرڪيالاجيڪل ثبوت ڏنا آهن. هن اهو ثابت ڪيو آهي ته سنڌو سڀيتا جي دور جون ڪيترين ئي ريتون رسمون ۽ ثقافتي قدر اڄ به هن خطي ۾ موجود آهن. (25) پروفيسر لال موجب يوگا، شولنگم ۽ يوني جي پوڄا، شادي شده عورتن طرفان سينڌ ۾ سنڌور وجهڻ، ٻانهن ۾ ڪلاين تائين چوڙا پائڻ، ٻئي هٿ ٻڌي نمستي چوڻ ۽ ٻيون ڪيتريون ئي رسمون سنڌو سڀيتا جي دور کان اڄ تائين هن خطي ۾ موجود آهن. (26)

هڙاپـا آرڪيالاجيڪـل ريسـرچ پـراجيڪٽ (HARP) ۾ تحقيق ڪندڙ ماهر جارج ايـف ڊيلـز آرين حملي واري ٿيـوري بـابت چـوي ٿـو تـه اسـان کي سـندو سـپيتا جي اهم مـاڳن جي 9 سـالن دوران ڪيل کوٽاين دوران اهڙو ڪوبه ثبوت نـه مليـو آهي تـه هن سـپيتا کي ٻـاهرين مـاڻهن يعـني آرين حملـو ڪري تباهـه ڪيـو. قـديم مـاڳن تـان مليـل انسـاني ڍانچن مان اهڙو ڪوبه ثبوت نه ٿو ملي تي ٻـاهرين حملي آورن جنگ ڪـري هنن شـهرن کي فتح ڪيـو هجي ۾ شهرن ۾ وڏي پئماني تي تباهي آندي هجي. (27)

اسٽيفن ڪنيپ موجب سنڌو سپيتا جي ماڳن تان جيڪي 4 هـزار سـال پراڻـا انسـاني ڍانچـا مليـا آهن، سي موجـوده دور جي گجـرات ۾ پنجـاب جي مـاڻهن سـان نسـلي هڪجهـڙائي رکنـدڙ آهن. هن موجب اها ڳالهه انتهائي دلچسپ آهي ته جيڪــڏهن پرڏيهي سفيد نسـل جي مـاڻهن هن خطي ۾ داخـل ٿي ان تي قبضو ڪيو ته پـوءِ ان پـرڏيهي نسـل جي ماڻهن جا جينيٽڪ ثبـوت موجـوده دور جي مـاڻهن ۾ هجڻ گهــرجن هــا. (28) ان ڪــري هن خطي جي ماڻهن ۾ صدين کان نسلي هڪ جهڙائي ثابت ڪري ٿي ته سنڌو ماٿري تي ڪابـه پـرڏيهي يلغـار نـه ٿي هـئي. نـه وري ڪنهن ٻـاهرين نسـل جـا مـاڻهو هن خطي جي آباديءَ ۾ ضم ٿيا هئا.

سـنڌو مـاٿري ۾ اڄ بـه اهي مـاڻهو آبـاد آهن، جيڪي سـنڌو سـپيتا جي دور ۾ هن خطي ۾ رهنـدڙ هئا. سندن فزيڪل خاصـيتن ۾ اڄ بـه هڪ جهـڙائي موجــود آهي. هن خطي ۾ سـنڌو سـپيتا جي دور ۾ اڄوڪي دور ۾ رهندڙ ماڻهن جي وچ ۾ جينيٽڪ هڪ جهڙايون موجود آهن. ناميارن بائيو اينٿروپلاجسٽس

پرتــاپ ســي دتــا، ڪينٽ اي آر ڪينيــڊي، بي اي هيمپفل ۽ ايس آر ولمبي سنڌو سڀيتا جي ماڳن تان ملندڙ انساني ڍانچن جي هن ئي خطي مان مختلف دورن ۽ مليل انساني ڍانچن سان ڀيٽ ڪنـدي اهـو نتيجو ڪڍيو آهي ته سنڌو ماٿري ۽ اڄ به اهي ماٺهو رهندڙ آهن، جيڪي سنڌو سڀيتا جا خـالق هئـا. انهن ماهرن موجب فزيڪل اينٿروپلاجيڪل ڊيٽا آرين جي حملي واري ٿيوري کي رد ڪري ٿي. سندن مـوجب برصغير جي اتر اولهـه سـيڪٽر ۽ سـنڌو سـڀيتا جي ڍرڪي پـوڻ بعـد ڪنهن بـه قسـم جي ڊيمـوگرافڪ تبديلي نظر نه ٿي اچي. ناميارِي اينٿروپلاجســٽ اي آر ولمبي (S.R. Walimbe) چيـو آهي تـه انسـاني ڍانچن جي چڪاس مـان اهـڙو ڪوبـه ثبـوت نـه ٿـو ملي تـه سـنڌو مـاٿري جي سـڀيتا تي ٻـاهران آيـل حملي آورن قبضو ڪيو هو. (29) (30)

حوالا:

(1) Kenoyer, Jonathan. (1998). Ancient Cities of the Indus Valley Civilization. Oxford, New York. Oxford University Press.

(2) *White, David Gordon (2003). Kiss of the Yogini. Chicago: University of Chicago Press. p. 28.* ISBN 978-0-226-89483-6*.*
(3) *Shaffer, Jim (1993). "Reurbanization: The eastern Punjab and beyond". In* Spodek, Howard*; Srinivasan, Doris M. (eds.). Urban Form and Meaning in South Asia: The Shaping of Cities from Prehistoric to Precolonial Times.*
(4) *"Indus Collapse: The End or the Beginning of an Asian Culture?" Science Magazine. 320: 1282–1283. 6 June 2008* (https://science.sciencemag.org/content/320/5881/1281)
(5) Kenoyer J.M. (2006), "Cultures and Societies of the Indus Tradition. In Historical Roots" in the Making of 'the Aryan', R. Thapar (ed.), pp. 21–49. New Delhi, National Book Trust.
(6) Possehl, Gregory L.; Raval, M. H. (1989). Harappan Civilization and Rojdi. American Institute of Indian Studies.
(7) Kenoyer, Jonathan. (July 2003) Uncovering the keys to lost Indus cities. Scientific American. pg 67 to 75. (Scientific American, Vol. 289, No. 1 (JULY 2003), pp. 66-75 Published by: Scientific American, a division of Nature America, Inc.)
(8) Kenoyer, Jonathan. (July 2003) Uncovering the keys to lost Indus cities. Scientific American. pg 72 to 75.
(9) Bryant, Edwin *(2001), The Quest for the Origins of Vedic Culture: The Indo-Aryan Migration Debate, Oxford University Press,* ISBN 978-0-19-513777-4. p. 231.
(10) Kenoyer Jonathan Mark, UNCOVERING THE KEYS TO THE LOST INDUS CITIES,

Scientific American, Vol. 289, No. 1 (JULY 2003), pp. 66-75 (PDF)
(11) Bryant 2001, p. 231
(12) Kennedy Kenneth A.R, Have Aryans been identified in the Prehistoric Skeletal record from South Asia? Biological Anthropology and the concepts of Ancient races in The Decline and fall of the Indus civilization ed. Nayanjot Lahiri, Permanent Black 2000
(13) Erdosy, George, ed. (1995), The Indo-Aryans of Ancient South Asia: Language, Material Culture and Ethnicity, Berlin/New York: Walter de Gruyter, ISBN 978-3-11-014447-5
(14) Mandavilli Sujay Rao, The Demise of the Dravidian, Vedic and Paramunda Indus Hypotheses: A brief explanation as to why these three
Hypotheses are no longer tenable, Pp: 20-21
(15) Erdosy 1995, p. 49
(16) Erdosy, George, ed. (1995), The Indo-Aryans of Ancient South Asia: Language, Material Culture and Ethnicity, Berlin/New York: Walter de Gruyter, ISBN 978-3-11-014447-5
(17) Erdosy 1995, p. 49
(18) Hemphill 1998 "Biological Affinities and Adaptations of Bronze Age Bactrians: III. An initial craniometric assessment", American Journal of Physical Anthropology, 106, 329–348.; Hemphill 1999 "Biological Affinities and Adaptations of Bronze Age Bactrians: III. A Craniometric Investigation of Bactrian Origins", American Journal of Physical Anthropology, 108, 173–192 (https://www.academia.edu/7065096/Biologi

cal_affinities_and_adaptations_of_Bronze_Age_Bactrians_III._An_initial_craniometric_assessment)
(19) Singh Ravindra N, et al. (2014) & Recent Excavations at Alamgirpur, Meerut District: A Preliminary Report. (https://www.academia.edu/8246061/Recent_Excavations_at_Alamgirpur_Meerut_District_A_Preliminary_Report)

(20) Feurstein, George, Kak, Subash, Frawley, David. (2001) In Search of the Cradle of Civilization. Wheaton, Illinois. Quest Books. pg. 91.

http://www.archaeologyonline.net/artifacts/harappa-mohenjodaro

(21) Mandavilli Sujay Rao, The Demise of the Dravidian, Vedic and Paramunda Indus, Pp: 38-39
(22) Stephen Knapp,. (2000). Proof of Vedic Culture's Global Existence. Detroit, Michigan. The World Relief Network. 42.
(23) Kenoyer, Jonathan. (1998). Ancient Cities of the Indus Valley Civilization. Oxford, New York. Oxford University Press. pg. 97.
(24) Lal B. B. Read more at: http://www.newsgram.com/vedic-and-harappan-are-respectively-literary-and-material-facets-of-same-civilization
(25) Lal B. B. The Rigvedic People: Invaders? Immigrants? or Indigenous?, Aryan Books International (February, 2015)
(26) Lal B. B. (2015). The Rigvedic People: 'Invaders'?/'Immigrants'? or Indigenous?. Aryan Books International.

(27) Dales F. George "The Mythical Massacre at Mohenjo-Daro" Expedition Magazine 6.3 (1964): n. pag. Expedition Magazine. Penn Museum, 1964 Web. 30 May 2019 http://www.penn.museum/sites/expedition/?p=733

(28) Knapp, Stephen. (2000). Proof of Vedic Culture's Global Existence. Detroit, Michigan. The World Relief Network. pg. 43. (https://www.stephen-knapp.com/proof_of_vedic_culture's_global_existence.htm)

(29) Hemphill BE, Lukacs JR, Kennedy KAR. 1991. Biological adaptations and affinities of the Bronze Age Harappans. In: Meadow RH, editor. Harappa excavations 1986–1990: a multidisciplinary approach to third millennium urbanism. Madison (WI): Prehistory Press. pp 137–182.

(30) Walimbe SR. 1993. The Aryans: the physical anthropological approach. In: Deo SB, Kamath S, editors. The Aryan problem. Pune: Bharatiya Itihasa Sankalana Samiti. pp 108–115.

سنڌو ماٿري مان پرڏيهه ڏانهن لڏپلاڻ

سنڌو سڀيتا جي رهواسين طرفان ٻين ملڪن ڏانهن لڏپلاڻ ڪـري اتي وجي آبـاديون قـائم ڪـرڻ بابت ڪيئي ماهر متفق آهن. ناميارن آرڪيالاجسٽن ۾ اينٿروپلاجسٽن سينگوپتا ۾ اندرهل به تحقيـق بعـد اهو نتيجو ڪڍيو ته هن خطي ڏانهن ڪابه لڏپلاڻ نـه ٿي هئي، پر اصل ۾ سنڌو ماٿري (انڊيا) مان مـاڻهن يورپ ۾ ٻين ملڪن طرف لـڏپلاڻ ڪـئي هـئي. (1) ساڳي طـرح ليـوئس ڪيونٽنـا، مورسـي ۾ سـندس ساٿي محققن ونسينٽ ماڪيولي ۾ سندس ساٿين، وي اي هناهه، جيمس ۾ مائيڪل پتراگاليا به پنهنجن پنهنجن مطالعن بعد اهو نتيجو ڪڍيو ته آفريڪا مان جديد انسان لڏپلاڻ ڪـري 75 هـزار سـال اڳ ڏکڻ اولهه ايشيا ۾ پهتو. جنهن بعد هن اتان دنيـا جي ٻين خطن طرف لڏپلاڻ ڪئي. اهڙي طرح جديد انسـان 50 هزار سال اڳ وچ اوڀر ۾ اولهه يورپ ۾ پهتو.

سنڌو ماٿري تي سينٽرل ايشيا مان نـام نهـاد آرين جي حملي واري ٿيوري ۾ بعد ۾ ان مفروضـي جي ناڪامي ڪان پوءِ گهڙيـل لـڏپلاڻ وارين ٿيـورين کي دنيا سميت انـڊيا جي ڪيـترن ئي محققن دليلن سـان رد ڪيـو ۾ ان کي بيٺڪي راڄ دوران گهڙيـل ڪـوڙ ۾ مڪـاري قـرار ڏنـو. مـاهرن جي وڏي انـگ

آرين کي کو ٻاهران آيل حملي آور گروپ نه پر هتان جا مقامي باشندا قرار ڏنو. ان ٿيوري کي مقامي آريا ٿيوري (Indigenous Aryans theory (IAT)) سميت انڊيا کان پرڏيهه ٿيل لڏپلاڻ واري ٿيوري (Out of India theory (OIT)) جو نالو ڏنو ويو. مقامي آرين واري ٿيوري موجب آريا کي ٻاهران حملو ڪري يا لڏپلاڻ ڪري آيل ماڻهو نه هئا، پر هو هن ديس جا ئي اصلوڪا باشندا هئا ۽ سندن ٻوليون هن ئي خطي ۾ اسريون ۽ نسريون. مقامي آريا ٿيوري جي ماهرن موجب سنڌو تهذيب دراوڙن جي تهذيب نه پر ويدڪ تهذيب هئي. (2)

آرين جي مقامي هجڻ واري ٿيوري جا حامي ماهر پنهنجي دليلن جي حق ۾ آرڪيالاجي ۽ ثقافتي تسلسل جا ثبوت ڏين ٿا. ان سان گڏ سندن اهو به دليل آهي ته انڊيا جي قديم مذهبي ڪتابن پراڻ، مهاڀارتا ۽ رامائڻ ۾ جن بادشاهن جو ذڪر موجود آهي، اهي آرين جي حملي يا لڏپلاڻ بابت ڏنل تاريخن کان هزارين سال پراڻا آهن. جن کي ڪجهه ماهر قصا ۽ ڪهاڻيون (Mythology) قرار ڏئي رد ڪن ٿا.

انڊيا جي رياست هريانه جي ضلعي فتح آباد ۾ ڀرانا جو قديم ماڳ اڄ کان 9 هزار سال آڳاٽو آهي. سنڌو سڀيتا جو انتهائي قديم ماڳ ڀرانا سرسوتي ندي جي ڪناري تي 7 هزار ق م ۾ آباد هيو. (3) آرڪيالاجي جي ماهر سارڪر موجب سرسوتي ندي جي ڪنارن تي سنڌو سڀيتا جي شروعاتي دور جا ماڳ مليا آهن. 5 هزار ق م ۾ موسمي تبديلين يعني برساتون گهٽجي وڃڻ سبب سرسوتي ندي آهستي پنهنجو وهڪرو

گھٽائڻ لڳي ۾ 1500 ق م تائين هي ندي مڪمل طور سڪي پنهنجو وهڪرو وڃائي ويٺي. (4) موسمي تبديلين سبب سنڌو سپتا آهستي آهستي پنهنجو شهري اوج وڃائڻ لڳي. جنهن بعد هماليه جبل جي پسگردائي سميت جمنا ندي جي ماٿري، گجرات ۾ راجستان ۾ ننڍيون ننڍيون آباديون اسرڻ لڳيون.

ڪينيڊا جي نامياري آرڪيالاجسٽ وم بورسبوم (Wim Borsboom) موجب موجوده بلوچستان جي ايرندي حصي وارين ماترين مان شڪار ۾ پوڪي راهي تي گذر سفر ڪندڙ ماڻهن جي ٽولن سپتا سنڌو ماتري طرف لڏپلاڻ ڪئي. هنن ماڻهن سپتا سنڌو ماتري ۾ پوڪي راهي ڪرڻ شروع ڪئي. ان ڪري ڪين آريا يعني زمين کيڙيندڙ ۾ پوڪي راهي ڪندڙ سڏيو ويو ۾ سندن خطي کي آرين جو خطو يا زمين قرار ڏنو ويو. مهرڳڙهه ۾ رهندڙ هي ماڻهو تهذيب جا ابتدائي ڏاڪا اتي طئه ڪرڻ بعد سپتا سنڌو ماتري ۾ شاندار شهري تهذيب جو حصو بڻجي ويا. وم بورسبوم موجب 1850 ق م ۾ آريا لفظ عزت دار، زمين رکندڙ يا پوکي راهي ڪندڙ طور استعمال ڪيو ويندو هو. مهرڳڙهه وارو خطو ان دور ۾ زرعي زرخيزي جي حوالي سان مشهور هو. وم بورسبوم موجب مهرڳڙهه وارو ماڳ زراعت يعني پوکي راهي ڪرڻ جي حوالي سان ڏکڻ ايشيا جو پهريون قديم ماڳ آهي. هن ئي خطي ۾ پهريون ڀيرو زراعت جا نوان طريقا استعمال يا ايجاد ڪيا ويا. وم بورسبوم جي مهرڳڙهه اميگريشن ٿيوري موجب مهر ڳڙهه جا زراعت پيشا ماڻهو ئي آريا سڏجڻ ۾ آيا. (5) ڀارت جي قديم لٽريچر ۾ انهن ماڻهن جو ئي ذڪر آهي. جن ڏکڻ انڊيا طرف لڏپلاڻ ڪئي. مهرڳڙهه جا

اهي ماڻهو سنڌو ماتري ۽ اڳ رهندڙ ماڻهن کان سرن ٺاهڻ، ٻنن ۽ سرن پچائڻ، تعميرات، ڊرائنگ ۽ لکڻ جي فن ۾ وڌيڪ اڳيرا هئا. وم بورسبوم جي مهرڳڙهه اميگريشن ٿيوري موجب سنڌو ماتري ۾ هي لڏپلاڻ ڪا ٻاهرين ملڪ مان نه ٿي پر هي هن ئي خطي يعني پنهنجي ئي وطن اندر ماڻهن جي لڏپلاڻ هئي.

آمريڪا جي اوڪلوهوما اسٽيٽ يونيورسٽي جي پروفيسر سڀاش ڪاڪ چيو آهي ته جيڪڏهن آفريقا انسانذات جو هندورو آهي ته انڊيا ان جي نرسري آهي. هن انڊيا تي آريائي حملي واري ٿيوري کي رد ڪندي چيو آهي ته نئين کوجنائن ذريعي 4 کان 5 هزار سال اڳ آرين جي هن ديس تي حملي واري ٿيوري رد ٿي چڪي آهي. يونيورسٽي آف ويسٽ فلوريڊا جي پروفيسر ڊاڪٽر مدن لال گوئيل جو چوڻ آهي ته جديد تحقيق موجب آفريقا کان پوءِ انسانذات جو ٻيو گهر انڊيا هو. انڊيا مان ئي ماڻهن جي يورپ، جاپان ۽ چين طرف لڏپلاڻ ٿي. ان ڪري هن خطي جي ماڻهن جي ٻولين يورپ جي ٻولين تي پنهنجا اثر ڇڏيا. هن جو چوڻ آهي ته تازي تحقيق ان ڳالهه کي رد نه ٿي ڪري ته انڊيا جي ماڻهن جا يورپ ۽ ايشيا جي انڊو يورپين ماڻهن سان لاڳاپا قائم هئا. انڊيا کان ميڊيٽرين سمنڊ (بحر روم) تائين هڪ بيلٽ قائم هيو، جنهن جا ماڻهو هڪ ٻئي سان لاڳاپيل زبانون ڳالهائيندا هئا. جن کي انڊو يورپين زبانون قرار ڏنو پيو وڃي. (6) ڊاڪٽر مدن لال گوئيل موجب انڊو يورپين زبانن واري خاندان ۾ سنسڪرت سڀ کان وڌيڪ قديم زبان آهي. ان ڪري ان کي انڊو يورپين زبانن جي ماءُ قرار ڏئي سگهجي ٿو.

قـــــديم دؤر جي مختلـــــف تهـــــذيبن وچ
هڪجهڙايـون ملڻ جـيئن قـديم مصـر جي تهـذيب،
عـراق جي تهـذيب سـنڌو سـڀتا جي قـديم مـاڳن
مــان مليــل ســامان، لڪتن گهــرن جي اڏاوت
مشابهت، ان ڳالهه جا وڏيڪ پختا دليـل آڏو آنـدا تـه
قديم دؤر هڪ هنڌ کان ٻئي هنڌ لڏپلاڻون ٿينـديون
رهيـون. ڪيـئي قـبيلا برادريـون موسـمي ڦـيرين
گهــيرين ڪــري هڪ هنــڌ کــان ٻــئي هنــڌ وينــديون
رهيون. لڏپلاڻ جي عمـل اچڻ جـو سـبب اهـوئي
هيــو جــو موســمي تبــديلين، يعــني گهٽ برســاتن،
ســردين، طوفــانن، ٻــوڏن، زلــزلن ڪــري سرســبز
ميدان صحرائن تبديل ٿي ويندا هئـا تـه وري ڪي
ٽوٽ سـڪل انسـاني تهـذيب کـان نـا آشـنا خطـا
بدلجي سرسـبز آبـاد ٿي وينـدا هئـا. اهـڙي طـرح
موسمي ڦيرين گهيرين کان سواءِ لڏپلاڻ آبادي جي
واڌ ڪري به عمل ايندي هئي. سنڌو مـاٿري مـان
جيڪا لڏپلاڻ ٿي هتان جا مـاڻهو قـديم دؤر ٻين
خطن وڃي آباد ٿيـا. ان جي پويـان بـه اهي عمـل
ڪارفرما هيا. انساني تـاريخ جـا ڪيـترائي مـاهر ان
ڳالهه سان هم خيال آهن. فرگوسن ته چوي ٿـو تـه
سنڌ مان سنڌوندي رستي ذاتين پٺيان ذاتيـون بي
شمار ماڻهو ٻاهر ويا آهن، جن تهذيب جو ڦهلاءُ ڪيو
آهي. (7)
دنيــا جي گهڻن قــديم قــومن جي تهــذيب تمــدن،
ٻوليءَ ڪلچر ســنڌو مــاٿري جي پروٽــو ســنڌي
ٻولي ڪلچر جي ڇـاپ ملڻ، ان ڳالهـه جي ثـابتي
آهي تــه هــزارين ســال اڳ جــڏهن ســنڌ ڌرتيءَ تي
انساني اوسر تهـذيب جي ابتـدا ٿي تـه هتـان جـا
ماڻهو قافلن جي صورت خشـڪيءَ تـوڙي سـمنڊ
رســتي دنيــا ڦهلجڻ لڳــا. هــو پنهنجن ٻــيڙين
غـورابن چـڙهي، نين انسـاني آبـادين کـان خـالي

تـوڙي تهـذيب جي ابتـدائي مـرحلن ۾ سـفر كنـدڙ
انسـاني آبـادين تـائين وجي نكتـا. (8) هيءَ لـڎپلاٹ
سنڌو ماٿر مان ان وقت ٿيڻ لڳي، جڏهن موهن جو
دڙو، هڙاپـا، چـانهون جـو دڙو، كـوٽـڏيجي پنهنجي
تهذيب جي اعليٰ منزل تي رسيل هيا.

حوالا:

(1) Danino Michel, Aryans and the Indus Civilization: Archaeological, Skeletal and Molecular Evidence, Book: A Companion to South Asia in the Past, Pp.205-224, April, 2016.

(2) Chavda A.L., The Aryan Invasion Myth: How 21st Century Science Debunks 19th Century Indology, May, 2017, P-1-33 (PDF) (http://indiafacts.org/aryan-invasion-myth-21st-century-science-debunks-19th-century-indology/) (A. L. Chavda is a theoretical physicist whose research interests include dark matter, dark energy, black hole physics, quantum gravity, and the physics of the very early universe.)

(3) Dikshit, K.N. (2013), "Origin of Early Harappan Cultures in the Sarasvati Valley: Recent Archaeological Evidence and Radiometric Dates" (PDF), Journal of Indian Ocean Archaeology No. 9, 2013.

(4) Sarkar, Anindya (2016), "Oxygen isotope in archaeological bioapatites from India: Implications to climate change and decline

of Bronze Age Harappan civilization", Scientific Reports, 6 (https://www.nature.com/articles/srep26555)

(5) https://independent.academia.edu/WimBorsboom

(6) GOEL MADAN LAL, THE MYTH OF ARYAN INVASIONS OF INDIA, www.uwf.edu/lgoel

(7) Frgossen, “History of Indian and Eastern Architecture” Vol: 1, Introduction P-4

(8) رک سنڌي، سنڌو سڀيتا جي اوسر، حيدرآباد

نتيجا

هن ڪتاب جديد سائنسي بنيادن تي تحقيق ذريعي اها ڳالهه ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي ته سنڌو ماٿري جي سڀيتا جي پوئتي پوڻ بعد هن خطي تي 1500 ق   يورپ يا سينٽرل ايشيا کان آرين نالي نسل جو ڪوبه حملو نه ٿيو هو نه وري آرين طرفان برصغير طرف ڪا لڏپلاڻ ڪئي وئي.

يورپي ماهرن طرفان جنهن انڊو يورپين ٻولين جي گروپ جي دعوى ڪئي وئي آهي. اهو اصل آڳاٽي سنڌي زبان جي اثر هيٺ ٻولين جو گروپ هيو. جنهن کي جديد تحقيق بعد مليل ثبوتن جي بنياد تي سنڌو يورپين زبانن جو گروپ قرار

ڏيڻ گهرجي. چاڪاڻ ته سـنڌو يـورپين زبـانن واري گروپ جو اصل وطن سنڌو ماٿري هئي.

سنڌو سپيتا جي پوئتي پوڻ بعد هن مـاٿري تهذيب جو ڦيٿـو ڦـرڻ رڪجي نـه ويـو، نـه وري هن خطي تي ٻـاهران آيـل آرين حملـو ڪـري پنهنجي تهذيب ٻولي جو بنياد وڌو پر سنڌو تهـذيب پوئـتي پوڻ بعد ويدڪ دور داخـل ٿي. ويـدڪ دور سـنڌو سپيتا جو تسلسل هيو.

برصغير هندو مذهب جي شروعات ٻاهران آيل آرين نه ڪئي هئي، پر سـنڌو مـاٿري هنـدو ڌرم جو جنم هنڌ آهي. 1500 ق م رگ ويد سنڌو ندي جي ڪنـارن تي لکيـو ويـو. جنهن جـا خـالق سـنڌو ماٿري جا رهواسي هئا.

سنڌو ماٿري جي تهـذيب ڏکڻ انـديا رهنـدڙ دراوڙي ٻوليون ڳالهائيندڙ ماڻهن جي سپيتا نه هـئي، پر ان تهذيب جا خالق اهي ئي ماڻهو هئا، جيڪي اڄ به سنڌو مـاٿري يعـني اڄـوڪي پاڪسـتان (سـنڌ پنجــاب) انــڊيا جي علائقن پنجــاب، راجســٿان، گجرات، ڪڇ، ڪاٺياواڙ رهندڙ آهن.

رگ ويـد جاٽايـل ويڙهـه پرڏيهـه کـان آيـل حملي آور آريـائي قــبيلن هتــان جي اصــلوڪن رهواسين وچ جنگ نه هئي، پر اها ويڙهـه مقـامي راجــائن وچ هڪ ٻـئي جـا علائقـا هٿ ڪــرڻ اندروني ڇڪتاڻ جو نتيجو هئي.

سـنڌو مـاٽري سـميت انـڊيا جي مـاڻهن جـو جينيٽڪ بنياد R1a1a هو، جيڪو هتان هزارين سال اڳ اولهه وارن ملڪن طرف پکڙيـو. سـنڌو مـاٿري جي ماڻهن اولهه وارن يورپي ملڪن طـرف لـڏپلاڻ ڪري وچي آباديون قائم ڪيون. جنهن ڪري سندن

جينيٽڪ R1a1a بنيـاد يـورپ جي ملڪن بـه ملي ٿو.

سنڌو سڀيتا جي سڃاڻپ سان هٿ چراند

برصغير تي انگريزن جي قبضي وقت جـڏهن قـديم دور جي مـاڳن جي کوٽـائي دوران 5 هـزار سال کان وڌيڪ قديم تهذيب جـو انڪشاف ٿيـو تـه ان کي پهريـان ملنـدڙ قـديم مـاڳ هڙاپـا جي نـالي پويان، هڙاپائي تهذيب جو نالو ڏنـو ويـو. هڙاپـا کـان پوءِ ان جهڙو ئي قديم ماڳ مـوهن جـو دڙو سـميت ڪيئي ٻيا ماڳ هٿ آيا. انهن مليل مـاڳن جـو لاڳـاپو جيئن ته سنڌو ماتري سان هو، ان ڪري هن تهذيب کي ڪنهن هڪ ماڳ بدران سنڌو مـاتري جي سـڀيتا جي نالي سان منسـوب ڪيـو ويـو. بينڪي دور جي خاتمي تائين هن تهذيب جو نـالو سـنڌو مـاتري جي سڀيتا (Indus Valley Civilization) برقرار رهيو. جڏهن برصغير جي ورهاڱي بعد ٻـه الـڳ الـڳ ملڪ پاڪسـتان انـڊيا جي نـالن سـان وجـود آيـا تـه سنڌو سڀيتا جي نالي تي به ورهاڱي سميت مـذهب پنهنجا اثـر ڏيکـارڻ شـروع ڪيـا. انـڊيا هن عظيم تهذيب کي مختلف نالن ڏيڻ جو هڪ سلسلو شروع ٿيو. ان سلسلي هيٺ پهريان تـه سـنڌو مـاتري جي

سپيتا ڪي سنڌو- سرسوتي تهذيب (Sindhu-Saraswati Civilisation) جو نالو ڏنو ويو. ان جو اهو جواز ڏنو ويو ته جيئن ته اڳ رڳو سنڌو ماٿري مان هن سپيتا جا ماڳ مليا هئا، ان ڪري هي تهذيب سنڌو تهذيب قرار ڏني وئي، جڏهن ته بعد سرسوتي ندي جي ڪنارن سان به هن تهذيب جا ڪيئي ماڳ مليا آهن. ان ڪري هن تهذيب جو نالو رڳو سنڌو نه پر سرسوتي جي گڏيل نالي سان منسوب هجڻ گهرجي. هتي هڪ ڳالهه سمجهڻ ضروري آهي ته سرسوتي ندي، جنهن کي مختلف نالن هاڪڙو، گهاگهر نالاشڪر سان سڏيو ويندو آهي، اهو ڪو سدا وهندڙ درياهه نه هو، پر برسات ٻوڏ جي موسم وهي ايندو هو. وري جڏهن موسم خشڪ ٿي ويندي هئي يا برساتون گهٽجڻ لڳنديون هيون ته اهو درياهه پنهنجو اوج وڃائي وهندو هو. جڏهن ته سنڌو درياهه سدا وهندڙ درياهه رهيو آهي هزارين سال گذرڻ بعد اڄ به پنهنجو وجود برقرار رکيو پيو اچي. ان ڪري هي قديم شهري تهذيب ڪنهن موسمي درياهه نه پر سدا وهندڙ درياهه جي ڪنارن تي سرجي، وڌي ويجهي جوان ٿي. ان تهذيب جا وڏا مرڪزي شهر به سنڌو ندي جي ڪنارن تي آباد هئا. ان ڪري ان تهذيب جي سڃاڻپ فقط سنڌو سپيتا جي نالي سان ئي سونهين ٿي. جڏهن ته سڄي دنيا اندر اها تهذيب سنڌو درياهه جي نالي سان ئي سڃاتي وڃي ٿي. ان ڪري هن تهذيب کي ڪو ٻيو نالو ڏيڻ ڪنهن به طرح دانشمندي چئي نه ٿي سگهجي.

جڏهن انڊيا مذهبي ڪٽرپڻي واڌ آئي خاص ڪري هندو انتهاپسند جماعت جنتادل پنهنجو اثر ڏيکارڻ شروع ڪيو ته سنڌو تهذيب کي انڊيا جي تهذيب (Indian Civilization) قرار ڏئي، ان

جي وڏي پئماني تي تشهير ڪئي وئي. ان سلسلي ۾ ادارا قائم ڪيا ويا، انڊين تهذيب جي عنوان هيٺ ڪتاب لکيا ويا. جيڪو سلسلو اڄ به جاري آهي. ساڳي طرح پاڪستان ۾ به اهڙيون ڪوششون ڪيون ويون. خاص ڪري ان سلسلي ۾ ڪتاب لکرايا ويا. قديم پاڪستان جي نالي سان نه صرف ڏيهي پر پرڏيهي ليکڪن کان ڪتاب لکرائي اهو تاثر ويهارڻ جي ڪوشش ڪئي وئي ته پاڪستان جي تاريخ 5 هزار سال پراڻي يعني موهن جي دڙي جي دور کان شروع ٿئي ٿي. (1)۔ (2) پر پاڪستان ۾ اهي ڪوششون ڪامياب نه ٿي سگهيون. خاص ڪري ذوالفقار علي ڀٽو جي حڪومتي دور ۾ سنڌو سڀيتا تي عالمي ڪانفرنس " سنڌ صدين کان" جي عنوان هيٺ 1975ع ۾ ڪرائي، اهڙي تاثر کي رد ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي وئي.

هتي هڪ ڳالهه واضح ڪرڻ ضروري آهي ته جنهن وقت هن خطي ۾ 5 هزار سال کان به اڳاٽي هڪ ترقي يافته شهري تهذيب موجود هئي، ان وقت انڊيا يا پاڪستان نالي ملڪن، قومن يا خطن جو ڪو به وجود نه هيو. پاڪستان نالي ملڪ جي وجود کي ته اڃا هڪ صدي به مڪمل نه ٿي آهي. ان ڪري سنڌو تهذيب کي پاڪستان جي تهذيب قرار ڏيڻ ڪنهن به طرح سان عقلي عمل نه ٿو لڳي. اصل ۾ اڄ جو پاڪستان قديم دور جي سنڌو سڀيتا جي سرحدي حدبندين اندر ئي وجود رکي ٿو. سنڌو سڀيتا جون سرحدون فقط اڄوڪي پاڪستان تي مشتمل نه هيون، پر ان ۾ اڄوڪي انڊيا جو وڏو حصو به شامل هيو. ايئن چوڻ ۾ ڪو به وڌاءُ نه ٿيندو ته اڄ جو پاڪستان اصل ۾ سنڌو ماتري جي وارثن جو ملڪ آهي. ساڳي طرح جنهن وقت سنڌو سڀيتا وجود ورتو، ان وقت هن خطي ۾ انڊيا نالي

به ڪو ملڪ موجود نـه هيـو. اصـل ۾ انـڊيا تي اهـو نـالو سـنڌو نـدي جي نـالي پويـان پيـو. يونـان جي تاريخـدان هـيروڊتس پهريـون پـيرو 4 صـدي قبـل مسيح ۾ سنڌو جي تلفظ ڪي ڦيرائي انڊ (انڊيا) نالو استعمال ڪيو. هيروڊتس پنهنجي جاگرافي ۾ سنڌو ندي لاءِ انڊوس نالو استعمال ڪيو. جڏهن تـه اتـان جي رهواسين ڪي انڊين قـرار ڏنـو. سـڪندر اعظم جي سنڌ تي حملي وقت سنڌو جـو انـڊيا جي نـالي سان ذڪر ڪيو ويو.(3) (4) ساڳي طرح لفظ هندو يـا هندسـتان بـه سـنڌو جي نـالي تـان ورتـل آهي. پراڻين پارسي لڪتن ۾ سنڌو ڪي بدلائي هنـدو لڪيـو ويـــو. جنهن وقت دارا اول 516 ق م ۾ ســـنڌ فتح ڪئي ته پارسي لڪتن ۾ س جو تلفظ هـه ۾ بـدلائي سنڌو ماٿري جي هيٺين حصي واري خطي لاءِ هندو لفظ استعمال ڪيو ويو. (5)۔ (6) جيڪو اڳـتي هلي ملڪ مٿـان هندسـتان جي نـالي سـان ڪتب اچڻ شروع ٿيو. جڏهن ته پـراڻين انگريـزي لڪتن ۾ انـڊيا نالو 9 صدي عيسوي ۾ اسـتعمال ڪيـو ويـو. اهـڙي طــرح جديــد انگريــزي لڪتن ۾ انـڊيا جــو نــالو 17 صـديءُ کـان اسـتعمال ۾ اچي ٿـو. جنهن وقت هن خطي ۾ سنڌو تهذيب اُسري، نسـري ۽ وڌي تـرقي جـون مـنزلون طئـه ڪيـون، ان وقت هن خطي ۾ انڊيا يا هندستان نالي ڪو جاگرافيائي ملڪ يا خطو موجود ئي نه هيـو، تـه پـوءِ ان دور جي تهـذيب کي انڊيا جي تهذيب قرار ڏيڻ پنيان آخر گروهي مفـادن کان سواءِ ڪهڙو منطق ٿي سگهي ٿو.

حوالا:

(1) Wheeler Robert Eric Mortimer, Five Thousand Years of Pakistan: An Archaeological Outline, 1950.

(2) Dani Ahmad Hasan, History of Pakistan: Pakistan through Ages. 2007.

(3) Harris, J. (2012), Indography: Writing the "Indian" in Early Modern England, Palgrave Macmillan US, p. 8, ISBN 978-1-137-09076-8

(4) Mukherjee, Bratindra Nath (2001), Nationhood and Statehood in India: A historical survey, Regency Publications, p. 3, ISBN 978-81-87498-26-1

(5) Thieme, P. (1970), "Sanskrit sindu-/Sindhu- and Old Iranian hindu-/Hindu-", in Mary Boyce; Ilya Gershevitch (eds.), W. B. Henning memorial volume, Lund Humphries, pp. 447–450

(6) Eggermont, Alexander's Campaigns in Sind and Baluchistan (1975).

Bibliography

1. Advani Bhero Mal M. (2004) Ancient Sindh, Sindhi Adabi Board, Jamshoro, Sindh
2. Alan K. Outram, Natalie A. Stear, Robin Bendrey, Sandra Olsen, Alexei Kasparov, The Earliest Horse Harnessing and Milking. http://science.sciencemag.org/content/323/5919/1332?sid=d021eb55-bcbd-4ebd-9eca-145ce25969b0
3. Allana, G.A, (2002) Origin and growth of Sindhi language, p: 301, nstitute of Sindhology. Jamshoro.
4. Allchin Bridget, Raymond Allchin, (1982) The Rise of Civilization in India and Pakistan, Cambridge University Press,
5. Amarakosha compiled by B.L.Rice, (1970) edited by N.Balasubramanya.
6. Ambedkar Baba sahib: (1990) Writings and Speeches, Volume 7, Education Department, Government of Maharashtra.
7. Ambedkar Bhimrao Ramji. Castes in India: Their Mechanism, Genesis and Development, Paper read at an anthropological seminar of Dr. Alexander Golden weiser in New York on 9 May 1916.
8. Anthony, David. (2010). Current Thoughts on the Domestication of the Horse in Asia. South Asian Studies. 1997.
9. Anthony, David; Ringe, Don (2015), "The Indo-European Homeland from Linguistic and Archaeological Perspectives", Annual Review of Linguistics, 1.

10. Anubhuti Vishnoi, Harappan site of Rakhigarhi: DNA study finds no Central Asian trace, junks Aryan invasion theory, ET Jun 13, 2018.
11. Arvidsson, Stefan, Aryan Idols: (2006) Indo-European Mythology as Ideology and Science, University of Chicago Press.
12. Aurobindo Sri, the Secret of the Veda, V 10, the Centenary Edition.
13. Auroux, Sylvain (2000). History of the Language Sciences. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
14. Beckwith, Christopher I. (16 March 2009), Empires of the Silk Road: A History of Central Eurasia from the Bronze Age to the Present, Princeton University Press.
15. Bergunder Michael, HeikoFrese, Ritual, Caste, and Religion in Colonial South India, Primus Books, 2011.
16. Boyce, Mary (1984), Textual Sources for the Study of Zoroastrianism, Manchester UP.
17. Brohi Nasser, Studies in Brahui history, Pakistan Herald Press, Karachi, 1977
18. Brohi Nazeer Shakir, Mehran, (1993, 1-2) Sindhi Adabi Board, Jamshoro, Sindh.
19. Brohi Sikander, Brahui Language Past, Present and Future, Brahui Academy, Pakistan, Quetta, 2018.
20. Brohi, Dad M. Study of Sindhi Language and Literature in Balochistan, Sindhi Language Authority, Hyderabad, Sindh.
21. Bryant, Edwin (2001), The Quest for the Origins of Vedic Culture: The Indo-Aryan Migration Debate, Oxford University Press, ISBN 978-0-19-513777-4.

22. Carol, G. Thomas (1988). Paths from ancient Greece. Brill. Retrieved 12 June 2011.
23. Chandora, Deen, Distorted Historical Events and Discredited Hindu Chronology, Revisiting Indus-Sarasvati Age and Ancient India.
24. Chavda A.L. The Aryan Invasion Myth: How 21st Century Science Debunks 19th Century Indology, May, 2017. (PDF) (http://indiafacts.org/aryan-invasion-myth-21st-century-science-debunks-19th-century-indology/)
25. Dales F. George "The Mythical Massacre at Mohenjo-Daro" Expedition Magazine 6.3 (1964): Expedition Magazine. Penn Museum, 1964 Web. 30 May 2019 http://www.penn.museum/sites/expedition/?
26. Dani Ahmad Hasan, History of Pakistan: Pakistan through Ages. 2007
27. Danino Michel and Sujata Nahar, The Aryan Invasion of Europe, The Invasion that never Was.
28. Danino Michel, (2018) Fabricating Evidence in Support of the Aryan Invasion/Migration Theory. National Conference on Indian History: Emerging Perspectives, Indian Council of Historical Research, New Delhi.
29. Danino Michel, Aryans and the Indus Civilization: Archaeological, Skeletal and Molecular Evidence, Book: A Companion to South Asia in the Past, April, 2016. (https://www.researchgate.net/publication/301336677_Aryans_and_the_Indus_Civilizatio

n_Archaeological_Skeletal_and_Molecular_Evidence)
30. Danino Michel, The Horse and the Aryan Debate, Journal of Indian History and Culture of the C. P. Ramaswami Aiyar Institute of Indological Research, Chennai, September 2006, No.13.
31. David W. McAlpin, Brahui and the Zagrosian Hypothesis, Journal of the American Oriental Society, Vol. 135, No. 3 (July–September 2015).
32. Deepender Deswal, No Rakhigarhi migration since Harappan era: Experts,Tribune News Service, Hisar, June 15, 2018
33. Denys Bray, The Brahui Language Part 1, Brahui Academy, Quetta, 1977
34. Denys Bray, The Brahui Language Part 2, Brahui Academy, Quetta, 1978
35. Dhavalikar, M. K. "Archaeology of the Aryans." Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute.(2006): 2. JSTOR. Web. 28 July 2013.
36. Dikshit, K.N. (2013), "Origin of Early Harappan Cultures in the Sarasvati Valley: Recent Archaeological Evidence and Radiometric Dates" (PDF), Journal of Indian Ocean Archaeology No. 9, 2013.
37. Eduljee K. E., Zoroastrian Heritage, 2005.
38. Edwards, Gladys Brown, The Arabian, war horse to show horse, the University of Wisconsin – Madison, 2011.
39. Eggermont, Alexander's Campaigns in Sind and Baluchistan (1975)

40. electricpulp.com. “BRAHUI – Encyclopaedia Iranica”. www.iranicaonline.org.
41. Elfenbein J. H., The Baluchi language: a dialectology with texts, Royal Asiatic Society of Great Britain & Ireland; London, Luzac, 1966
42. Encyclopædia Britannica. Overview of Dravidian languages". . Retrieved 4 July 2018.
43. Erdosy, George, ed. (1995), The Indo-Aryans of Ancient South Asia: Language, Material Culture and Ethnicity, Berlin/New York: Walter de Gruyter, ISBN 978-3-11-014447-5
44. Evans, Stephen (2002). "Macaulay's minute revisited: Colonial language policy in nineteenth-century India”. Journal of Multilingual and Multicultural Development 23 (4).
45. Feurstein, George, Kak, Subash, Frawley, David. (2001) In Search of the Cradle of Civilization. Wheaton, Illinois. Quest Books.
46. Frgossen, “History of Indian and Eastern Architecture” Vol: 1.
47. Goel M. Lal, The Myth of Aryan Invasions of India, University of West Florida, http://www.infinityfoundation.com/mandala/h_es/h_es_goel-m_aryan_frameset.htm
48. Grierson, George Abraham, Linguistic Survey of India, 11 Vols. In 19 Parts. Delhi, (2005).
49. Gupta S. P., The Indus-Sarasvati Civilization – Origins, Problems and Issues (Delhi: Pratibha Prakashan, 1996).

50. Harris, J. (2012), Indography: Writing the "Indian" in Early Modern England, Palgrave Macmillan US. ISBN 978-1-137-09076-8
51. Hemphill 1998 "Biological Affinities and Adaptations of Bronze Age Bactrians: III. An initial craniometric assessment", American Journal of Physical Anthropology, 106. (https://www.academia.edu/7065096/Biological_affinities_and_adaptations_of_Bronze_Age_Bactrians_III._An_initial_craniometric_assessment)
52. Hemphill BE, Lukacs JR, Kennedy KAR. 1991. Biological adaptations and affinities of the Bronze Age Harappans. In: Meadow RH, editor. Harappa excavations 1986–1990: a multidisciplinary approach to third millennium urbanism. Madison (WI): Prehistory Press.
53. http://archaeologyonline.net/artifacts/aryan-invasion-history.
54. http://archaeologyonline.net/artifacts/horse-debate
55. http://encyclopediasindhiana.org
56. http://indiatoday.intoday.in/story/indians-are-not-descendants-of-aryans-study/1/163645.html http://timesofindia.indiatimes.com/india/Aryan-Dravidian-divide-a-myth-Study/articleshow/5053274.cms http://hinduonline.co/Articles/HinduHistory/AryanInvasionTheory.html
57. http://topyaps.com/aryan-invasion
58. http://varnam.org/2006/01/what_aryan_invasion/
59. http://www.archaeologyonline.net/artifacts/harappa-mohenjodaro

60. http://www.asiaticsocietykolkata.org/history
61. http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00generallinks/macaulay/txt_minute_education_1835.html
62. http://www.dnaindia.com/india/report-new-research-debunks-aryan-invasion-theory-1623744
63. http://www.imh.org/exhibits/online/legacy-of-the-horse/what-we-theorize-when-and-where-domestication-occurred/
64. http://www.pnas.org/content/103/4/843.full
65. http://www.slideshare.net/nidhi1509/aryans-invaded-india-fabricated-history
66. https://agniveerfan.wordpress.com/2011/08/04/dayanand-vedas-4/
67. https://aryaninvasionmyth.wordpress.com
68. https://books.sindhsalamat.com/book.php?book_id=288
69. https://doi.org/10.1073/pnas.0507714103
70. https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/harappan-site-of-rakhigarhi-dna-study-finds-no-central-asian-trace-junks-aryan-invasion-theory/articleshow/64565413.cms
71. https://economictimes.indiatimes.com/opinion/interviews/all-indians-have-the-same-genes-kumarasamy-thangaraj/articleshow/11324640.cms
72. https://independent.academia.edu/WimBorsboom
73. https://royalasiaticsociety.org/
74. https://sanskritdocuments.org/doc_z_misc_amarakosha.html

75. https://timesofindia.indiatimes.com/city/chandigarh/Descendants-of-Harappans-still-living-in-Rakhigarhi/articleshow/53609286.cms
76. https://www.britannica.com/place/Iran
77. https://www.britannica.com/topic/Aryan
78. https://www.eupedia.com/forum/threads/36400-Rakhigarhi-DNA-study-finds-no-Central-Asian-trace-junks-Aryan-invasion-theory
79. https://www.harappa.com/script/danitext1.html
80. https://www.heritageinstitute.com/zoroastrianism/aryans/index.htm
81. https://www.longdom.org/open-access/the-major-ychromosome-haplotype-xi--haplogroup-r1a-in-eurasia-2161-1041-1000150.pdf
82. https://www.mynation.com/views/aryan-invasion-theory-ait-kai-friese-indus-valley-civilisation-indian-history-pep13y
83. https://www.nature.com/articles/jhg20082
84. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3276658/
85. https://www.outlookindia.com/magazine/story/we-are-all-harappans/300463
86. https://www.stephen-knapp.com/proof_of_vedic_culture's_global_existence.htm
87. ICHR says – No Aryans or Dravidians, HISTORY: INDIA, JUNE 27, 2006, http://varnam.nationalinterest.in/2006/06/ichr_says_no_aryans_or_dravidi/

88. Indus Collapse: The End or the Beginning of an Asian Culture?" Science Magazine. 320: 1282–1283. 6 June 2008 (https://science.sciencemag.org/content/320/5881/1281)
89. International Journal of Dravidian Linguistics, Volumes 36-37” department of linguistics, University of Kerala.
90. Interview of B. B. Lal, Hinduism Today, May, 1998
91. Jonathan Peter Spiro, Defending the Master Race, 2009
92. Kennedy Kenneth A.R, Have Aryans been identified in the Prehistoric Skeletal record from South Asia? Biological Anthropology and the concepts of Ancient races in The Decline and fall of the Indus civilization ed. Nayanjot Lahiri, Permanent Black 2000
93. Kenoyer J.M. (2006), "Cultures and Societies of the Indus Tradition. In Historical Roots" in the Making of ‘the Aryan’, R. Thapar (ed.), New Delhi, National Book Trust.
94. Kenoyer, Jonathan. (1998). Ancient Cities of the Indus Valley Civilization. Oxford, New York. Oxford University Press.
95. Kenoyer, Jonathan. (July 2003) Uncovering the keys to lost Indus cities. Scientific American. pg 67 to 75. (Scientific American, Vol. 289, No. 1 (JULY 2003), pp. 66-75 Published by: Scientific American, a division of Nature America, Inc.)
96. Knapp, Stephen, Crimes against India: and the Need to protect its Ancient Vedic, New York, 2009, https://books.google.com.pk/

97. Knapp, Stephen, The Aryan Invasion Theory: The Final Nail in its Coffin, www.stephen-knapp.com
98. Knapp, Stephen. (2000). Proof of Vedic Culture's Global Existence. Detroit, Michigan. The World Relief Network.
99. Kumar, Senthil, A.S. (2012), Read Industan, Amarabharathi Publications & Booksellers.
100. Lal B. B. (2015). The Rigvedic People: 'Invaders'?/'Immigrants'? or Indigenous?. Aryan Books International.
101. Lal B. B. Read more at: http://www.newsgram.com/vedic-and-harappan-are-respectively-literary-and-material-facets-of-same-civilization
102. Lal B. B., The Earliest Civilization of South Asia (New Delhi: Aryan Books International, 1997).
103. Lal B.B (2002). The Sarasvatī flows on: the continuity of Indian culture. Aryan Books International
104. Lal B.B (2005). The Homeland of the Aryans. Evidence of Rigvedic Flora and Fauna & Archaeology. Aryan Books.
105. Lal B.B., The Truant Horse Clears the Hurdles,in The Aryan Debate edited by Thomas R. Trautmann (Oxford University Press, USA).
106. Lal, B. B. "Rigvedic Aryans: The Debate Must Go On." East and West 48.3 (1998): 441.JSTOR. Web. 28 Jan. 2013.
107. Letters of Swami Viveknanda, 1976.
108. Macaulay by Zareer masani - a review". Guardian. Retrieved 20 September 2018.

109. MacKenzie, John, "A family empire," BBC History Magazine (January 2013).
110. Mait Metspalu, Irene Gallego Romero, Bayazit Yunusbayev, Gyaneshwer Chaubey, Chandana Basu Mallick, Georgi Hudjashov, Mari Nelis, Reedik Mägi, Ene Metspalu, Maido Remm, Ramasamy Pitchappan, Lalji Singh, Kumarasamy Thangaraj, Richard Villems, and Toomas Kivisild, Shared and Unique Components of Human Population Structure and Genome-Wide Signals of Positive Selection in South Asia, The American Journal of Human Genetics, 90, December 9, 2011
111. Majd, Hooman, The Ayatollah Begs to Differ: The Paradox of Modern Iran, by Hooman Majd, Knopf Doubleday Publishing Group, 23 September 2008, ISBN 0385528426, 9780385528429.
112. Mandavilli Sujay Rao, The Demise of the Dravidian, Vedic and Paramunda Indus Hypotheses: A brief explanation as to why these three Hypotheses are no longer tenable. (Josef Elfenbein, 1987)
113. Marri Mir Khuda Bakhsh, Searchlights on Baloches and Balochistan, Royal Book Company, 1974
114. Marshall Sir Johan, Mohenjo Daro and the Indus Civilization, Three Volumes, Arthur Probsthain, London, 1931.
115. Mirashi Vasudev Vishnu, Literary and Historical Studies in Indology, Motilal Banarsidass Publ. 1975.
116. Mukherjee, Bratindra Nath (2001), Nationhood and Statehood in

India: A historical survey, Regency Publications. ISBN 978-81-87498-26-1

117. Mukherjee, Sibasis, Sindhi language and its history, https://www.academia.edu/800843/Sindhi_language_and_its_history
118. Muller, Max (1988), Biographies of words and the home of the Aryas, Longmans
119. Nagar, Shanti Lal, ed. (2012). HarivamsaPurana. ISBN 978-8178542188.
120. Navayana. The Annihilation of Caste (1936) (The 2014 annotated edition, published by in India)
121. Nehring, Andreas, Aryans and Dravidians.The Discovery of the Dravidian Family of Languages and the Representation of the Tamil Society by German Missionaries in the 19. Century, in: ICHR 2002.
122. Noehden, G. H. (1824). "Report of the Proceedings of the Asiatic Society of Great Britain and Ireland, at Its First General Meeting, on the 15th of March, 1823". Transactions of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland.
123. Oppenheimer Stephen, The Real Eve: Modern Man's Journey Out of Africa, Carroll & Graf. 2003. ISBN 0-7867-1192-2.
124. Pagani, Luca; Colonna, Vincenza; Tyler-Smith, Chris; Ayub, Qasim (2017). “An Ethnolinguistic and Genetic Perspective on the Origins of the Dravidian-Speaking Brahui in Pakistan”. Man in India. 97 (1).

125. Parpola, Asko (2015), The Roots of Hinduism. The Early Arians and the Indus Civilization, Oxford University Press.
126. Parpola, Asko (1994). Deciphering the Indus script. New York: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-43079-1.
127. Peter A Underhill, Natalie M Myres, Siiri Rootsi, Mait Metspalu, Lev A Zhivotovsky, Roy J King, Alice A Lin,Cheryl-Emiliane T Chow, Ornella Semino, Vincenza Battaglia, Ildus Kutuev, Mari Järve, Gyaneshwer Chaubey, Qasim Ayub, Aisha Mohyuddin, S Qasim Mehdi, Sanghamitra Sengupta, Evgeny I Rogaev, Elza K Khusnutdinova, Andrey Pshenichnov, Oleg Balanovsky, Elena Balanovska,Nina Jeran,Dubravka Havas Augustin, Marian Baldovic,Rene J Herrera, Kumarasamy Thangaraj, Vijay Singh, Lalji Singh, Partha Majumder, Pavao Rudan, Dragan Primorac, Richard Villems, and Toomas Kivisild, Separating the post-Glacial coancestry of European and Asian Y chromosomes within haplogroup R1a, (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2987245/)
128. Pirzado, Anwar, Sindhi Language and Literature, Sindhi Language Authority, Hyderabad, ISBN: 978-969-9098-14-7
129. Pokorny, Julius. 1959, 2007. Proto-Indo-European Etymological Dictionary. A Revised Edition of Julius Pokorny'sIndogermanischesEtymologisches Wörterbuch. Published on the Internet: Indo-European Language Revival Association.

130. Possehl, Gregory L. (1996). Meluhha. Reade, Julian (ed.), The Indian Ocean in antiquity. London: Kegan Paul International in association with the British Museum.
131. Possehl, Gregory L. (2002), The Indus Civilization: A Contemporary Perspective, Rowman Altamira.
132. Possehl, Gregory L.; Raval, M. H. (1989). Harappan Civilization and Rojdi. American Institute of Indian Studies.
133. Preston Peet, Disinformation guide to ancient aliens, lost civilizations, astonishing archaeology & hidden history, San Francisco, 2013.
134. Priyadarshi, P. Evidence of Indo-European origins from the Early Holocene pollen studies, linguistics and climatology, Dialogue, July-Sept 2013, Vol 15, No. 1.
135. Priyadarshi, P., Evidence of Indo-European origins from the Early Holocene pollen studies, linguistics and climatology, Dialogue, July-Sept 2013, Vol 15, No. 1.
136. Qamar, R; Ayub, Q; Mohyuddin, A; et al. (May 2002). "Y-Chromosomal DNA Variation in Pakistan". Am. J. Hum. Genet. 70: 1107–24.
137. Raheel Qamar, Qasim Ayub, Aisha Mohyuddin, Agnar Helgason, Kehkashan Mazhar, Atika Mansoor, Tatiana Zerjal, Chris Tyler-Smith, and S. Qasim Mehdi, Y-Chromosomal DNA Variation in Pakistan, National Center for Biotechnology Information, U.S. National Library of Medicine8600 Rockville

Pike, Bethesda MD, 20894 USA, Published online 2002 Mar 15. Doi: 10.1086/339929
138. Rahman Tariq, Teaching in Brahui Language.
139. Rai, Sandeep. "ASI unearths ‘first-ever’ physical evidence of chariots in Copper Bronze Age" The Times of India 06 Jun. 2018.
140. Rajaram N. S., Closing the Chapter on the Aryan Problem, http://archaeologyonline.net/artifacts/decline-of-ai
141. Rajaram N. S.,Caste and Science: Hot Air and Cold Fusion
142. Rajaram, N.S., Aryan Invasion — History or Politics?
143. Rao S.R. Lost City of Dvaraka, 1999 http://www.thehindu.com/todays-paper/significant-finds-at-dwaraka/article1801011.ece
144. Reinhard Bendix, Max Weber: An Intellectual Portrait, Volume 2, 1998
145. Rig Veda, translated by Ralph T.H. Griffith in 1896 (PDF)
146. Robinson, Andrew (2007). The Last Man Who Knew Everything: Thomas Young, the Anonymous Genius who Proved Newton Wrong and Deciphered the Rosetta Stone, among Other Surprising Feats. Penguin. ISBN 978-0-13-134304-7.
147. Roslyn Wallach Bologh, Love Or Greatness (Routledge Revivals): Max Weber and Masculine Thinking, 2009
148. Sanghamitra Sahoo, Anamika Singh, G. Himabindu, Jheelam Banerjee, T. Sitalaximi, Sonali Gaikwad, R. Trivedi, Phillip

Endicott, Toomas Kivisild, Mait Metspalu, Richard Villems and V. K. Kashyapm A prehistory of Indian Y chromosomes: Evaluating demic diffusion scenarios, PNAS 2006 January, 103 (4).

149. Sanghamitra Sengupta, Lev A. Zhivotovsky, Roy King, S. Q. Mehdi, Christopher A. Edmonds, Cheryl-Emiliane T. Chow, Alice A. Lin, Mitashree Mitra, Samir K. Sil, A. Ramesh, M. V. Usha Rani, Chitra M. Thakur, L. Luca Cavalli-Sforza, Partha P. Majumder, and Peter A. Underhill, (Feb. 2006), Polarity and Temporality of High-Resolution Y-Chromosome Distributions in India Identify Both Indigenous and Exogenous Expansions and Reveal Minor Genetic Influence of Central Asian Pastoralists, (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1380230/)

150. Sarkar, Anindya (2016), "Oxygen isotope in archaeological bioapatites from India: Implications to climate change and decline of Bronze Age Harappan civilization", Scientific Reports, 6 (https://www.nature.com/articles/srep26555)

151. Shaffer, Jim (1993). "Reurbanization: The eastern Punjab and beyond". In Spodek, Howard; Srinivasan, Doris M. (eds.). Urban Form and Meaning in South Asia: The Shaping of Cities from Prehistoric to Precolonial Times.

152. Sharp. H. Minute by the Hon'ble T. B. Macaulay, dated the 2nd February 1835" (From: Bureau of Education. Selections from

Educational Records, Part I (1781-1839). Calcutta: Superintendent, Government Printing, 1920. Reprint. Delhi: National Archives of India, 1965.
153. Shourie, Arun, Missionaries in India, May 1st 1998 by South Asia Books.
154. Shukla, Shyam Narayan, The Myth of the Aryan Invasion Theory. http://theindianheritage.blogspot.com/2010/09/macaulays-letter-and-origin-of-f-max.html
155. Sindhi Ruk, Rise of Indus Civilization, Hyderabad, Sindh.
156. Singh Ravindra N, et al. (2014) & Recent Excavations at Alamgirpur, Meerut District: A Preliminary Report. (https://www.academia.edu/8246061/Recent_Excavations_at_Alamgirpur_Meerut_District_A_Preliminary_Report)
157. Stephaniem Jamison and Joel Brereton (2014), The Rigveda : the earliest religious poetry of India, Oxford University Press, ISBN 978-0199370184,
158. Stephen G. Alter (9 March 2005). "The Battle with Max Müller". William Dwight Whitney and the Science of Language. Johns Hopkins University Press.
159. Stephen Knapp. (2000). Proof of Vedic Culture's Global Existence. Detroit, Michigan. The World Relief Network.
160. Subramanian, T. S. "Royal burial in Sanauli" Frontline 28 Sept. 2018
161. Tamang Rakesh and Kumarasamy Thangaraj, Genomic view on the peopling of India,

https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3514343/)

162. The Sacred Books of The East – All 50 Volumes. https://www.holybooks.com/the-sacred-books-of-the-east-all-50-volumes/

163. Thieme, P. (1970), "Sanskrit sindu-/Sindhu- and Old Iranian hindu-/Hindu-", in Mary Boyce; Ilya Gershevitch (eds.), W. B. Henning memorial volume, Lund Humphries.

164. Trautmann, Thomas R. (2005). The Aryan Debate. New Delhi: Oxford University Press.

165. Tripathi D.N. (2005) A Discourse on Indo European Languages and Culture,, Manak Publications Pvt. Ltd, Delhi.

166. Trivedi Aditi, The Aryan Debate, https://drexel.academia.edu/AditiTrivedi

167. Underhill, PA; Myres, NM; Rootsi, S; Metspalu, M; Zhivotovsky, LA; King, RJ; Lin, AA; Chow, CE; Semino, O; Battaglia, V; Kutuev, I; Järve, M; Chaubey, G; Ayub, Q; Mohyuddin, A; Mehdi, SQ; Sengupta, S; Rogaev, EI; Khusnutdinova, EK; Pshenichnov, A; Balanovsky, O; Balanovska, E; Jeran, N; Augustin, DH; Baldovic, M; Herrera, RJ; Thangaraj, K; Singh, V; Singh, L; Majumder, P; Rudan, P; Primorac, D; Villems, R; Kivisild, T (2010). "Separating the post-Glacial coancestry of European and Asian Y chromosomes within haplogroup R1a". Eur. J. Hum. Genet. 18.

168. Varma Vishwanath Prasad, The Political Philosophy of Sri Aurobindo, 1990.

169. Venkatesh, Karthik (2017-02-18). “A slice of south India in Balochistan”. Livemint.com

170. Vivekananda Swami. The complete works, Jan1989,Vol.V.
171. Wadhwa Y K,The Myth of the Aryan invasion of India.
172. Walimbe SR. 1993. The Aryans: the physical anthropological approach. In: Deo SB, Kamath S. editors. The Aryan problem. Pune: Bharatiya Itihasa Sankalana Samiti.
173. West, Barbara A. (1 January 2009). Encyclopedia of the Peoples of Asia and Oceania. Info base Publishing. ISBN 978-1-4381-1913-7.
174. What We Theorize – When and Where Domestication Occurred". International Museum of the Horse. Retrieved 2015-01-27.
175. Wheeler Mortimer, The Indus Civilization (Cambridge: Cambridge University Press, 1953).
176. Wheeler R. E. M. 1947. Harappa 1946: The Defences and cemetery R-37. Ancient India 3.
177. Wheeler R. E. M. Five Thousand Years of Pakistan: An Archaeological Outline, 1950.
178. White, David Gordon (2003). Kiss of the Yogini. Chicago: University of Chicago Press. ISBN 978-0-226-89483-6.
179. Wright, Rita P. (2009). The Ancient Indus: Urbanism, Economy, and Society. Cambridge University Press.
180. Yarshater Ehsan, “When Persia became Iran”, Iranian Studies, Vol. XXII, No.1, 1989.

رڪ سنڌي جو تعارف

سنڌ سان تعلق رکندڙ اديب، محقق ۽ تاريخدان رڪ سنڌي (اصل نالو غلام اصغر منگي) 5 آگسٽ 1961ع تي تعلقي ڪنڊياري ضلع نواب شاهه جي ڳوٺ حامد اڇڻ ۾ پيدا ٿيو. پاڻ سنڌ يونيورسٽي مان گريجوئيشن ڪرڻ بعد صحافت جو پيشو اختيار ڪيو. پاڻ روزاني سنڌ سجاڳ جي ايڊيٽر ۽ روزاني جاڳو ڪراچي جي ايڊيٽر ۽ پبلشر طور خدمتون سرانجام ڏنيون. جڏهن ته روزاني عوامي آواز ڪراچي، روزاني سچ ڪراچي، روزاني سوڀ ڪراچي، روزاني تعمير سنڌ ڪراچي، روزاني سنڌ حيدرآباد ۾ نيوز ايڊيٽر ۽ اسسٽنٽ ايڊيٽر طور خدمتون سرانجام ڏنيون. پاڻ مختلف صحافتي تنظيمن ۾ شامل رهيو آهي.

رڪ سنڌي گذريل 30 سالن کان ادب، سياست ۽ صحافت سان لاڳاپيل هجڻ سميت ڪيترن ئي ڪتابن جو خالق رهيو آهي. جن ۾ ڪيترائي ڪتاب شايع ٿيل آهن. جڏهن ته سندس سوين مقالا ۽ مضمون مختلف اخبارن ۽ رسالن ۾ شايع ٿيندا رهيا آهن. رڪ سنڌي جي شايع ٿيل ڪتابن ۾ “قومون ۽ قومي تحريڪ آزادي”، “توڙي ڦاٽڪ جو سانحو”، “سنڌي قوم جو مقدمو”، “سنڌ جي سياسي صورتحال”، “تاريخ جي لاٽ”، “قاضي فيض محمد”، “سنڌ جي قومي تحريڪ ۽ سنڌين جو اتحاد”، “اڄ جي سنڌ”، “سنڌو سپيتا جي اوسر”، “سنڌو سپيتا جا محقق” ۽ “سنڌو سپيتا: آرين ۽ دراوڙن وارو مفروضو” ڪتاب ڳڻائي سگهجن ٿا.

رک سنڌي ڪيترائي ڪتاب ترجمو ڪري سنڌي ٻوليءَ جي جهوليءَ □ وڌا آهن. جن □ بينظير ڀٽو جو ڪتاب "پاڪستان طوفان جي گهيري □" به هڪ آهي. جڏهن ته ڪيئي ڪتاب مرتب به ڪيا آهن. جن □ "باباءِ سنڌ ڪامريڊ حيدر بخش جتوئي"، "سنڌي ٻولي رت رتولي" □ پيا شامل آهن.